

Galaterbrevet

en bibelteologisk kommentar
av
Håkan Sunniden

Copyright: Håkan Sunnliden, Värnamo 2008
Inget i detta utkast får publiceras utan författarens skriftliga tillstånd.
Utgiven av Värnamo församling, Box 624, 331 26 Värnamo

Förord

Äntligen färdig! Och ändå så långt ifrån färdig. Det här får betraktas som ett kompendium. Det är väl genomarbetat, under flera år, men Guds Ord är så rikt och vår kunskap bara ett styckverk. Vi blir aldrig färdiga. Men det är också en del av härligheten. Det kommer mera ...

Det har varit och är den största glädje att få fördjupa sig i Bibeln. Först ville jag studera Galaterbrevet därför att det handlar om min frihet. Sedan därför att jag förstod att detta brev är ett unikt dokument av den första kristna undervisningen. Vad var och vad är viktigast för oss kristna?

Sedan jag första gången lyssnade till Göran Larsson, jag tror kassetterna från S:t Sigfrids föreläsningar var från 1986 har han haft mitt öra. Dels för att jag alltid haft en kärlek till det judiska folket, dels för att mina ögon öppnades för begreppet "laggärningar". Jag förstod att vi här har nyckeln till vårt förhållande till det judiska folket och till förståelsen av Galaterbrevet. Senare har jag förstått att dessa upptäckter håller på att revolutionera exegetiken. E.P. Sanders och James G.D. Dunn är här förelöpare. Jag har också märkt att det gett mina egna lyssnare aha-upplevelser som går utöver de vanliga.

Förhållandet till lagen har plågat mig sedan jag var liten. Men hur ska vi någonsin kunna komma tillrätta med det om vi inte förstår vad lagen faktiskt är. Jag menar utan att förstå det judiska tänkandet. Här har du anledningen till att jag tagit ordentligt med utrymme till detta.

En annan härlig upptäckt är att förstå varför Kristus blev gjord till en förbannelse. Den som inte förstått att det var - för vår skull - har missat allt.

Till sist vill jag uttrycka min tacksamhetsskuld till Dr Göran Larsson, framlidne professorn Ragnar Bring och professorn James G.D. Dunn vilka tillsammans med andra fått vara med att utforma detta kompendium.

Påskdagen, 1996-04-07

Håkan Sunnliden

Förord till andra upplagan

I denna andra utgåva har jag företrädesvis använt Svenska Folkbibeln. I skrivande stund är jag komminister i Värnamo församling och har under ett antal år hållit bibelförklaringar. Dessa är tillgängliga på www.bibelforklaring.nu där också denna kommentar finns utlagd tillsammans med tidigare bibelförklaringar över Matteusevangeliet, Jakobsbrevet, Markusevangeliet och Apostlagärningarna. Till min glädje kommer förklaringarna över Galaterbrevet att under hösten 2008 och våren 2009 att sändas i TV, Kanal 10. Kanal 10 är också tillgänglig på nätet.

I höstquatembern, 17 veckan i Tref, 2009-09-18

Håkan Sunnliden

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

A. INLEDNING	5
1. Vem var Saulus?	5
2. Saulus och hednamissionen.....	7
3. Den första missionsresan	8
4. Till vilka och när skrevs Galaterbrevet?	9
5. Varför var Paulus så upprörd?.....	11
6. Saulus och Skriften	12
7. Paulus och lagen	14
a. Vad menas med lagen?.....	14
b. Hur förstår judarna lagen?.....	15
c. Hur kom Paulus att förstå lagen efter sin omvändelse?	16
d. Lagen är fortfarande Guds vilja.....	17
e. Friheten från lagen	18
f. En översikt av Lagens uppgift ur kristet perspektiv	19
B. KOMMENTAR	20
1:1-5, BREVETS INLEDNING.....	20
1:1-5 Paulus hälsar galaterna.....	20
FÖRSTA HUVUDDALEN, 1:6-5:12.....	22
Del 1:6-2:21 Kristi evangelium och apostlarnas vittnesbörd.....	22
1:6-12 Hotet från ett annat evangelium	22
1:13-24 Paulus kallas till hednafolken.....	25
2:1-21 Evangelium är tillräckligt i sig	26
Del 2, 3:1-4:7 Skriftens löfte och Lagens uppgift och plats	36
3:1-14 Både Anden och Skriften vittnar om trons väg	37
3:15-25 Lagens uppgift och plats	48
3:26-4:7 Genom tron får judar och hedningar lika del i arvet.....	51
Del 3, 4:8-5:12 Att hålla sig till laggärningar leder till träldom	53
4:8-20 En personlig vädjan	53
4:21-5:1 De två förbunden	55
5:2-12 Att hålla sig till laggärningar är att förkasta Kristus.....	58
ANDRA HUVUDDALEN, 5:13-6:10.....	61
5:13-24 Striden mellan Anden och köttet	61
5:25-6:6 Vandringen i Anden.....	67
6:7-10 Bedra inte er själva	69
BREVETS AVSLUTNING, 6:11-18	71
6:11-18 Paulus sammanfattar	71
C. SÄRSKILD KOMMENTAR.....	73
D. APPENDIX	74
1. Paulus liv – en översikt	74
2. Martin Luthers föreläsning.....	75
3. Galaterbrevets texter ordnade efter den Svenska evangelieboken	78
4. CD-ROM eller www.bibelforklaring.nu	78
5. Litteraturlista	79

A. INLEDNING

När vi nu ska ta oss an Galaterbrevet och det ganska grundligt, ska vi först erinra oss den kultur och det sammanhang brevet tillkommit i. Vem var Paulus? Hur såg hans förutsättningar ut? Vilket förhållande hade han till församlingarna i Galatien? Vari bestod problemet? Hur förändrades Paulus själv genom åren i sitt förhållande till Skriften och lagen? Det finns många frågor som inte direkt besvaras i Galaterbrevet men som har stor betydelse för vår förståelse av brevet. Därför börjar vi här med att fråga oss vem Paulus egentligen var.

1. Vem var Saulus?

Saulus var jude men inte född i Israel. Han var en av de många som föddes i diasporan (det judiska folket var skingrat sedan 500-talet f Kr). Paulus var född i Tarsus, en stad i den romerska provinsen Cilicien, och var därför från födelsen romersk medborgare. Staden lever än idag och ligger i sydöstra Turkiet. Paulus skulle komma att ha stor nytta av att han var romersk medborgare. Hans judiska namn var Saulus som betyder "den store". Och han kom att bli stor, men inte så som det var tänkt från början.

Det visade sig att Saulus var mycket begåvad. På den här tiden var Pax Romana upprättat, vilket betyder att det romerska väldet både bredd ut sig och etablerat sig. Pax Romana betyder "den romerska freden" och med det menas att inom riket härskade Roms kejsare oinskränkt. Det var ett väldigt rike med goda kommunikationer. För en romersk medborgare var det lätt att snabbt och smidigt färdas överallt. Uttrycket "Alla vägar bär till Rom" har inte tillkommit utan skäl. Den tidens motorvägar hade en fullt utrustad taverna ungefär var tjugofemte mil. Ändock var nog sjövägen den allra bästa. Där var farorna för stråtrövare mindre och resan mindre ansträngande. Paulus kom att tillryggälägga massor av mil på båda sätten.

I Pax Romana fanns också ett enhetligt skolsystem. Barnen började skolan när de var sju år gamla och i skolorna undervisade man på grekiska. Grekiska är Paulus modersmål. För de mer begåvade och intresserade barnen fanns ett högstadium i vilket man kunde börja vid 12 års ålder. Vi kan förutsätta att Paulus tog sig igenom också detta utan svårigheter, för han var mycket begåvad. I skolan läste han om filosoferna Platon, Sokrates o.s.v. och lärde sig deras sätt att tänka och argumentera. Den grekiska miljön var hans miljö. Men han var också jude med allt vad det innebär.

Hans föräldrar var judar, av Benjamins stam, och hade med sig Saulus till synagogan. Han berättar själv i Fil 3:3-6. I synagogan läste man ur lagen (här syftandes på hela GT) och rabbinerna förklarade. Ända sedan den babyloniska fångenskapen (586- 516 f.Kr) hade viljan att vända tillbaka till Israels Gud vuxit sig allt starkare. Det var ett av skälen till synagogans tillblivelse. Templet förstördes ju av babylonierna när det judiska folket skingrades och Jerusalems befolkning fördes i fångenskap till Babel. Men därute i diasporan (förskingringen) växte synagogorna fram, platser där judar träffades till gudstjänst, men också för undervisning av såväl små som stora. Så kom det sig att Paulus på ett särskilt sätt kom att redan från början förena grekisk och judisk kultur i sin person.

16 eller 17 år gammal hade han redan utmärkta insikter. Han var en begåvning och sändes därför till Jerusalem för ännu högre studier. Här samlades intelligentian. Rabbinen Gamaliel (-50 e Kr), barnbarn till den kände rabbinen Hillel (60 f Kr-20 e Kr), valde sina lärjungar ur denna elit. En av de få blev Saulus från Tarsus. Paulus säger det själv i det försvarstal han långt senare kom att hålla till folket i just Jerusalem. Han säger: "Vid Gamaliels fötter har jag grundligt fostrats i fädernas lag

och jag nitälskade för Gud på samma vis som ni alla i dag." (Apg 22:3). Gamaliels lärjungar förbereddes för den ideologiska kampen judarna förde mot epikuréer och stoiker. Hans verksamhet betraktades som farlig och är en del av förklaringen till varför endast några särskilt utvalda fick sitta vid hans fötter. Han var oerhört noggrann och krävande. Ett av de krav han hade på sina lärjungar var att de inte fick anteckna något av vad han lärde ut. Han begärde nämligen att de skulle komma ihåg det ändå. Saulus tillbringade flera år vid hans fötter och hans nit växer alltmer under den här tiden.

Samtidig vandrar en Jesus, från Nasareth, omkring uppe i Galiléen. Titt som tätt skickar fariséerna ut sina lärjungar för att lyssna till denne märklige predikant. Å ena sidan är han en olärd, å andra sidan avslöjar han stor insikt i lagen. Det verkar förbryllande på fariséerna. När de försöker snärja honom klarar de inte av det. Jesus hittar alltid de rätta svaren och framför allt omges han av en sådan karisma, en sådan utstrålning. Hade det inte varit för att sjuka blev botade och människor, fyllda av komplex och rädslor, blivit befriade kanske det hade stannat vid det. Men när Gud själv syntes stadfästa hans undervisning blev det en väldig rörelse. Nu gällde det att verkligen syna hans lära. Om Saulus varit med och lyssnat till Jesus är okänt. Men det verkar inte som om han tagit sig det besväret. Det skulle väl i så fall framkommit i något av hans brev? Kanske var Saulus själv på resande fot eller rentav bosatt någon annanstans än i Israel. Vi vet inte. Men i Apg 7:54 ff, när Stefanus stenas, är han med!

Efter att Jesus uppstått från de döda hade de äldste, skriftlärde och präster som förföljt Jesus fullständigt tappat greppet. Jerusalem var överfullt av människor och nu gick ryktet om att Jesus uppstått från de döda. Lärjungarna drog sig undan. Nu behövde man få komma till klarhet. Vid många olika tillfällen fick lärjungarna se den Uppståndne och 50 dagar efteråt, när de på nytt var samlade i Jerusalem för att fira Pingst hände något alldeles obegripligt. Det var som när en mäktig flodvåg bryter en fördämning. Allt verkade hända på en gång och plötsligt var staden översvämmad av Anden!

Vid ett flertal tillfällen kallades apostlarna inför Stora Rådet. De förbjöds att predika i Jesu namn. De piskades. En förföljelse bröt ut och Saulus´ hela person engagerades, inte bara intellektuellt, utan emotionellt och fysiskt. Han var närvarande när Stefanus stenades. Det var samma år som Jesus uppstått från de döda. Saulus var då drygt 20 år gammal, med alla sinnen på helspänn och på krigsstigen. Också Saulus ville ha ett genombrott i sitt liv. Och hans skulle komma att få det. Han skulle få bönesvar, men inte ett sådant han förväntat sig.

Det år Jesus uppstått från de döda exploderade Kyrkan av liv och övernog. Ungefär 3 000 lät döpa sig som ett resultat av Pingshändelsen. Väckelsen spred sig från hus till hus. Det fanns inga möjligheter att få stopp på den. Saulus försökte genom att gå just från hus till hus men det var en övermäktig uppgift. Dessutom resulterade förföljelserna i att lärjungarna spred sig utöver hela Israel, ja, också långt utanför dess gränser. Elden fördes inte bara från hus till hus, utan de tog den med sig till synagogornas gudstjänster. Saulus åtog sig uppgiften att på sina resor besöka och försöka ställa saker och ting tillrätta i dessa synagogor och inte bara försöka städa upp efter de kristna, utan också leta reda på nyckelpersoner och föra dem till Stora Rådet i Jerusalem där de skulle höras och dömas. Det var i ett sådant ärende, sannolikt fyra år senare det vill säga år 34 e Kr, han var på väg till Damaskus.

De var nästan framme i Damaskus. Först trodde de att det var ett motljus, men det blev allt starkare. Det stannade inte vid en bländning, en sådan som är övergående, utan ökade i intensitet. Paulus föll till marken. Han kunde inte se någonting. Men han hörde rösten: "Saul, Saul varför förföljer du mig?" De andra hörde också ett ljud, men kunde inte urskilja eller förstå vad det var. Just i den stunden, just framför deras ögon, skedde något som skulle komma att förändra världshistorien. Men hur skulle de kunna förstå det?

Vi har dock facit. Paulus har själv berättat vad som hände. I Apg 9:1-18 och i 22:1-21 och 26:4-23 skildrar han det själv. Det är bara att slå upp och läsa. Det finns också flera andra ställen där Paulus vittnar om vad som hänt honom. Vi ska snart se det i Galaterbrevets första kapitel. Men notera redan här det som kom att bli avgörande för honom. Jesus säger till honom i Apg 22:21:

Gå! Det är till hednafolken i fjärran som jag sänder dig.

Det är samma ord som Ananias behövde höra för att våga ta emot Saulus, Apg 9:15, jämför även med Apg 26:17ff. Här lämnar vi nu Saulus för en stund. Vi ska strax återkomma till honom och hans brev till församlingarna i Galatien men först lära oss något om hans förhållande till lagen, återigen lagen i bemärkelsen GT. I avsnittet om "Paulus och lagen", i anslutning till kommenataren av 3:7, ska vi mer uttömmande definiera vad som i detalj menas med lagen. På grund av detta kan vi kalla nästa avsnitt för

2. Saulus och hednamissionen

Låt oss gå tillbaka till Saulus och Lukas berättelse om honom i Apostlagärningarna. Efter att den Uppståndne praktiskt taget bokstavligt klampat in i hans liv och Paulus inte bara förlorat synen utan också sig själv får hans följeslagare ta honom vid handen och leda honom. Det blev som en illustration av det mörker Saulus egentligen hela tiden levte i. Han hade åtminstone varit blind för Herren Jesus.

Saulus "återuppstår" efter tre dagar. Han är förvandlad. Ja, egentligen mer än så. Han dog och det liv han nu fått är "Kristus i mig", skriver han själv i Gal 2:20. Han kom att stanna i Damaskus en längre tid heter det i Apostlagärningarna, troligen tre år, om kronologin här stämmer överens med hans egna uppgifter i Gal 1:18. Under denna tid vittnade han om Herren Jesus och spred sannolikt stor oro bland judarna i Damaskus med omnejd. Apostlagärningarna berättar att de ville röja honom ur vägen. Det fanns anledning att ta hotet på allvar och lärjungarna hjälpte ut Saulus från Damaskus genom att fira ned honom längs stadsmuren i en flätad korg. Så begav han sig mot Jerusalem. Han ville träffa apostlarna och samtala med dem.

Det var nu Paulus kom att lära känna Barnabas, en levit från Cypern, se kommentaren till 2:1, som kom att betyda mycket för Saulus. Det var han som hjälpte honom in i apostlakretsen. Även om vi inte kan utläsa det direkt kan vi vara säkra på att Saulus berättade för dem om det möte han haft med Jesus på Damaskusvägen och vad Jesus sagt:

Gå! Det är till hednafolken i fjärran jag sänder dig!

Men också här i Jerusalem ville vissa judar röja honom ur vägen och Saulus fann det för gott att flytta hem till Tarsus. Det skulle dröja mer än tio år innan kontakten med apostlarna återupptogs och det fanns synnerliga skäl till detta avbrott i förbindelserna.

Paulus själv säger fjorton år men vi vet inte säkert utgångspunkten för hans tideräkning. Det var fjorton år, men räknat från när, se kommentaren till 1:18-20.

Ungefär samtidigt som Saulus lämnar Jerusalem ger sig Simon Petrus ut på visitation. Han besöker de heliga, Apg 9:32 och lärjungarna i Joppe och Lydda, Apg 9:36 och 38. Under vistelsen i Joppe som låg vid havet, nuvarande Tel Aviv, en dagsmarsch söder om Caesarea hände något märkligt. Han hade gått upp på taket för att be och föll i hänryckning. Under denna hänryckning fick han en klar och tydlig syn. Han såg en segelduk sänkas ner full med allehanda fyrfota och krälände djur. Och han hörde en röst som sa: Ta för dig, Petrus, slakta och ät! Det var den Uppståndne Jesus som talade till honom. På inga villkor, svarar Petrus. Aldrig nånsin har jag ätit något oheligt eller orent.

Judarnas matföreskrifter var särskiljande. Med denna syn ville Herren tala om för Petrus att tiden nu var inne att riva ner skiljemuren. Herren sa vidare att två män var på ingående och att han skulle följa med dem. Men Petrus förstod inte detta. Inte förrän det knackade på dörren och de två männen fått förklara situationen.

I Caesarea bodde en from man (det vill säga en hedning som iakttog judiska seder och bruk för att han fruktade Israels Gud) vid namn Kornelius. En ängel hade dagen innan visat sig för honom och sagt att han skulle låta hämta Simon Petrus i Joppe och lyssna till honom. Han sände två män från sitt *oikos*, hushåll, och en from soldat. Det var de som nu knackade på hos Simon garvaren, huset där Petrus befann sig.

Nästa dag gick de tillsammans tillbaka till Kornelius och de förde in Petrus i detta hedniska hem. Där berättade Petrus om livet med Jesus och medans han talade försvann den skiljemur som alltid funnits mellan judar och hedningar. Och Anden föll! På samma sätt som på Pingstdagen, berättar han för de andra apostlarna i Jerusalem när han kommer tillbaka, se Apg 11:15ff.

Nu börjar hedningarna komma till tro i skaror. Det är möjligt att Titus var en av dem, se kommentaren till 2:1. Särskilt många var det i Antiokia, varför apostlarna beslutade sig för att sända Barnabas dit. Då kom han ihåg, vad Saulus berättat om sin omvändelse. Han hade talat om just detta redan för tio år sedan! Var är Saulus? Barnabas frågade de kristna i Antiokia om den saken och några troddes sig veta att han fortfarande var kvar i Tarsus. Barnabas dröjde inte utan begav sig genast iväg till Tarsus för att leta reda på Saulus. Han fann honom och berättade att det Jesus sagt till honom på vägen till Damaskus nu höll på att inträffa. Petrus hade fått vara det första redskapet och i Antiokia fanns nu hundratals, kanske tusentals hedningar som blivit kristna. Barnabas bad Paulus följa med dit och hjälpa honom i arbetet. Saulus förstod att hans tid var kommen och följde med Barnabas till Antiokia. Där verkade de sida vid sida i över ett år.

3. Den första missionsresan

Apg 13:1-4 berättar om hur den Helige Ande talade till församlingen i Antiokia och sa: Avskilj Barnabas och Saulus åt mig, till det verk som jag har kallat dem till. Och det är just vad som sker och den första missionsresan börjar. Du kan läsa om den i Apg 13:4-14:26 eller se på kartan. De tar sig ner till kusten, till Seleucia, och färdas med båt till Salamis på Cypern, över denna ö, till Pafos där en framstående romersk prokonsul kom till tro och sedan vidare med båt norrut, till Perge i Pamfylien. Vidare in i Mindre Asien till en annan plats som också heter Antiokia, Antiokia i Pisidien. Här håller Paulus ett långt tal till israeliterna och till dem som fruktar Gud och de har stor framgång. Så stor att vissa judar kände sig hotade och reagerade aggressivt.

Många hedningar kom till tro, Apg 13:48. Stämningen blev emellertid så hätsk att de bedömde det nödvändigt att ge sig vidare. De begav sig åt sydost, till Ikonium, Lystra och Derbe. I Lystra uppviglades folket till att stena Paulus och de gav sig först när de trodde han var död. Men han var inte död, utan kunde redan nästa dag gå den långa vägen vidare till Derbe, där han predikade evangelium och "gjorde många till lärjungar", Apg 14:21.

Det finns så oändligt mycket att iaktta, studera och meditera över när vi följer Paulus på hans resor, men då hamnar vi utanför vårt studium. Vi konstaterar bara att den här resan gått igenom den romerska provinsen Galatien och att det sannolikt är dess församlingar Paulus skriver till.

4. Till vilka och när skrevs Galaterbrevet?

Galatien är som sagt namnet på en romersk provins, vilken omfattar själva landskapet Galatien, men också intilliggande områden, såsom Lykaonien och Pisidien med de städer vi just läst om. Men frågan är alltså om brevet är skrivet till denna provins eller om det är skrivet endast till dem som bor i landskapet Galatien, landskapet längst upp i norr. I sådana fall är brevet skrivet betydligt senare än vad vi antagit i den här kommentaren. Den förra hypotesen som jag antagit kallas den sydgalatiska eftersom Provinsen Galatien nådde längre söderut och även omfattade landskapen Lykaonien och Pisidien. Den senare hypotesen kallas den nordgalatiska hypotesen. Den utgår från att Paulus skriver Galaterbrevet till kristna i landskapet Galatien och så långt norrut var inte Paulus på sin första resa.

Om emellertid den sydgalatiska hypotesen är riktig skriver Paulus till de församlingar han grundat under sin första missionsresa och som församlingar är hans förstlingsverk. Se Apg 13:14ff, 14:1ff, 16:1ff.

Brevet är skrivet till hednakristna. Detta har betydelse för förståelsen av brevet, vilket vi ska se senare (Gal 4:8). Paulus skriver till dem att de inte ska omskära sig. Brevet är en inlägg i en diskussion med judaisterna, sannolikt desamma som uppviglat folket emot honom. Brevet är starkt polemiskt.

Här nedan redogör jag för de tre vanligaste sätten att tänka om dateringen.

1. Brevet är skrivet redan år 48 e Kr, strax efter att han tillsammans med Barnabas återvänt efter den första missionsresan. Det är skrivet i Antiokia innan mötet i Jerusalem, år 49 e Kr. Denna tes ligger till grund för John Stotts kommentar.

Mot detta talar två omständigheter. För det första talar Paulus om ett möte i Jerusalem i Gal 2:1-10 som har starka paralleller med det så kallade apostlamötet eller kyrkomötet i Apg 15. Eller kan det vara så att mötet i Gal 2:1-10 inte är Jerusalemsmötet utan ett tidigare möte? Knappast, menar andra kommentatorer, likheterna är för många när vi jämför Gal 2 och Apg 15.

För det andra är Paulus noga med att säga i Gal 1:18-2:1 att han aldrig varit i Jerusalem mer än *en* gång tidigare och att det möte som omnämns i Gal 2:1-10 är hans andra vistelse i Jerusalem. Tyvärr stämmer inte de uppgifterna med vad Lukas berättar i Apostlagärningarna. Lukas berättar om en vistelse i Jerusalem i Apg 9:26 och 11:29. Enligt Lukas skulle därför mötet i Jerusalem var det tredje besök i Jerusalem.

Den kompromiss jag ansluter mig till och som fått styra de årtal som förekommer i mina bibelförklaringar bygger på en kompromiss som säger att Paulus skrev Galaterbrevet efter första missionsresan före eller möjligen i anslutning till

mötet i Jerusalem, det vill säga år 48 eller 49 e Kr. Då är mötet i Gal 2:1-10, *inte* det så kallade Jerusalemsmötet. Det är snarare den så kallade kollektresan i Apg 11:30 som Paulus åsyftar i Gal 2:1-10. På det här sättet finns ingen motsättning mellan Paulus och Lukas. *Om* det ändå skulle vara Jerusalemsmötet kan det fortfarande vara skrivet vid den här tiden, men då kvarstår problemet med kollektresan.

2. Brevet är skrivet år 51e Kr från Korint. Efter den första missionsresan kom Barnabas och Paulus tillbaka till Antiokia. Strax efteråt infinner sig några från Judeen i Antiokia och börjar tillrättavisa dem för att de varit så generösa med evangeliet mot hedningarna. Det uppstår ett gräl, och Paulus får klart för sig att nu ska han ner till apostlarna i Jerusalem och tala med dem. Detta sker år 49 e Kr och vi kan läsa om det i Apg 15 och Gal 2:1-10. De reder ut frågan och Barnabas och Paulus reser glada tillbaka från Jerusalemsmötet till Antiokia.

Strax efteråt reser Petrus till Antiokia och hälsar på. De har fin gemenskap tills ytterligare några bröder från Jakob dyker upp. Då vill Petrus inte längre äta tillsammans med de hednakristna, 2:11ff och bryter överenskommelsen från Jerusalem. Paulus träder upp emot honom offentligt och ryktet om schismen sprider sig snabbt. Samtidigt har judaisterna fått gehör för sina åsikter hos de nykristna hedningarna i Galatiens församlingar. Men det är Paulus än så länge ovetande om.

Paulus beger sig nu ut på en andra resa som bland annat går genom landskapet Galatien, Apg 15:40-18:23, se 16:16. Denna gång färdas han tillsammans med Silas, Apg 15:40 och Timoteus, Apg 16:1. Han tycks fortfarande underskatta judaisternas framfart. Paulus fortsätter mot Europa, till Filippi, Apg 16:12 och Tessalonike, Apg 17:1, söderut via Berea till Aten, Apg 17:15 och Korint Apg 18:1, där han stannar ett år och sex månader, Apg 18:11. Härifrån skriver han sitt första brev, 1 Tessalonikerbrevet. I det tyder ingenting på att hans apostolat är ifrågasatt eller att icke-omskärelsen av hedningar skulle vara ett så stort problem som det bevisligen är i Galaterbrevet. Men så nås han av rapporterna från församlingarna i Galatien. Trots mötet i Jerusalem motarbetas Paulus av "falska bröder". De har dessutom fräckheten att återberätta uppträdet mellan Paulus och Petrus i Antiokia. De anför det som ett "bevis" för att Paulus gått för långt. Paulus blir rasande. Värre än att hans arbete varit förgäves, 4:11, är att själva evangeliet hotas. Nu skriver han Galaterbrevet, år 51 ifrån Korint.

3. Brevet är skrivet år 56-57 e Kr eller tidigast 55 e Kr från Grekland. I Apg 18:23 berättas definitivt att Paulus reser genom landskapet Galatien. Det här är första gången Paulus är så långt norrut. Brevet måste följaktligen vara skrivet efter detta, vilket talar för den så kallade nordgalatiska hypotesen. Men enligt denna tes vet vi inte vilka församlingar som åsyftas. Efter upploppet i Efesus reser Paulus till Grekland och stannar enligt Apg 20:3 där i tre månader.

Dateringen har ingen avgörande betydelse för förståelsen av innehållet i Galaterbrevet. Men det som är viktigt att förstå är att Galaterbrevet är skrivet till hednakristna. Det finns ingen polemik mot judarna i allmänhet i Galaterbrevet. Äldre kommentarer har nästan uteslutande menat att brevet skrivit i polemik mot judarna och deras lagtro. Först under senare tid har det poängterats att brevet handlar om de hednakristnas relation till Lagen, vilket gör en enorm skillnad som vi ska se i kommentaren.

5. Varför var Paulus så upprörd?

Paulus var inte bara rasande utan också allvarligt oroad för de rapporter som nått honom. Det verkade som om evangeliets renhet var hotad. Det handlade om de hednakristnas relation till judarna. När hedningarna tagit emot Messias, vilken blir då deras relation till judarna? Till förbundet? Till GT? Vilken är din relation till GT?

Jag har redan vid ett flertal tillfällen talat, inte bara om judar som blivit kristna, utan också talat om "några från Judeen" och "några från Jakob" och också använt ordet judaister. Vilka var de som kunde vara så emot Paulus och ställa till med så stora problem för honom? Varför gjorde de det? Ja, de "värsta" av dem var förmodligen sådana som Paulus själv en gång varit. Jag kallar dem här kanske något svepande för judaister. Vi vet inte exakt vilka de var. Men ett skäl till att kalla dem judaister är att de "judaiserade", det vill säga försökte få hedningarna att bli såsom judar, se 2:14. Paulus har en hel del omdömen att fälla om dem. I tur och ordning kan vi läsa att de:

1. "förvränger evangelium", 1:7, 2:5,7,14
2. är "fanatiska ivrare", 1:14, 4:17
3. är "falska bröder", 2:4, 12, 14
4. sätter sin lit till "laggärningar", 2:16
5. "bevakade av lagen", 3:23, 4:4f 21, 5:18
6. "predikar omskärelse", 5:11
7. "skryter", 6:13, 14
8. inte är någon "ny skapelse", 6:15

Dessa uttryck är av sådan art att det finns anledning att tro att de som åsyftas var av rabbinen Shammais skola. Sannolikt är det också dem som Jesus adresserar i Matt 23 (särskilt v 15 och 23.)

Dessa "missionärer" följde tydligen efter Paulus och försökte rätta till eller korrigera hans förkunnade. De drog de ny-kristna (hedna-kristna) in i GT och dess bestämmelser. De ville, på ett fullödigt sätt, ta upp dem i det judiska folket, det vill säga genom "laggärningar" och "omskärelse". De ville hålla ihop GT och NT. De ville se evangeliet som en välsignelse tillagd till "det gamla". Det kan låta lovvärt, men det tyckte uppenbarligen inte Paulus. Judaisterna ville se evangeliet som en variation av den judiska förkunnelsen, något som Paulus inte kunde gå med på. Hans skäl för att inte göra det är bland andra följande:

1. Lagen är given till judarna och inte till hedningarna.
2. Gud har gett uppfyllelsen av lagen, det vill säga evangelium till hedningarna.
3. Tolkningen av 1 Mos 12:3 spelar stor roll. Genom Paulus uppenbarelse har vi gått in i en "ny fas", se kommentaren till 1:11 och rutan om apokalypsen. Eftersom judaisterna var blinda för detta, kom de dels att reducera evangeliet till en välsignelse bland andra, ovanpå det gamla, dels att "mala ner" Evangeliet i lagen. En ren katastrof! Men hur skulle Paulus kunna övertyga dem om att "något nytt" har kommit? Som om den svårigheten inte räckte får vi också lägga till att:
4. Tolkningen av 1 Mos 17:12 spelar också stor roll. Hur ska hedningen upptagas i "det utkorade folket" och så få del av "Abrahams välsignelse"?
5. Judaisterna hade traditionen och dess tolkning av Skriften på sin sida.

6. När lagen får vara Vägvisare verkar den tilltalande på den gamla naturen. lagen förväntar sig något av den gamla människan. Den fostrar visserligen oss människor, men den korsfäster oss inte. Paulus menar att denna fostran är dömd att misslyckas på grund av synden hos oss. Det är dessutom en förvanskning av evangeliet, som skadar människan. Striden handlar då också om hur den kristne ska leva. Vad ska han rätta sig efter om inte efter lagen? Det behandlar han i den andra delen av brevet, det vill säga från 5:13. Se även kommentaren till Jakobsbrevet.

6. Saulus och Skriften

Saulus var mycket lärd och kunde sannolikt Skrifterna, det vi kallar för Gamla Testamentet, utantill. Han kände också väl till de skriftlärdas sätt att argumentera. Hur såg då Saulus på Skrifterna och hur använde han dem?

För det första håller Paulus Skriften för helig. Den är Guds skrivna Ord, Guds torah, given till Hans folk. Den innehöll de 39 böcker vi har i vårt GT, men de var inte så avgränsade som de är idag. Först vid den judiska synoden i Jabne, år 90 e.Kr. fick GT slutgiltig status som helig Skrift, dock fortfarande utan att avgränsas så strikt som de kristna kom att avgränsa NT. För juden är Gud större än det nedskrivna Ordet. Guds torah kan också vara det tolkade Ordet, det muntliga Ordet. Det gör inte bara gränserna diffusa utan stämmer också till stor ödmjukhet.

Skriften var självklart helig men den behöver också tolkas och tillämpas för att bli till glädje. Detta var särskilt de skriftlärdes uppgift. De skriftlärdade kunde vara fariséer eller saducéer, rabbiner eller präster. Deras "yrke" hade blivit allt viktigare sedan folket börjat söka sig tillbaka till HERREN efter den babyloniska fångenskapen. Texterna skulle läsas men också förstås.

Tolkningen var inte alltid given. Det har hos judarna alltid funnits en öppenhet för en djupare eller profetisk förståelse av Skrifterna. På 200-talet f Kr översatte judarna Skriften till grekiska. Det skedde i Alexandria i Egypten och översättningen kallas Septuaginta, förkortat LXX. Den var allmänt spridd och det var den Saulus växte upp med. Hans modersmål var ju som bekant grekiska även om han också talade hebreiska flytande. Just i Alexandria växte ett särskilt sätt att tolka Skriften fram. Under inflytande av (?) eller åtminstone sida vid sida om de stora grekiska filosoferna växte ett allegoriskt sätt att tolka bibeln fram. Den ledande bibeltolkaren, som f.ö. var samtida med Jesus och Saulus, hette Philo.

Paulus betonar att "hans tolkning" kommit till under inflytande av en uppenbarelse, 2 Kor 3:13ff, 4:6, Gal 1:11f, Ef 1:9. Den gavs honom av Jesus Kristus.

Det gör att hans ibland något djärva utläggningar aldrig svävar iväg för långt. Han är ingen allegoriker (Gal 4:21-31 till exempel) eller mystiker i vanlig mening utan har en fast förankring i gemenskapen med den Uppståndne. Paulus återvänder alltid till den Uppståndne. Det är därifrån ljuset kommer. Samtidigt kommer han, liksom Jesus, aldrig på kant med lagen eller Skrifterna. Tvärtom; han visar att det är just de som fullbordas. Jfr redan Luk 24:25ff, 44ff. T.o.m. lidandet är förutsagt, Matt 26:31, 54. Berättelsen om Sara och Hagar och Paulus allegoriska utläggning av den i Gal 4:21ff är ett exempel på hur Paulus kan tolka Skriften. Här nedan sammanfattar vi Paulus syn på Skriften i tre punkter som följer av hans judiska fostran, men sedan kompletterar vi hans bibelsyn med en fjärde punkt, som tillkom efter att han blivit en kristen.

För det andra söker Paulus Guds handlande i historien. Paulus menar sig under den historiska framställningen ha funnit en underliggande, djupare mening.

Denna allegoriska tolkningsmodell användes av många rabbiner men har delvis (genom Philo, Origenes) råkat i vanrykte. Istället har vi talat om typologisk utläggning, om förebilder i Skriften, där berättelsen om Hagar och Sara då talar om två förbund. Tyvärr har det i många stycken lett till en s.k. ersättningsteologi, där typerna reducerats till att vara just typer, förebilder. Men faktum är ju att Skrifterna beskriver historiska händelser som haft och har betydelse.

För det tredje finner Paulus hur Gud frälsar. Israels historia är historien om hur Gud handlar med sitt folk. Skrifterna är frälsningshistoria. Historien innebär alltså en tolkning av Guds vilja och den kan inte återges enbart genom vanliga historiska fakta. Den har att göra med Guds hjärta, nåd etc. Därför finns en genialitet i allegorien och med hjälp av allegorier är det möjligt att tala om frälsningen.

Frälsningen har ett mål. Den når detta sitt mål i Kristus, som är Löftets Son. Jfr Paulus i Kol 1:15, 16. Vi är skapade till Guds Avbild, det vill säga Kristus. Det är just detta Skriften vittnar om, menar Paulus. Att då stanna upp innan vi nått målet är att stanna upp för tidigt, att så att säga bli kvar i öknen.

Lydnad för lagen är för Paulus att bejaka den, det vill säga tolka och tillämpa den rätt. Lagen eller Skriften (jag blandar här uttrycken) har ett syfte och mål, ett Löftesland. Vi ska följa med dit, menar Paulus, inte stanna kvar under den utan gå till dess mål. Paulus ser alltså inte GT som en död, avslutad dogmatik utan som Guds talande och handlande, som fått sin avgörande betydelse i Kristus.

För det fjärde är slutsatsen att såväl historien som Skriften profetisk. Paulus tolkningar av Skriften är ofta allegoriska, se till exempel 1 Kor 10:1-11, 9:8ff, 5:6ff. Jfr också 2 Kor 3:12ff. Lagen och Skriften syftar fram mot Kristus. Därför får t.o.m. budorden ibland syfta direkt på Kristus, till exempel i Rom 10:6ff. Andra gånger sker det indirekt, som i Gal 3:12. Jfr också Apg 7, 13:15ff, 27ff eller Joh 5:46 och Luk 24:26f. Men så har vi då

För det femte behöver vi tillfoga ett avgörande tillägg. Att läsa Skriften enligt de fyra punkterna är ett vanligt sätt. Men, och här kommer en avgörande skillnad, efter Paulus' möte med den Uppståndne så blir Han själva utgångspunkten för all tolkning. Jesus har blivit den nye Läraren. Paulus läser nu Skriften i ljuset från den Uppståndne.

Det här gör att de första kristna betraktade GT som en kristen bok! För dem var den inte lagar och förordningar i första hand, utan budens och berättelsernas innebörd hör samman med Guds frälsningshistoria som kulminerar i Jesus Kristus och med honom går in i en ny fas. Däri ligger för dem det normerande rättesnöret, som hindrar, att allegorien blir godtycklig eller att man fastnar i detaljer.

Observera till exempel likheten av Paulus utläggning i Rom 4 om Abraham, "han som trodde", med berättelsen om Hagar och Sara, i Gal 4, där Sara är den fria hustrun. Jfr också med Rom 9, där Paulus talar om utkorelse som Guds suveräna nåd. Det som binder samman de kristna med Abraham och Sara och som gör också dem till Guds barn är Guds suveräna handlande, Hans nåd, Löftet - inte lagen. Löftet är grunden. Detta är kännetecknande för det nya förbundet. Det avgörande är alltså icke köttslig härstamning, (Matt 3:9, Luk 3:8), inte lydnad för lagen i sig, utan Löftet. Jesus och Paulus gick här samma väg, (Joh 8:39). Detta är grundläggande, inte bara för Paulus syn på lagen och Skriften, utan för hela den paulinska teologin.

I Löftets uppfyllelse ligger det eviga Livet, Abrahams välsignelse. Men det ska vi förhoppningsvis förstå mer av när vi tagit oss igenom kommentaren.

7. Paulus och lagen

Det har skrivits hyllmetrar om Paulus och lagen. Det mest intressanta i ämnet är förmodligen ännu inte skrivet. I vår tid upplever vi nämligen en förnyelse just på den här punkten. Grundskälet kan vara många kristnas dramatiskt förändrade attityd till det judiska folket. 50 år efter Andra världskriget börjar chocken efter Holocaust, försöket att förinta det judiska folket, att släppa. Nu infinner sig frågorna; Hur kunde det ske? Varför reagerade inte Kyrkan? Försökte vi "korsfästa" Guds förkastade? Eller Hans utvalda? Sedan 1948 existerar staten Israel. Också det har föranlett att en mängd profetiska texter vaknat till liv. Är staten Israel Guds verk? Lever vi i ändens tid? Kommer Gud nu att också andligen återupprätta Israel?

Dialogen mellan kristna och judar har blivit ödmjukare och ett närmande äger rum. Plötsligt blir det levande för oss att Jesus var född jude, sänd av Gud till judar. Paulus var född, fostrad och verksam, åtminstone till en början, främst bland judar. Han var av Gud kallad till missionär från begynnelsen. Måste vi för att kunna förstå Galaterbrevet läsa det mer med judiska glasögon än med kristna? Förmodligen måste vi låta en hel del kommentarer till exempel till Galaterbrevet falla i glömskans hav och nya behöver skrivas. Det är fascinerande.

Viktiga och för många textavsnitt avgörande frågor har inte bearbetats, inte ens ställts på under hundratals år.

a. Vad menas med lagen?

Det är ofta svårt att förstå Paulus när han talar om lagen. Han använder ordet med olika nyanser, olika betydelser och några gånger uppenbart motsägande. Till exempel påstår han, om vi håller oss till Galaterbrevet, i 3:12, att "den som fullgör dessa bud, han skall leva genom dem" och senare i 3:21 att "Hade en lag blivit given som kunde skänka liv...". Exempelen skulle kunna flerfaldigas. Hur ska vi förstå detta?

Paulus använder alltså ordet "lag" på olika sätt. Vilka olika sätt? Vad syftar de på? Det hebreiska ord som utgör bakgrunden är *Torah*. Vi befinner oss alltså på gammaltestamentlig, det vill säga judisk mark. Ordet har en betydligt vidare mening än det svenska ordet "lag" och även än det grekiska ordet "nomos", som är det ord Paulus använder. NT är ju skrivet på grekiska. Här är en del av förklaringen till de olika nyanserna. Vi ska återkomma till det. Det hebreiska ordet *torah* syftar djupast på allt det som "utgår från Guds mun". Det innehåller Hans vilja, undervisning, fostran, uppmaningar, instruktioner o.s.v. Det kommer till oss som det talade ordet likaväl som det skrivna ordet.

När vi talar om lagen åsyftas vanligtvis främst **1) 1-5 Mosebok**. Dessa böcker är de ursprungliga böckerna, de är lagen. Jesus talar om lagen i denna betydelse och Paulus gör det, till exempel när han citerar från lagen, se Gal 4:21. Det händer också att *torah* syftar på **2) hela Skriften**, att också "Profeterna" och "Skrifterna" inkluderas. När judarna själva, i synnerhet de skriftlärdade talar om *torah* kan även **3) det muntliga ordet**, den muntliga traditionen "de äldstes stadgar" åsyftas. Denna tradition härleddes också till Moses, se Matt 23:2. Denna tradition skrevs ner ungefär 200 e Kr. Slutligen framgår emellanåt att det snarast är **4) "de krav"** Gud ställde på sitt folk när Han gav dem "de tio orden" vid foten av berget Sinai som avses. Då åsyftas, inte något skrivet eller talat, utan själva "makten". Lagen är Guds vilja, kanske kan vi drista oss att säga Gud själv, åtminstone uppfattades det så av somliga som vi ska se i kommentaren till Gal 3:19ff.

Med det ovan sagda har vi konstaterat att lagen kommer från Gud. Tyvärr kompliceras det ytterligare av att NT är skrivet på grekiska. Det grekiska ord som Paulus använder, *nomos*, har naturligtvis inte ursprungligen detta innehåll. Det är mer

att likna vid det svenska ordet "lag". Det kan förstås lite olika men vanligtvis kommer dess innehåll inte "från Gud", utan "från människor". Vilket innehåll har då Paulus i ordet "nomos" när han använder det? Det bibliska innehållet eller räknar han också med "det mänskliga", så att till exempel vissa lagar skulle kunna förändras?

Paulus använder ordet nomos 32 ggr i följande verser av Galaterbrevet, nämligen 2:16, 19, 21, 3:2, 5, 10, 11, 12, 13, 17, 18, 19, 21, 23, 24, 4:4, 5, 21, 5:3, 4, 14, 18, 23, 6:2 och 13. Det förekommer också i hans andra brev. Vi behöver vara särskilt uppmärksamma på detta ord, både därför att det är ett teologiskt tungt ord och därför att det används olika.

I en artikel, "Israel's law and the Church's faith", skriven av Stephen Westerholm, betonar han följande fem punkter *angående Paulus sätt att använda ordet nomos*.

1. Ibland syftar ordet på hela GT och ibland på Pentateuken (1-5 Mos) men oftast på de krav som gavs på berget Sinai.
2. Även om Paulus ser att lagen syftar fram emot Kristus och att också den innehåller trosrättfärdigheten, uppfattar han ändå lagen, sådan den gavs på Sinai, som något vilket måste göras. Lagen fordrar gärningar. Demn är en väg, se Gal 2:16, 3:2, 5, 10 och 6:2.
3. Enligt ovan är det fullt riktigt att se lagen och Evangeliet i ett motsatsförhållande. Se härvidlag Rom 3:27 och 9:30-32.
4. Paulus menar att lagen är god och helig och därför ska göras.
5. Paulus sätt att bruka nomos är helt i linje med det judiska sättet att bruka torah.

Punkt 5 bestrids av till exempel exegeten G.E. Ladd, se hans bok på sid 547. Det kan för den oinvidge verka närmast omöjligt att här hänga med i svängarna, men när vi väl vidgat vår förståelse av ordet "lag" kommer vi oftast att förstå av sammanhanget på vilket sätt vi ska tolka ordet. Detta är oftast omöjligt så länge vi lever med vår nedärvda, ytterst begränsade uppfattning av den judiska förståelsen av ordet "lag".

b. Hur förstår judarna lagen?

Det går inte längre att beskriva judendomen som en lagreligion. Lagen är inte grundvalen för det judiska folket, utan det är Guds utkorelse, förbundet och möjligtvis lagen i nämnd ordning. Det var Gud som kallade Abraham och utvalde hans säd. Det var Gud som tog initiativet till förbundet och beseglade det "till evärdelig tid".

När lagen gavs till Israels barn vid foten av berget Sinai och förbundet upprättades, inte bara bejakade folket lagen, 2 Mos 24:7, utan **de tog emot den som en gåva** - med tacksamma och stolta hjärtan. Och ingen ska kunna säga att de inte vinnlagt sig om att bevara den och följa den. När de vinnlagt sig om att "höra och göra" lagen har "belöningen" varit ett gott förhållande till HERREN.

Det är vidare viktigt att förstå att det finns två sidor att ta hänsyn till. Dels existerar lagen i yttre mening. Den finns skriven och den gäller. Dels **ska den mottagas, älskas och åtlydas**. Det är den inre meningen av den. Detta betyder att en jude väl kan ha lagen i yttre mening, men sakna den i inre, precis som det kan vara för oss kristna.

Denna inre aspekt kom i bakgrunden under den intertestamentala perioden, det vill säga från 400 f Kr fram till Jesu tid. Efter Jerusalems förstöring 586 f Kr frågade sig folket om Gud övergivit dem. Är Gud verkligen med oss? Gäller förbundet fortfarande? Ett sätt att försöka vinna visshet var att hålla sig till lagen så gott det

gick. Att göra detta skulle leda dem tillbaka till Gud och så skulle de bevaras i förbundet. Detta blev därför livsviktigt.

Du kommer säkert ihåg att Johannes döparen efterlyste den inre laguppfyllelsen, så också Jesus och senare Jakob och Paulus m.fl. När de judiska ledarna försökte stärka den judiska identiteten kom den yttre lydningen att, i vissa fall, bli själva grundvalen för folkets förhållande till HERREN. Detta var ju inte den ursprungliga avsikten. Men så kunde det alltså bli. Lagen kom att bli grundvalen, men också förbindelsen mellan folket och HERREN. Den blev en "medlare".

Under denna tid utvecklades läran om lagen. Här kan vi bara nämna att det gjordes en distinktion mellan att å ena sidan "göra lagen och att å andra sidan "fullgöra lagen. Det senare ansågs omöjligt. Att fullgöra, uppfylla eller fullborda lagen är därför inget krav och inte heller möjligt för en människa. Nej, **avgörande blev att juden ville inrätta sitt liv efter lagen**, att han ville göra sitt bästa.¹ Det låter bra, nästan kristet. (Om man nämligen bortser från att hjärtat är syndigt.) Nu hade fariséerna och sadducéerna, som var de ledande under den intertestamentala tiden, ja ända fram till 500-talet, e.Kr. också undervisat om "omvändelsen" och "förlåtelsen", läror som alltså inte alls är kristna från början utan judiska. Dessa läror var så viktiga att en G.F. Moore, som skrivit en bok i ämnet, kallar dem för "**den judiska läran om frälsningen**", (Ladd, sid 542). Många rabbiner ansåg **lagen vara en vägledare** som man hade glädje och nytta av. Och det är uppenbart att Saulus förstod sitt liv på detta sätt. Men denna hans förståelse kom att ändras.

c. Hur kom Paulus att förstå lagen efter sin omvändelse?

För att kunna förstå Paulus' undervisning måste vi läsa honom i s.k. eskatologiskt ljus. När Paulus mötte den Uppståndne Herren på vägen till Damaskus fick han ljus i såväl bokstavlig som bildlig mening. "Något nytt har kommit" skriver han i 2 Kor 5:17. "Det nya" var, och är fortfarande, att HERREN själv talar in eller skriver in sitt Ord i våra hjärtan. Talet om det nya förbundet i Jer 31:31ff går med andra ord i fullbordan.

Nej, detta är det förbund som jag skall sluta med Israels hus i kommande dagar, säger Herren: Jag skall lägga min lag i deras bröst, och i deras hjärtan skall jag skriva den ...

Plötsligt är verkligheten tvåfaldig för Paulus. Dels finns "den gamla" förståelsen där lagen främst är bokstaven som inte kan frälsa oss. Dels finns också "den gamla", men nu fylld av den Uppståndne, lagen fullgjord, lagen fullgjord med ande och liv. "Det gamla" har blivit "nytt". "Det gamla är förgånget, något nytt har kommit", 2 Kor 5:17. Det är denna upplevelse Paulus har i tankarna när han skrivet om att "bokstaven dödar, men anden gör levande" i 2 Kor 3:6. Endast Anden kan levandegöra och fullborda bokstaven, och då är det inte längre bara fråga om bokstäver. Den tiden är förbi. På samma sätt måste vi förstå orden i Rom 10:4 där han skriver lagen har nämligen fått sin ände i Kristus..." Det grekiska ordet, här översatt med "ände", i NT-81 med "slut", är telos, vilket snarast betyder mål, fullbordan. Paulus säger inte här att det är slut med lagen, utan att när Kristus kommer in i våra liv så fullbordas lagen. Endast i den meningen får vi förstå versen.

När Paulus undervisar om detta talar han ofta om, särskilt i Romarbrevet, att vi har "dött bort ifrån lagen. Med detta menar han att hans gamla tro raserats, se Fil 3:8ff.

¹ Rabbimerna talar om 613 bud. I Mark 12:28-34 diskuteras vilket eller vilka bud som är viktigast och Jesus svarar i god rabbinisk anda med att kombinera 5 Mos 6:4, 7:8 och 3 Mos 19:18. Detta har Paulus med i Gal 5:14. Kristus är lagens anda och den ende som fullgjort lagen.

Hans själv-liv dödades, se Gal 2:20. Det är alltså inte lagen som dödats, utan vi! Vi kan inte (får inte) nu längre leva som själviska och förblindade människor. Det liv vi nu lever, lever vi inte på det gamla sättet, utan på ett annat, nytt sätt. Vi lever i gemenskap med den Uppståndne. Det livet grundar sig på en inre gemenskap med den Uppståndne i vilket Han regerar.

Paulus kom nu att överge det gamla sättet att förstå lagen. (Se vidare 3:24) När rabbinerna menar att lagen talar om för oss vad som är rätt och riktigt bejakar Paulus detta i första omgången. MEN han har funnit något som är mer än detta. Hans förståelse har fått en fortsättning. Han har nu förstått att lagen inte bara visar oss vad som är rätt och riktigt, utan fr.a. talar den om för oss vad som är fel och oriktigt. Lagen gavs inte för att bekräfta våra goda gärningar eller för att visa på vår rättfärdighet. Lagen vittnar istället om Guds rättfärdighet. Den är ett uttryck för Guds heliga vilja och i ljuset av den avslöjas synd och orättfärdighet. Detta är också syftet med lagen. Vi ska återkomma till detta längre fram i inledningen, men också i kommentaren till Gal 3:19ff.

Men betyder inte det att Paulus egentligen övergivit lagen? Nej, själv menar han inte det. Han har övergivit fariséernas och saducéernas intertestamentala förståelse av lagen. Men från den dagen den Uppståndne Herren kom in i hans liv, och hans gamla liv raserades, förstod han att lagen som vägledare ersatts av HERREN själv. Detta var, menar Paulus, hela tiden målet för och syftet med det nya förbundet.

d . Lagen är fortfarande Guds vilja

Men den är inte Guds sätt att förverkliga det nya förbundet. Inte heller duger det att ”hålla sig” till den eller låta gärningarna utgöra grundvalen för det nya livet. Det nya livet styrs av den inneboende Jesus Kristus. Det är alltså inte lagen som förändrats, utan detta att Jesus Kristus kommit in i ditt liv. Saulus har blivit Paulus. Paulus är nu tillbaka till den ur-judiska förståelsen att det inte räcker med att vara jude i yttre mening. Gud vill att vi ska vara det i inre mening. Detta kan bara HERREN själv åstadkomma. Om lydnaden stannar vid en yttre lydnad eller en lydnad, åstadkommen ur egen kraft, har vi åstadkommit en egenrättfärdighet, en rättfärdighet byggd på laggärningar, en lagrättfärdighet. Det är här som ett motsatsförhållande uppstår. Antingen är rättfärdigheten sprungen ur mänsklig kraft eller kommer den från Gud. Här står egna gärningar och Guds nåd i motsats till varandra. Paulus hävdar med bestämdhet att ingen jude är eller kan bli fullkomlig inför Gud och att en hedning inte ens behöver försöka vara det. HERREN själv ger nämligen SIN RÄTTFÄRDIGHET till oss - fritt och för intet! Att inte ta emot en sådan gåva är inte bara ett utslag av blindhet, utan uppror mot Gud.

Vi talade tidigare om distinktionen att ”göra lagen och att ”fullgöra lagen. Det förra är lovvärt. Det senare är omöjligt för en människa. Att ”göra lagen är ingenting annat än att hålla sig till Guds Ord, att ha sitt hjärta vänt till det som är där ovan. Detta är Lagens anda, sammanfattad i kärleksbudet, 5 Mos 6:4f.

Det finns emellertid en som ”fullbordat lagen och det är Herren Jesus. Genom att ta emot Honom tar vi emot Lagens fullbordan”. Och endast så kan vi rätt ”göra lagen. Först när vi blivit nya människor kan vi leva det nya livet. Här är en paradox. När vi dött (från det själviska livet) kan vi börja leva (det nya livet i vilket Jesus regerar). Vi frias från lagen, då uppfylls lagen.

Friheten består i att den kristne inte längre står under lagen, utan under Guds nåd, under Jesus. Vidare består friheten däri att vi, som inte längre lever, vare sig kan eller behöver uppfylla lagen. HERREN har fullbordat den åt oss och Han är också

den som förverkligar detta i oss, genom Anden som bor i oss, se Rom 8:3ff. Jesus Kristus, lagen personifierad, dess Fullbordare och Herre lever inom oss! Därigenom att Han reglerar inom oss uppfylls alltså Guds krav. Se 5:13-18.

e. Friheten från lagen

Brevet kontrasterar tillståndet under lagen, som beskrivs som en trældom, mot friheten från lagen. Men det är inte vilken trældom eller frihet som helst. Trälldomen består i att inte kunna komma ut från lagen, utan bli kvar under den, när andra går ut ur den. Det är inte under lagen som det nya förbundet förverkligas. Det sker när lagen får sin fullbordning, när dess syfte nås. Att inte följa med lagen till dess Herre och Mästare är att "bromsa" eller stanna upp, 5:7. Och det var aldrig meningen med lagen.

Meningen med lagen var att den skulle beskydda det judiska folket under dess barndom. Den skulle för dem vara som ett beskyddande "staket" utanför vilket de inte skulle gå. Eller som en skyddande hand som vakar över dem. På så sätt skulle de bevaras i förbundet. Innanför dessa ramar skulle de vara under Guds yttre beskydd, vilket de också var när de höll sig där. Lagen skulle, enligt Paulus, vara en "övervakare". Hans syn på lagen är i grund positiv.

Men när HERREN själv kommer till oss förändras vår situation dramatiskt. Han tar över kontrollen och vi befrias från vår gamla situation. Denna frihet är som sagts inte vilken frihet som helst. Den kan beskrivas som

- 1) en frihet från Guds vrede, synden, lagen och döden. Genom döden på korset är allt avslutat. Allt är dödat och försonat. Allt är överkorsat. Vi tas ut ur detta och ställs in i ett nytt sammanhang. Vi får en annan position inför Gud när vi nu lever som återuppståndna med Herren Jesus.
- 2) en frihet "att tjäna" på ett nytt sätt, Rom 7:6, Gal 5:13f. Vi har nu blivit vuxna och får en ny-start. Denna gång genom att låta Herren själv genom Anden använda oss i sin tjänst. Den friheten hade vi inte förut.
- 3) en frihet att tjäna hos Kristus. Paulus talar ibland om "livegenskapen" hos Kristus (Ex 21, 1 Kor 7:22f, 9:17, Kol 3:24). Denna är inte ett yttre tvång, utan en frivillig akt.
- 4) en frihet som ska förverkligas här på jorden. Jfr Jesu ord "Ni är jordens salt. Ni är världens ljus".
- 5) Du står alltså till Guds förfogande (Rom 6:17f, 22, 15:1ff) och att tjäna Honom ger ditt liv mening och glädje. Att vandra efter Anden är livets mening. Så förverkligas Guds avsikt med ditt liv! På något annat sätt kan det inte gå till.
- 6) Detta sker under ständigt motstånd från "köttet". Bara genom Kristusnärvaron i ditt liv kan "köttet" hållas i schack.

I frågan om friheten måste man alltså undvika ett vanligt missförstånd. Det är inte fråga om en frihet att göra som jag själv vill, utan en frihet att låta Herren regera i mitt liv. Därför lägger vi till en avdelning F. som riktar sig direkt till oss.

f. En översikt av Lagens uppgift ur kristet perspektiv

Fariséerna hade låtit folk förstå att om de gjorde så gott de kunde, skulle Gud se det och tillgodoräkna dem det. I den mån de inte räckte till skulle Gud vara barmhärtig och nådig. Gud är ju en Gud som förlåter. Den judisk-klassiska förståelsen av lagen är alltså att den vägleder oss genom livet. Paulus förstod den också så, tills dess att Lagens Herre kom in i hans liv. Då såg han något mer. Även om han inte utvecklar, ja inte ens tar upp det här i Galaterbrevet utan först i Romarbrevet, som är en vidareutveckling av Galaterbrevet, så sammanfattar jag denna nya syn på lagen, utifrån kristet perspektiv, här:

1. lagen är ett helhetskrav, är helig (torah) Ex 24:3, Deut 27:26, Matt 5:19, Gal 3:10, Jak 2:10.
2. lagen åstadkommer ingen förändring av våra liv, Rom 8:4.
3. lagen ger kännedom om Synden, Rom 3:20, 4:15, 5:20, (därför får den för oss samma effekt som en fördärvsmakt.) Jesus talar om att Den Helige Ande ska överbevisa oss om Synd, Joh 16:8-11.
4. lagen leder oss till Jesus Kristus (paidagogos leder oss till telos) Gal 3:24f. Telos förekommer 32 ggr, teleion 7 ggr, teleiois 1 ggr och teleiwn 1 ggr i Galaterbrevet.
5. Vi står inte under lagen, Rom 6:14 (Ex 20:1) Rom 7:1,4.
6. lagen har inget att anföra mot oss, Matt 18:27, Kol 2:13-15, Sef 3:14-17.
7. lagen är inte till för den Rättfärdige, 1 Tim 1:8-11.

Har vi gjort lagen om intet? Inte alls, skriver Paulus i Rom 3:31. Tvärtom, vi har bejakat den och dess uppgift enligt ovan. Mer än så: vi har nått fram till dess syfte. Vi har alltså bejakat den, gett upp inför den, vilket var målet, kommit till dess Herre Jesus Kristus och står därför nu under Hans herravälde och inte under Lagens. (Se vidare 3:24).

Behöver vi göra lagen? Frågan är vanlig bland kristna, men fel ställd. För det första måste du veta vad du menar med lagen. Ingenting av de judiska definitionerna kan tillämpas på oss kristna. Paulus skriver om oss att "När hedningarna, som inte har lagen, ändå av naturen gör vad lagen bjuder, så ger de sig själva en lag, fast de ingen lag har. De visar, att det som lagen kräver står skrivet i deras hjärtan. Också samvetet hos dem vittnar om den saken ...", Rom 2:14ff.

Vi är m.a.o. kallade att följa våra hjärtan och samveten och i dem regerar Kristus! HAN behöver göra sin vilja i oss! Vi vill följa Jesus, göra som han säger, lära av Honom, tänka som Han, ge Honom all ära - och ingenting i lagen är emot detta. Tvärtom, detta är vad lagen syftar till. Rom 3:31, 10:4, Gal 5:19-21.

B. KOMMENTAR

1:1-5, BREVETS INLEDNING

1:1-5 Paulus hälsar galaterna

v 1 **Från Paulus, apostel, utsänd inte av människor eller genom någon människa utan av Jesus Kristus ...**

Det framgår av den grekiska texten att Paulus kontrasterar kallelsen från människor och kallelsen från Gud. Den sen-judiska *shaliach*-ordningen har juridisk status. Den innebar att ett sådant **sändebud**, på grekiska *apostolos* helt och fullt kunde representera sin herre. Men Paulus representerar inte någon människa, inte ens församlingen i Antiokia som sände ut honom utan honom som uppväckts från de döda. Paulus polemiserar mot dem som kallar sig själva.

Den gudomliga kallelsen kommer ovanifrån och inifrån och bekräftas bara av människor. Det innebär för det första att jag har fått ett uppdrag och ett mandat som jag inte kan eller får gå utanför. För det andra betyder det att om överheten bekräftat min kallelse är jag frimodig därför att jag vet, för det tredje, att jag gör det på befallning. Detta hade inte villolärarna i Galatien klart för sig, utan de gick emot Paulus. Han har emellertid gudomlig kallelse och det har bekräftats av Jerusalemsapostlarna. Det är därför han är frimodig. Se också kommentaren till 6:6, 1:23.

v 2 ... **församlingarna i Galatien**, grekiska *tais ekklesiáis ten galatian*. Tre gånger använder Paulus ordet *ekklesia* i Galaterbrevet, 1:2, 13 och 22. Kommentatorerna är inte helt eniga om vilka dessa församlingar är, se inledningen. Denna kommentar har församlingarna från den första missionsresan i minne, det vill säga Perge, Lystra, Antiokia, Ikonium och Derbe. Lukas berättar om händelserna där i Apg 13-14. Galaterbrevet är dramatiskt och har karaktären av ett rundbrev. Det är mer angeläget än adressaterna tycks ha förstått att frågorna om omskärelsen och de hednakristnas förhållande till Lagen hanteras rätt.

v 3 "**Nåd ...**" (he hälsad, gr charis, förbundstrohet) "**och frid**" (he shalom, gr eirene) är stora viktiga gammaltestamentliga ord. Här är de upptagna och grundade på uppståndelsens faktum. Två djävlar plågar oss, skriver Luther, nämligen synden och samvetet. Botemedlet är nåden mot synden och friden mot samvetet. Inte den jordiska, men den himmelska friden. Bara den hjälper på dödsbädden. Varför gör Paulus tillägget: "**och från Herren Jesus Kristus...**" Jo, därför att där tar nåden och friden gestalt, Kol 2:3, 9, (inkarnationen). Samtidigt förstår vi vikten av att bekänna Kristi gedom, (kristologin), Fil 4:17, Kol 3:15. Guds namn JHVH fick inte uttalas, men enligt kristen tro visar sig denne i Jesus. Därför skriver Paulus "från Gud och Herren Jesus". Gud kommer som Herren genom Jesus till oss. De två ingår i samma gedom.

v 4 "**...som utgivit sig själv för våra synder**" Märk varje ord! Vi kan inte frälsa oss själva. Om så varit fallet hade inte Kristus behövt dö. Det visar också hur allvarliga våra synder är. Men om synden är så mäktig: vad kan vi då göra för att övervinna den? Vad kan kyrkan göra? Ingenting annat än att ta emot evangeliet om

Jesus Kristus. Det är vår räddning. Men det har också kommit för vår skull. Se vidare kommentaren till 3:13.

"...för att rädda oss undan den nuvarande onda tidsåldern," se uttrycket även hos Johannes, 1 Joh 5:19. Den judiska tron talar om två tidsåldrar som avlöser varandra. Efter den nuvarande kommer den tillkommande. Men de kristna talar om att och hur den tillkommande redan brutit in så de kommit att överlappa varandra. Den nuvarande onda tidsåldern kan producera mycket gott. Men det bästa i den här världen kan vara Guds värsta fiende. Det bästa skymmer Guds evangelium. I religiösa, präktiga och kloka människor är denna tidsålder som starkast, som värst. Den vite djävulen är värre än den svarte, skriver Luther.

"**efter vår Guds och Faders vilja.**" Vi har inte befriats genom vår vilja, utan genom Guds vilja, Joh 1:13. När rabbinerna använt Guds namn följ det i regel upp med en doxologi. Se till exempel Ps 41:14, 72:18, 89:53 eller 106:48. Så gör också Paulus i till exempel Rom 11:36 eller här.

V 5 "**Honom tillhör äran ...**" Guds namn får inte nämnas utan tacksägelse. I andra brev avslutas inledningsorden med att Paulus tackar Gud för församlingen, se till exempel Rom 1:7 eller 1 Kor 1:4. Så inte här. Här riktas blicken direkt mot Guds ära och härlighet. På hebreiska *kabod* och på grekiska *doxa*.

Framlidne professorn Ragnar Bring delade in sin kommentar till Galaterbrevet i två huvuddelar 1958. I den första framställer Paulus evangeliet som en verksam kraft som fullbordar lagen. Den första delen utgörs av 1:6-5:12. I den andra delen, 5:13-6:18, behandlar Paulus sedan hur en kristen ska leva. Det finns andra kommentatorer som delar in Galaterbrevet på andra sätt, men jag väljer att i grund följa Brings indelning även om jag tagit del av andra och senare kommentarer. John Stott skrev en kommentar 1968 och jag har använt hans bearbetade kommentar som kom i nytryck 2000. I den går han igenom vers för vers ordnade i 19 delar. 1998 gav EFS-förlaget ut Bertil Gärtners kommentar till Galaterbrevet. Inte heller Gärtner har några huvuddelar utan delar in brevet i 15 studier. Vid en jämförelse mellan de olika kommentatorerna är samstämmigheten kring brevets innehåll i sak stor.

FÖRSTA HUVUDDLEN, 1:6-5:12

Den första huvuddelen kan i sin tur delas in i tre delar, nämligen

- 1:6-2:21 Kristi evangelium och apostlarnas vittnesbörd.
- 3:1-4:7 Skriftens löfte och lagens uppgift och plats.
- 4:8-5:12 Att hålla sig till laggärningar leder till trädedom.

Låt oss nu ta oss an det första avsnittet i den första delen, nämligen

Del 1:6-2:21 Kristi evangelium och apostlarnas vittnesbörd.

1:6-2:21 Kristi evangelium och traditionen från de äldre apostlarna

Det första kapitlet handlar om hur Jesus Kristus uppenbarade sig för Paulus och i det andra kapitlet hävdar Paulus att det evangelium han mötte på vägen till Damaskus är tillräckligt i sig.

1:6-12 Hotet från ett annat evangelium

v 6 "Jag fattar inte..." Paulus är faderlig och moderlig på en och samma gång, men också oerhört stark mot förförarna. Jfr v 9, 5:12. Paulus går in under de nykristnas situation och handlar så enligt sin egen regel i 6:2 om att bära varandras bördor. Men han fortsätter strax med att förebrå dem genom att säga "**att ni så snart kan avfalla...**" Luther säger att det tar tio år att bygga upp en församling på den rätta grunden, men att det går väldigt fort att radera den. (sid 51). Evangeliet måste hela tiden tas emot på nytt och villolärarna bemötas. Det är viktigt att a) grunden blir rätt, att vi b) bekämpar villfarelserna och c) att vi växer på djupet. De grekiska orden kan också översättas "att ni så snart låter er föras bort" eller "att ni så snart överger honom", NT-81.

Hieronymus ställer frågan hur Paulus kunde kalla dem "bröder" i v 11 när han här i v 6 säger att de avfallit. Det framgår inte av brevet vilka dessa "bröder" är men mycket talar för att Paulus åsyftar de så kallade judaisterna, se kommentaren till 2:11. Luther menar att där evangeliet, Ordet och sakramenten är, där är församlingen även om antikrist regerar i den, ty antikrist är inte på oheliga och syndiga platser, utan kommer till det heliga. Ps 110:2, 2 Tess 2:4, Fil 2:10, Joh 10:1-6.

v 7 "**ett annat evangelium**". Orden är ironiskt menade. Se djävulens fräckhet! Poängen är ju att det inte finns något annat evangelium. Judaisterna ville föra tillbaka kristendomen till judendomen. De ville förvalta den på sitt sätt. Kanhända fanns också en avundsjuke gentemot den gamle vännen Saulus som de upplever har svikit dem. Men Paulus kontrar genom att säga att de "**försöker förvrida Kristi evangelium**".

Paulus använder sig här av en genitiv, antingen en objektiv eller en subjektiv. NT-81 har valt att översätta med en objektiv. Då lyder översättningen: "evangeliet om Kristus". Språkligt sett är båda översättningarna riktiga. Översättaren måste helt enkelt välja. Vilken är då skillnaden? Om den objektiva genitiven väljs blir Kristus objektet. Förkunnelsen blir en förkunnelse "om Kristus". Men om den subjektiva väljs, vilket jag föredrar, kommer evangeliet "från Kristus". Och det är just detta som

är evangeliet: att Kristus talar in i mitt liv. Att Guds Ord, Ordet från Gud, kommer till mig. Evangeliet är, som Paulus skriver här, inte en människolära, utan ett budskap i vilket Gud är verksam. "Kristi evangelium" är subjektiv genitiv! Jfr Apg 13:7, 44, 48, Rom 1:17 och 10:17. Se kommentaren till 1:9.

Det finns alltid en risk att nykristna faller tillbaka i det gamla livet, som inte är livet i Anden. Det är så kristna blir "förvirrade". Judaisterna eller andra villolärare kan ha rätt i sak, men blandar in fel ande och fördärvar därmed evangeliet. För Paulus stannar det inte vid att de därmed begår ett misstag, utan de förför och förleder de nykristna. Ett stor bekymmer är att djävulens "evangelium" skenbart kan verka bättre än Kristi.

v 8 "**... så vare han förbannad**" Paulus använder den förbannelseform som användes när någon uteslöts ur synagogans gemenskap, hebreiska *chäräm*, grekiska *anathema*. Orden är teologiskt laddade, eftersom judarna, som stod under lagen ansågs stå under välsignelsen, medan hedningarna, som var utan hopp och utan Gud i världen", stod under förbannelsen. I Joh 7:49 kallas vi den förbannade hopen. Men även det judiska folket självt kunde ställas inför dessa två storheter. "Jag förelägger er idag förbannelsens eller välsignelsens väg", säger Moses till Israels barn. Det finns bara dessa två vägar, och antingen vandrar vi på den ena eller den andra. Det är mot den bakgrunden vi ska förstå "förbannelsen" i v 8. Jfr Matt 18:7, Luk 17:1f. Det paradoxala med dessa ord är att Paulus inte riktar dem mot någon eller några som brutit mot lagen, utan mot dem som tvingar andra att följa lagen.

v 9 "**om någon förkunnar evangelium för er i strid med vad ni har tagit emot**" Översättningarna kan se lite olika ut och tolkningsnyanserna också vara lite olika. Av till exempel Rom 1:16, 10:17, 1 Kor 2:4f, Gal 1:7 (förstådd som en subjektiv genitiv) och 1 Tess 1:5ff tycks Paulus mena att förkunna evangelium är detsamma som att förmedla Kristus. Det betyder då att om inte Kristus förmedlas, så är det inte evangeliet som förmedlas, ty evangeliet är Han själv. För några kan detta tyckas vara en övertolkning, men den allmänna förståelsen av, till exempel "Ordet" i Apostlagärningarna, talar för att en sådan förståelse är rimlig.

Evangeliets förkunnelse handlar till sist ändå inte om förkunnarens utbildning eller begåvning, utan frågan är om Kristus kommer till tals genom honom, genom ord och livsstil. Evangeliet blir aldrig svårare än det var första gången, 1 Joh 2:24.

Har vi kommit till tro genom nåden gäller det att förbli vid nåden, Apg 13:43, Rom 11:22 och inte att komplicera det hela. Om vi menar att Evangelium är ett levande och verksamt ord är det lättare för oss att förstå att Kristus är subjektet. Luther menar att det är viktigt att lära känna Evangelium, därför att vi har så många fiender. Synden, djävulen, vårt eget kött - allt talar emot oss. Men Evangelium talar för oss. Nu har Paulus sagt ifrån och v 10-12 utgör en övergång till nästa avsnitt, v 13-21, som handlar om hur Saulus mötte den Uppståndne på vägen till Damaskus och om hur han omvände sig.

v 10 "**Är det människor jag vill behaga?**" I sådana fall skulle han inte predika korset eller Kristus som korsfäst. För meningen med förkunnelsen är ju att det är slut på självstyret, en förkunnelse få uppskattar. Nej, det finns andra skäl till att Paulus förmedlar "den korsfäste". Han

1) vill behaga Kristus, 1:10, 1 Tess 2:4f

2) är Kristi tjänare, 1:10

3) har sin stolthet i Kristi kors, 2:19, 6:14, 1 Kor 1:21ff, 2:2, 2 Kor 11:30, 12:9

- 3) har blivit en broder till Kristus, 3:29f
- 5) spjärnar inte emot, Apg 26:14
- 6) är tvungen att förkunna evangelium, 1 Kor 9:16

Paulus har överallt dragit på sig förföljelser, för "korsets" skull. 5:11. Om nu de visa är så visa, borde de då inte inse att Paulus utstår förföljelsen för sin förkunnelses skull, för sin tros skull och inte för sin egen skull? Vore det en fråga om att rädda sitt eget skinn, kunde han ju också anpassa sig. Och alla blir glada - utom Kristus, som korsfästes för vår skull. Det är viktigt för Paulus att visa hur han tagit emot evangelium. Evangeliet är ingen människolära.

v 11 "det evangelium jag har predikat kommer inte från människor."

Detta är skälet till att galaterna ska lyssna till vad Paulus har att säga. Kom ihåg att:

- 1) han inte själv valt att bli kristen, 1:12
- 2) hans uppdrag kom från den Uppståndne, 1:12
- 3) han tog evangelium genom uppenbarelser, 1:12
- 4) Paulus alltid varit en rättrogen jude, 1:13f
- 5) han inte behöver något anbefallningsbrev, 1:16b
- 6) hans tjänst var erkänd av Jerusalemsapostlarna, 2:9

Evangeliet är av annan art än en människolära. Det är Gud i verksamhet! För det behövs inget anbefallningsbrev, jämför med Matt 21:23f. Evangeliet är "Kristi evangelium", v 7, därför är det viktigt att det kom till Paulus som det kom, nämligen genom "**en uppenbarelse från Jesus Kristus**", grekiska *apokalupso*, v 12. Paulus kan med uppenbarelse mena såväl en inre upplysning eller insikt som en öppen syn. Han berättar också om tillfällena då han befunnit sig i hänryckning, grekiska *ekstasei*, till exempel i Apg 22:17.

Paulus uppenbarelser (på grekiska apokalypsis)

I den profana grekiskan kan ordet användas om avtäckandet av en staty. I GT används det främst i eskatologisk mening. När HERREN kommer åter är det en *apokalyps*, Rom 2:5, 8:19, 1 Kor 1:7, 2 Tess 1:7, ett avslöjande av det vi idag inte kan se. Paulus är den som oftast använder ordet. I hans språkbruk syftar det på något himmelsk, givet med himmelsk auktoritet, 1 Kor 14:6,26, 2 Kor 12:1,7, Gal 2:2. I Gal 1:12,16 gör han klart för oss att uppenbarelsen har gudomlig auktoritet, men också att det är en ny tidsålder som brutit in. Härigenom ges nyckeln till Guds hemlighet, Rom 1:17, 16:25, 1 Kor 2:10, Ef 3:3,5 och Gal 3:25. Dessa "uppenbarelser" syns ha kommit olika sätt:

- a) **drömmar** Matt 1:20, 2:12, 13, 19, 22, 27:19, Apg 2:17
- b) **syner**, grekiska *horama* Apg 9:11ff, ett ljus, föll till marken och hörde en röst. I Apg 9:12 berättas att Ananias fick en syn. Apg 16:9, 18:9, 23:11, 27:23
- c) **profetia** Apg 13:2f, 1 Kor 14:6,26,30
- d) **maningar** Han leddes genom inre maningar av Anden, enl Apg 16:6, 20:22, Fil 3:15f
- e) **trance**, grekiska *ekstasei* Apg 22:17-21 (ordet förekommer även i Num 24:4,16, Apg 10:10 och 11:5) Och i 2 Kor 12:2 berättas att han varit i tredje himlen, 2 Kor 12:2. Jfr Gal 1:12 och 1 Kor 15:8.

1:13-24 Paulus kallas till hednafolken

Paulus inleder nu en förhållandevis lång presentation av sig själv, avsnittet till och med 2:14 utgör nästan en femtedel av brevets. Han börjar med att påminna om sitt förflutna, om hur han förföljde Guds församling, ett uttryck han använder också i 1 Kor 1:2, 15:9 och 2 Tess 4:1. Det grekiska ordet *ekklesia* är en översättning av det unika hebreiska *qahal* som syftar på Israel. Paulus betonar att det är Guds församling. I v 22 förtydligar han det ytterligare när han skriver Kristi församling.

Han fortsätter i v 14 "**Mer fanatiskt än de ivrade jag**" Paulus hade en gång vördat den rabbiniska traditionen högre än Skriften. Detta är den falska religiositeten. Han var en fanatisk ivrare, enligt sitt självvittnesbörd i Fil 3:4ff. Allt detta räknar han efter Damaskus-upplevelsen som ren förlust, Fil 3:7ff. Hans missriktade iver visar att han hela tiden varit blind och förvirrad och att han blivit fiende till Gud själv. "Vem är du, Herre?" "Jag är den som du förföljer." Apg 8:3, 9:1ff, 9:21, 22:4f, 26:9f. Han kom att förfölja "den heliga resten", Jes 10:22f, Rom 9:27, 11:5. Detta var Saulus' insats, MEN...

v 15 "... så behagade det Gud, som avskilt mig ända från moderlivet" Detta är Giertz översättning. Paulus uttrycker sig nu som profeterna Jesaja och Jeremia gjorde en gång, Jes 49:1f och Jer 1:5. Detta gjorde att de var "tvingade" att förkunna. Det var bestämt om dem från begynnelsen. Detta uppdrag har Paulus fått fastän han förföljt Kristus! Det är troligt att ordet farisé härstammar från det hebreiska *parush* som betyder just avskild. Här kan finnas en antydning om varför Paulus varit en farisé.

v 16 "att uppenbara sin Son i mig" Obs översättningen. Folkbibeln och Giertz skriver inte "för mig", utan "i mig". Jfr 2 Kor 4:4-6, Gal 2:20. Luther säger att Gud vill uppenbara Sonen "först genom det yttre Ordet, sedan i hjärtat genom Anden". När Paulus förmedlar evangelium (Kristus) till människor gör han det inte bara med ord, utan han påminner tessalonikerna om hur de "uppträdde ibland er för att tjäna ert bästa", 1 Tess 1:5. Hur uppträdde de? Som Jesus! Jesus blir synlig, förmedlas, genom våra liv, genom de heligas gemenskap.

Men mer än så; det finns ett syfte med att Gud uppenbarar sig i Paulus, nämligen "**för att jag skulle predika evangelium ... bland hedningarna.**" Här finns återigen bakgrunden i GT. Först det dubbla löftet till Abraham, 1 Mos 12:3. Sedan i Jer 1:5 "Jag satte dig till en profet för folken". Paulus är kallad att gå "till folken", se Jes 42:6, 49:6, 66:19. FAS 2 börjar med att Gud visar Paulus att Han frälsar på ett nytt sätt, genom nåd, se Apg 9:15f, 22:21, 26:17f och Gal 2:7. Paulus såg detta klart. Därför rådgjorde han inte med någon människa. Han var avskild, uttagen från judendomen och ger sig som en ren gåva till hedningarna. Redan under den första missionsresan finner vi fem exempel på hur hedningar kommer till tro; Apg 13:12, 13:48, 14:1, 14:8 och 14:21.

"Problemet" med hans undervisning var detsamma som med Jesu undervisning. Den var för radikal för judaisterna. Den kallas HERREN:s lära eller Guds Ord, ibland bara Ordet. Det var en annan ande i den. Den riktade sig till de judar som ville bli vuxna och till de hedningar, som ingen lag hade! Det var viktigt för Paulus att visa att evangeliet (för hedningar särskilt) är nåd utöver nåd!

I vanliga fall missionerade inte judarna. Viktiga var därför var frågor som: Gäller löftena verkligen hedningarna? och i fall: Hur kan de få del av Guds rike? 1 Mos 17:12ff var det bibelställe judarna tolkade olika. lagen säger att hedningarna ska omskäras, men Paulus väger här in FAS 2 som inte betyder att hedningarna ska bli som judar utan rättfärdigförklaras genom tron på Jesus.

v 17 "**Inte heller reste jag upp till Jerusalem**". Denna vers harmonierar inte med den beskrivning Lukas ger i Apg. Det kan finna olika förklaringar till det. Se kommentaren till Apostlagärningarna 11:30.

v 18 "Längre fram, efter tre år ..." efter sin omvändelse år 34 e.Kr, det vill säga år 37 e Kr träffar Paulus Jerusalemsapostlarna, se Apg 9:23, 27. Det är viktigt för honom att stryka under att han inte for till Jerusalem för att lära något eller för att bli erkänd. Han träffade endast Petrus under två veckor. På så kort tid präglas man inte. Enligt Gal 2:1 skulle det dröja fjorton år innan Paulus åter kom till Jerusalem.

v 22 "**Men personligen var jag okänd för Kristi församlingar ...**" Paulus stryker under att han var okänd. På grekiska skriver Paulus ordagrant för *församlingarna i Judéen som är i Kristus* och betonar att församlingen är i Kristus. Paulus använder begreppet i Kristus eller i Herren omkring 150 gånger i sina brev.

v 23 "**han predikar nu det glada budskapet om den tro ...**", grekiska *ten pistin*. Här stöter vi för första gången på ett av Paulus favorituttryck. Han använder uttrycket "den tro" 142 gånger i sina brev, 22 gånger i Galaterbrevet. Ordet syftar här, inte på *fides qua*, själva trosakten, utan på *fides quae*, den objektiva tron, tros läran. Det är anmärkningsvärt att finna detta uttryck på ett så tidigt stadium i kyrkans liv. Var tron redan formulerad? Hur i så fall?

2:1-21 Evangelium är tillräckligt i sig

Skälet till att Paulus har tagit så mycket utrymme till att tala om sig själv är inte att han är självupptagen, utan det att "hans" evangelium står och faller med hans uppenbarelse. Det är helt avgörande att evangeliet kommer från Jesus Kristus, se 1:1, 11, 12, 16, 17, 20, 2:3, 5 och 6.

v 1 "**Fjorton år senare for jag åter upp till Jerusalem ...**" De flesta kommentatorer menar att detta besök är identiskt med Jerusalemsmötet, beskrivet i Apg 15, år 49 e Kr. I sådana fall måste Galaterbrevet vara skrivet *efter* år 49 e Kr. Enligt min tes syftar Paulus inte på apostlamötet i avsnittet 2:1-10 utan snarare på den så kallade kollektresan. Tyvärr är det oklart vilket som är rätt. Det har emellertid ingen större betydelse för tolkningen av Galaterbrevet. Oavsett de olika tolkningarna står det klart att de judekristna med sina principer att fortsätta att leva efter lagen dominerade i Jerusalem vid den här tiden.

När Stefanus stenats till döds därför att han var alltför liberal i förhållande till Lagen och templet skedde en förskjutning. Det var främst hednakristna som fick fly och spred evangelium och grundade församlingar i Samarien. Lukas berättar om hur Filippus hjälpte en etiopier till tro och Petrus Cornelius, men det var först i Antiokia man vände sig mer direkt till hedningarna. Frågan om hednakristnas förhållande till Lagen blev alltmer akut.

Paulus har med sig Barnabas och en oomskuren grek - Titus! Kampen handlar nu, menar Paulus, inte om tolkningen av lagen (människolära), utan om Evangeliet. I denna kamp var hans gode vän Barnabas ovärderlig.

Baranabas betydelse för Paulus

Barnabas omnämns 23 gånger i NT, varav 20 i Apostlagärningarna.

4:36 levit, Josef, mjukt hjärta

9:27 var betrodd inom apostlakretsen och hjälpte Paulus in i den

11:22, 25, 30 kom att tjäna som lärare och skickades därför till Antiokia

När hedningarna kom till tro mindes han Paulus och hämtade denne i Tarsus. De tjänade sedan tillsammans som lärare och profeter.

13:1,2 Barnabas benämns apostel, se 14:14

13:7 Barnabas predikar Guds ord.

13:43,46,50 Många gudfruktiga proselyter proselyter följde Paulus och Barnabas

14:12,14, 20 förväxlas med guden Zeus

15:2 Barnabas representerar i apostlamötet år 49 e Kr

15:35, 36,

37, 39 Barnabas och Paulus delar på sig på grund av Johannes Markus

1 Kor 9:6 Barnabas omnämnd i Korint.

Gal 2:1, 13 Barnabas var med på första missionsresan.

Se vidare om Barnabas i kommentaren till Apostlagärningarna 4:36.

v 2 "**Det var en uppenbarelse ...**" (grekiska *apokalyps*) Paulus anger här skälet för att komma till Jerusalem. Han var inte där för att tolka lagen eller för att diskutera med Jerusalemsapostlarna, inte heller för att ställas inför rätta, utan han "**framlade det evangelium**" han predikar. Paulus har under flera år predikat för hedningarna och han har gjort sin första missionsresa tillsammans med Barnabas. Nu är det nödvändigt för honom se över relationen till apostlarna i Jerusalem, att de förstår det evangelium Paulus tagit emot och att de kunde göra en överenskommelse om hur de ska hantera förhållandet till Lagen fortsättningsvis. Han förklarar det för dem "**enskilt, inför dem som stod högst i anseende**". Säkert åsyftas Jakob, Petrus och Johannes. Jfr 2:6,9

v 3 "**inte ens Titus ... blev tvungen att omskära sig**" Det kan ha betraktats som en provokation att Paulus hade med sig hedningen Titus. Titus kom sannolikt till tro antingen i Antiokia eller under den första missionsresa.

Titus – en hednakristen biskop (församlingsföreståndare)

Titus benämns som oomskuren. Han var grek och kan ha kommit till tro redan i Antiokia där Barnabas och Paulus verkade som profeter och bibellärare. Ett alternativ är att han kom till tro under första missionsresan. Judaisterna menade nu att Titus måste omskäras för att kunna räknas in helt och full i det utkorade folkets gemenskap. Paulus vägrar. Men om Titus kan förbli oomskuren kan alla andra greker förbli oomskurna också. Frågan är principiellt viktig. Flera år senare omskar Paulus Timoteus, Apg 16:3. Det kan finnas två skäl till det, dels var Timoteus (halv-jude) eftersom han hade judisk mor, dels var omskärelsen OK den här gången just eftersom han var jude och evangeliet inte hotades. En jude både kan och ska omskäras.

v 4 " **... några falska bröder, som nästlat sig in, för att ...**" Här talar Paulus om vad han menar med "falska bröder", jämför med Apg 15:5 De vill trälbinda, knyta de

hednakristna till sig. Lägga märke till det starka bildspråk Paulus använder sig av. Han kontrasterar fria mot slavar. I 2 Kor 3:6ff. talar han om att de falska bröderna tjänst dödar. När Paulus genomskådat detta går han emot dem.

Paulus hade ytterligare ett skäl och det är att evangelium och gemenskapen i Kristus är en. Det finns bara en kyrka och församling. I Antiokia, där Paulus verkat, fanns en församling bestående av judar och hedningar. De var "ett i Kristus." Men de "falska bröderna" ville tvinga Paulus att omskära Titus och så på nytt resa upp den skiljemur som funnits mellan judar och hedningar. Därför såg de inte heller gärna att de judekristna hade bordsgemenskap med hednakristna, som vi ska se i avsnittet 2:11-14.

Om Jerusalemötet hölls efter att Paulus skrivit Galaterbrevet kan vi förstå det som ett fastställande av ovanstående resonemang.

v 5 "**För dem gav vi inte efter - inte ens för tillfället - och fogade oss inte...**" Luther uttrycker det klart: "Ty skall tron vara viss och fast, får den icke omfatta något annat än Kristus allena, och när samvetet ligger i kamp och ångest, kan den icke stödja sig på något annat än denna pärla"(sid 86). Dessa "falska apostlar", vilkas tjänst han i 2 Kor 3:6ff kallar för en dödens tjänst, tilltalar han också i 2 Kor 11:1-6. De förkunnar en annan Kristus. De gör det i en annan ande och sprider ett annat evangelium. De försöker slå in en kil mellan Paulus och Jerusalemsapostlarna, men Paulus ger inte vika ens för ett ögonblick. Tvärtom hänger han ut dem med apologetisk noggrannhet.

Här finns nu två grupper, två sorters apostolar, men bara ett evangelium. Det gäller att de båda grupperna finner varandra och erkänner varandra. Det är också vad som sker.

v 6 "**De som ansågs betyda något - "** ville inte lägga på Paulus några restriktioner eller försöka styra de hednakristna. Det hjälper därför inte de falska bröderna att hänvisa till Jerusalemsapostlarna. Paulus påminner om 5 Mos 1:17, där det står att "**Gud inte har anseende till person**". Evangeliet står över alla människor. Det är detta som är poängen. Luther skriver:

Tonvikten ligger alltså på ordet Gud. Ty då det gäller religionen och Guds Ord, skall på intet sätt hänsyn tagas till personen. Men då det icke är fråga om religionen och Gud, då skall hänsyn tagas till personen och man bör låta stånd och samhällsställning gälla, för att icke förvirring må uppstå och vördnad och ordning försvinna. Ty på detta område vill Gud, att ordning, vördnad och skillnad på personer skall iakttagas. Annars skulle en son, en skolpojke, en undersåte eller en tjänare kunna säga: Jag är lika god kristen som min far, min lärare, furste eller husbonde; varför skulle jag då bevisa honom heder? Därför vill Gud, att skillnaden mellan olika stånd skall upprätthållas bland oss, men icke så inför Honom själv, där alla stånd upphöra. Ty där finnes varken jude eller grek, utan alla äro vi ett i Kristus." (sid 93).

Paulus hänvisar de falska bröderna till Moses och de kristna till tidigare överenskommelser som visat att *Evangeliet i sig är tillräckligt*. Evangeliet behöver inte kompletteras och får inte marginaliseras. Evangeliet är Gud i verksamhet. Paulus drar längsta strået. De förhållningsregler, råd, de kommit överens om eller fastställt i Apg 15:20f hade ju inget med evangeliet att göra, utan var ett sätt att visa förståelse för och att i kärlekens namn ta hänsyn till de judekristna som ville lyda lagen därför att den kommer från Gud.

v 7 "**de (Jerusalemsapostlarna) insåg att jag hade blivit betrodd med evangelium till de oomskurna**". De falska bröderna kunde inte stå emot denna vishet. De hade

hört evangeliet och tvingades nu backa för Paulus. De hade hänvisat till Jerusalemsapostlarna, men Paulus lyckades vända på argumentet. Jerusalemsapostlarna är för mig, sa han, och argumentet slog tillbaka mot anklagelserna med kraft.

v 8 **"Han som hade gett Petrus kraft ... har också gett mig kraft"** De falska bröderna hade försökt splittra deras gemenskap, men det fick motsatt effekt. Nu hade en överensstämmelse nåtts. Petrus och Paulus predikade samma evangelium, men vände sig till olika målgrupper. Evangeliet förkunnades något olika beroende på om det förkunnades för judar eller hedningar. Petrus reste främst bland judarna och Paulus bland hedningarna. Det uppdraget hade Paulus fått från Gud, inte från Jerusalem.

v 9 **"Och när Jakob, Kefas och Johannes förstod vilken nåd jag hade fått"** erkände de, både Jerusalemsapostlarna och Paulus, att Gud låtit det nya förbundet träda i kraft "i Kristus", och man räckte varandra handen till samarbete.

Jakob – ”Herrens broder”

Jakob är omnämnd Mark 6:3 som den förste av fyra bröder.² Enligt Mark 6:4 hade Jesus även några systrar.³ Brodern Judas är också omnämnd i Jud 1:1. Syskonen verkar ha varit oförstående för Jesus och hans förkunnargärning, Mark 3:21, 31 ff. De kunde inte tro att Jesus är Messias, Joh 7:5. Men något hände med dem allteftersom tiden gick.

Paulus skriver i 1 Kor 15:7 att den Uppståndne visade sig för Jakob och enligt Lukas var modern och bröderna med i Övre Salen, Apg 1:14.

Jakob brukar framställas som en varm och karismatisk person med en stark etisk undervisning. Han har tagit över rollen som den ledande efter det att Petrus tvingats lämna Jerusalem, Apg 12:1 ff. Jakob var aldrig apostel, men blev tidigt en av pelarna i Jerusalems församling och därmed också troligen i (lyd-) församlingarna i Syrien, se Apg 15:13 ff, 21:18 ff och Gal 2:9. Av 1 Kor 9:5 framgår att Jakob även kan ha varit på resande fot. Han framställer sig själv som lärare i Jak 3:1.

Jakob fick av de gamle tillnamnet ”den Rättfärdige” på grund av sin stora dygd. Man berättar att han var den förste som betroddes med biskopsstolen i Jerusalem.

Den judiske historieskrivaren Josefus (37- ca 100 e Kr) talar varmt om Jakob och vet med säkerhet att Jakob dog martyrdöden 62 e Kr. Den romerske biskopen Clemens (91-101 e Kr) säger ... att varken Petrus, Jakob eller Johannes, som satte Frälsaren främst, gjorde anspråk på värdigheten utan de utsåg Jakob ”den Rättfärdige” till biskop i Jerusalem.

Den grekiske författaren Hegesippos (110-180 e Kr) berättar om Jakobs martyrdöd och den finns återgiven i Eusebios´ (263-340 e Kr) *Kyrkohistoria*, sid 73 ff.

² Vi talar alltså inte om Jakob, Sebedaios son, Johannes bror som avrättades med svärd av kung Herodes, år 42/43, omnämnd i Apg 12:2. Inte heller åsyftas den Jakob (den lille el yngre) som omnämns i Mark 15:40 eller Jakob, aposteln Judas´ far, som omnämns i Luk 6:16 och Apg 1:13, inte heller Jakob, Alfaios son, i Mark 3:18 och Apg 1:13.

³ Inom den Romersk-katolska kyrkan är jungfru Maria *semper virgo*, det vill säga ständig jungfru. Därför betraktas syskonen som kusiner. Inom de ortodoxa kyrkorna sägs Josef vara änkeman och Jesu syskon är barn från det tidigare äktenskapet. I vår egen tradition är Jesus förstfödd av jungfrun Maria, och syskonen är halvsyskon eftersom de inte har någon gemensam far. Matt 1:25 synes stödja detta. Den fjärde hållningen är den liberala som hävdar att alla är helsyskon. Jesus är då inte Guds son såsom bekännelsen säger.

Denne Jakob, "Herrens broder", är författaren till Jakobs brev. (Några menar även till Hebreébrevet). Han var släkt med Jesus (bror eller kusin), en konservativ judekristen och räknades till "pelarna" i församlingen i Jerusalem, det vill säga en av dem som höll upp templet, jfr Ef 2:20.

v 10 **"Bara en sak ville de ..."** Denna enighet utmynnade i en kärlekens manifestation, en insamling till "de fattiga i Jerusalem", Apg 11:28ff. Men Paulus såg sannolikt också denna insamling i ett större och härligare ljus än vad den vanlige bibelläsaren kan förstå. Det finns tre hisnande associationer. För det första ingår givandet till de fattiga i själva evangeliet. Det är en urgammal tes redan på skapelsens plan att omsorgen om de fattiga på ett särskilt sätt ligger på Guds hjärta. Enligt lagen har det med rättfärdigheten att göra. Se 5 Mos 24:10-22, särskilt v 13, Ps 10:2,9, 12:6, 14:6, Jes 3:14f, 10:1f, 58:6f, Amos 8:4ff. Paulus erkänner detta. Till saken hör dessutom att gåvorna behövdes i Jerusalem efter den stora hungersnöden, förutsagd av profeten Agabus, Apg 11:27ff. Detta är alltså en trons gärning.

För det andra ska hedningarna I ändens tid komma med sina skatter till Jerusalem. Hit hör också en profetisk dimension, omtalad i Jes 60:5, 11, Hagg 2:8 och Sak 14:14. Eftersom Paulus ansåg sin tid vara den yttersta var det helt i sin ordning att hedningarna kom med sina skatter till Jerusalem.

För det tredje gäller att om vi har tagit emot välsignelser vill vi återgälda genom att ge av vårt goda. Tänk på att det judiska folket är våra andliga fäder. Tänk på vad vi fått av dem. Vi har fått frälsningen! Det första bud som har med sig löfte om välsignelser är att hedra sin far och sin mor, se Ef 6:1 ff. Men det gäller också fortsättningsvis. Herren ska välsigna dem som välsigna Hans folk, heter det i tilltalet till Abraham, 1 Mos 12:3. Jesus lär detsamma när han säger att den som tar emot er, han tar emot mig eller att den som ger någon av dessa små en bägare med friskt vatten, se Mark 10:42. Paulus var medveten om att "gåvan" kom från judarna och att det var i sin ordning att hedningarna visade sin tacksamhet. Därigenom blev judarna och hedningarna jämsställda i sina relationer. Jfr också med Gal 6:6, Rom 15:27. Därför skriver han **"det har jag också vinnlagt mig om att göra"** Insamlingen till församlingen i Jerusalem omtalas också i Rom 15:25, 31, 1 Kor 16:1, 2 Kor 8:4, 9:1, 12.

Så långt kan det tyckas som att Paulus tillsammans med Jerusalemsapostlarna uppnått enighet. Paulus hade fått evangeliet från Herren själv genom en uppenbarelse, han var överens med Jerusalmesapostlarna och tillsammans med hedningarna samlade de in kärleksgåvor till Jerusalems fattiga. Men det fanns en händelse som de falska bröderna ständigt påminde om och det var hur Paulus trätt upp emot och tillrättaviserat Petrus offentligt.

v 11 **"Men när Kefas kom till Antiokia ..."** Denna händelse torde, enligt min tideräkning, ha inträffat innan överenskommelsen i Jerusalem, år 49 e Kr. Händelsen i Antiokia tjänar här inte som historia, utan som en illustration. Paulus vill visa trons följder och varför det är nödvändigt att låta evangeliet vara vår ledstjärna. Petrus har kommit på besök, någon gång mellan första och andra missionsresan, och han åter med hedningarna, tills de från Jakob kom. Då drar han sig tillbaka. Paulus är bestört.

Händelsen har förmodligen utnyttjats av "de falska bröderna" eller judaisterna. Vi talar alltså om de som ville göra de hednakristna till "riktiga" judar. Dessa judaister fick höra vad som hänt i Antiokia och använde sig av detta i sin förkunnelse bland de kristna i Galatien när de försökte slå in en kil mellan Paulus och Petrus. När detta så småningom står klart för Paulus skriver han Galaterbrevet. Och självklart måste han ta upp den händelse de talar om. Hur ska vi förstå deras uppträdande?

Måltidsföreskrifter

Kristen tro är en tolkning av GT. De kristna ville uppfattas och uppfattades som en del inom judendomen. Det är sant att de hade bestämda uppfattningar om Jesus, men fortfarande var de flesta judar och det var utgångspunkten i alla diskussioner och samtal som fördes. De frågor som nu blev viktiga var frågor som "vad säger lagen om det?" eller "hur kan hedningarna införlivas bland oss"? Frågorna kom att besvaras olika beroende på om svaret gavs utifrån den allmänna förståelsen av lagen eller utifrån ljuset av Jesu uppståndelse som gett en ny förståelse av lagen. En av de absolut viktigaste frågorna blev: Vem är egentligen en jude? En sann jude?

De första kristna blev tvungna att visa att de verkligen var riktiga judar. Det är i det här sammanhanget vi ska läsa texten om händelsen i Antiokia. Den handlar om måltidsgemenskapen och är mycket viktig ur flera olika aspekter som vi snart ska se. En jude ansåg sig ha gemenskap på ett särskilt med den(m) de åt tillsammans med. De hade ju bitt Gud välsigna maten och nu bröt de brödet och åt av "ett och samma bröd", det vill säga fick del av en och samme Gud. Gud hade dessutom kringgärdat denna gemenskap med särskilda matföreskrifter, som till exempel i 3 Mos 11:1-23 och 5 Mos 14:3-21. Här talas det om rena och orena djur, om hur kött ska slaktas (kosher), 3 Mos 17:10ff, 5 Mos 12:16, 23f, om hur händerna ska renas och om tionde. Allt detta var viktigt för judarna, särskilt under och efter Mackabeertiden, c:a 200 f Kr Det var en tid då ockupationsmakten var stark i Israel och judarna blivit extra måna om att inte ha gemenskap med syndare, det vill säga ickejudar, sådana som stod utanför lagen.

Det här var viktiga och känsliga frågor under Jesu tid. **Fariséerna** och **saddukéerna** diskuterade dem dagligen. Fariséernas ledare var rabbi Hillel och sadukéernas var rabbi Shammai. De förra var ganska liberala. De var folkets parti, medan de senare gärna betraktades som maktlystna och ortodoxa. De var också mycket stränga i sina tillämpningar. Dessa kom till Jesus och ställde frågor till honom för att få hans uppfattning, till exempel Matt 15:2, Mark 7:2-5 och Luk 11:38. Det fanns ytterligare ett parti som kallades **esséerna**. De höll till ute i öknen och de var mycket noga med reningsföreskrifterna - också inför måltidsgemenskapen. De ställde upp olika krav. För en äkta, ren jude som levde i förbundet fanns vissa regler, men om någon var en **proselyt**, det vill säga ickejude på väg att bli jude, rådde extra regler (så kallade laggärningar, se kommentaren till 2:16). Ytterligare restriktioner förelåg **om någon ickejude bodde permanent i landet**. Vidare fanns också den kategori som kallas "**de gudfruktiga**", det vill säga fromma hedningar. De omnämns till exempel i Apg 13:16,26,50, 16:14, 17:4,17. (Se vidare om laggärningar i kommentaren till 2:16).

v 12 "**han var rädd**", skriver Paulus om Petrus. Händelsen visar hur känsligt läget var. Den fromme juden hade inte bordsgemenskap med syndare. Skälen var som redovisats ovan i rutan. Kom ihåg att en from jude inte bara tackar Gud för maten utan även hanterar slaktandet och tillagningen med andakt. Juden vet att han har att hantera med Guds gåvor. Han vet att dela brödet är att dela livet. Maten är basal i människans existens. Att äta tillsammans med någon är alltså att dela livet, att dela Gud med varandra. Det finns också en lång och rik tradition bakom matföreskrifterna.

I lagen och traditionen hittar du bland annat:

- 1) bestämmelser om de orena djuren i 3 Mos 11 och 5 Mos 14.
- 2) bestämmelser om hur slakt ska gå till (kosherslakt), 3 Mos 17:10ff, 5 Mos 12:16, 23f.
- 3) bestämmelser om tiondet av maten getts som föreskrivet, 3 Mos 27:30-32.
- 4) bestämmelser om att äta djur som använts vid avgudadyrkan, 1 Kor 8:1-4
- 5) bestämmelser om att vara "ren", Mark 7:1ff.

Dessa föreskrifter gäller det judiska folket. Det kännetecknar dem och skiljer dem från andra folk.⁴ Skulle de nu inte längre iaktta dessa bestämmelser? Vad är det då som skiljer dem från andra folk? Ingenting! På denna tid var Israel ockuperat av romarna och det var mycket impopulärt att ha gemenskap med hedniska syndare. Saken hade därför också en politisk sida. Inte underligt att Petrus var rädd. Dessutom var ju Petrus faktiskt "judarnas apostel" och mån om sin judiska identitet.

Beslutet, som senare fattades i Jerusalem, att dessa bestämmelserna inte gällde de hednakristna var ett känslomässigt beslut. Det kom att "splittra" judarna inbördes och senare att stöta ut de judekristna ur den judiska gemenskapen.

Nu kom "**några från Jakob**" och de anklagade Petrus för att ha blivit som hedningarna och för att inte längre bidra till att bevara den judiska identiteten. Petrus, som ville hålla samman det de kristna, backade och försvarade sig inför Paulus. Han menade sig ha följande hänsyn att ta:

- 1) Judar var tvungna att fortsätta leva judiskt
- 2) Såsom judar ville de vara solidariska med sitt folk
- 3) Såsom judarnas apostel ville han bevara sin integritet
- 4) Hedningarna borde kunna förstå detta
- 5) Skulle inte också de, trots allt, kunna iaktta denna laggärning såsom ett tillmötesgående?

v 13 "**till och med Barnabas drogs in i deras skrymteri**". Paulus var chockad. Det var "skrymteriet" som var själva synden. För Paulus handlar det inte om att tolka eller tillämpa lagen eller om att hitta en kompromiss, utan om evangeliets kraft. Paulus menar att detta är ett falskt hänsyn som skymmer evangeliet, ja, fördärvar evangeliet. Kanske har vi här ett skäl till att han och Barnabas senare kom att gå olika vägar, Apg 15:35ff. När andra missionsresan börjar föredrar Paulus att ta med sig Silas istället för Barnabas.

v 14 "**Men när jag såg...**" Paulus tog upp kampen mot Jakob, Kefas och Barnabas. Mycket talar för att Paulus här tappat i anseende. Från denna stund fick han försvara sitt apostolat. Här finns i varje fall embryot till en kommande brytning med klassisk judisk förståelse som blir alltmer uppenbar. Paulus tycks här ha lämnat Antiokia för att istället ha Efesus och senare Rom som utgångspunkter för sina resor. Inte för att denna händelse i sig skulle varit avgörande, men den kan ha påverkat situationen. Somliga forskare menar att Paulus här tycks ha förlorat i anseende och att Apostlagärningarna verkar ha som delsyfte att upprätta Paulus förlorade heder. Första halvan av boken handlar om Petrus och den andra om Paulus! Men för Paulus handlar det inte om att "försöka behaga människor" (1:10), utan om Evangeliet. Alltså frågar han Petrus: "**Om du som är jude lever på hedniskt vis ... varför tvingar du då hedningarna att leva som judar?**" Om du kan leva på

⁴ På hebreiska heter kännetecknen shibbolet. De är samtidigt de tecken som skiljer dem från andra folk och stärker därmed den judiska identiteten.

hedniskt vis ... Paulus menar att också Petrus blivit frälst genom bara nåd, precis som han själv. Inte var det för att de levte "under lagen. Nu hade de i många judars ögon blivit som hedningar. Det är bara att konstatera. Varför ska de då nu försöka få hedningarna att "**leva som om de vore judar**"? På grekiska heter det *judaizein*, och det är en teknisk term, ett väl känt uttryck inom judendomen. En hedning kunde nämligen "bli som jude" genom att leva upp till ett minimum, det vill säga genom att iaktta vissa grundläggande "laggärningar".

Problemställningen handlar alltså om vilket eller vilka bud du minst måste iaktta för att fortfarande kunna betraktas som en riktig jude eller i hedningarnas fall för att kunna betraktas som en riktig kristen. Problemställningen är emellertid helt irrelevant för Paulus. Evangeliet är ju Guds gåva! Det är ett nytt liv! Det är fas 2 som inletts. Och endast evangelium ska hädanefter vägleda oss! Vi kan nu dra följande slutsatser:

- 1) Vi får inte uppträda så att evangeliet blir oklart, som Petrus gjort.
- 2) Hedningar behövde inte bli såsom judar för att räknas in bland de utvalda.
- 3) Synen på lagen får inte vara grundval för gemenskap.
- 4) Skiljemuren är nedbruten och får inte byggas upp igen.
- 5) Det spelar ingen roll vad högt ansedda personer säger.

Denna händelse hade också stor betydelse för Martin Luther. Eftersom Paulus trädde upp emot den erkände aposteln Petrus, så kunde Luther också rättfärdiga att han trädde upp emot påven. Evangeliet är nämligen större och viktigare än någon människa.

Lagrtäffärdighet och trosrtäffärdighet

Här har nu ett motsatsförhållande uppstått. Det är viktigt att ha klart för sig vari den består. Det är nämligen *inte* ett motsatsförhållande mellan lagen och Evangeliet *eller* mellan gärningarna och tron, som så många har fått för sig. Motsatsen består istället i själva frälsningsvägen, "vad människor kan åstadkomma" och "vad Gud åstadkommer", mellan vad som är av människor och vad som är av Gud, jämför med Jesu ord i Joh 3:3ff. Det förra kallas för laglydnad, laggärningar eller den rättfärdighet som kommer av lagen, se Rom 10:3. Det är inget fel med att göra sådant. Tvärtom, det är en kallelse, men det är sprunget ur människokraft och som sådant ofullkomligt. Det senare kallas för trons lydnad, trons gärningar eller den rättfärdighet som kommer av Evangelium. Det kommer från Gud. Och det är fullkomligt! När detta "nya" har kommit är "det gamla" förgånget eller rättare sagt fullbordat! I det läget är inte längre det "gamla sättet" vare sig nödvändigt eller eftersträvansvärt, utan uppfyllt. Att nu på nytt syssla med det "gamla" skulle leda helt fel, jämför med 3:10 eller 2 Kor 3:6. Alltså: laggärningar som frälsningsväg leder helt fel! Mer om laggärningar i kommentaren till 2:16 nedan.

v 15 "**Vi själva är visserligen judar till födseln**". Paulus bemöter Petrus i argumenteringen. De har gemensamt ursprung. Enligt judisk tro delades världen in i två delar, Guds folk och hedningarna det vill sägadel's judarnas värld och dels hedningarnas eller syndarnas värld. De förra står under lagen och de senare utanför. På Jesu tid hände dock att man diskuterade just vem som var en riktigt jude. Precis som idag fanns det sådana som inte var särskilt aktiva i sin tro. Det var därför som frågan om "det minsta" var så viktig. Återigen alltså: Vem tillhör de utvalda? Hur

definieras en riktigt jude? Paulus tar inte upp denna fråga utan försöker istället visa att något helt "nytt" har kommit. Och det vet Petrus också.

v 16 "**Men eftersom vi (Paulus och Petrus) vet...**" Paulus letar återigen efter gemensam grund. Paulus påminner Petrus om den rättfärdighet som kommer från Gud. Han påminner om hur Gud uppenbarat sig genom Jesus och visat sin nåd och barmhärtighet. Han påminner om hur Jesus gav sig till syndare och publikaner, äktenskapsbrytare och drinkare och om hur Jesus uppfyllde och sprängde Lagens gränser. En ny rättfärdighet hade kommit, ett nytt liv och en ny fas i Israels historia - präglad av "nåd utöver nåd", se Joh 1:16 och "liv och liv i överflöd", se Joh 10:10. Det var så Evangeliet överflödade till alla dem som står utanför. Och Paulus fortsätter "**... så har också vi...**", på samma sätt som hedningarna tagit emot Guds evangelium och fortsatt att gå ut till dem. Se Matt 28:18ff, Apg 9:15, 26:17f, Gal 1:16 och vidare kommentaren till 3:13.

"**förklaras rättfärdig**", grekiska *dikaioutai*, är ett typiskt paulinskt uttryck. Han använder det 27 gånger i sina brev. Bara här i v 16 och v 17 förekommer det fyra gånger. Ordets innehåll är närmast juridiskt: att bli "förklarad/dömd rättfärdig". Frågan är alltså hur det går till att bli förklarad rättfärdig. Jag anger tre olika svar.

För det första; I hebreiskt tänkande blev den förklarad rättfärdig som hade rätt relation till HERREN, som levde i förbundet. Endast i förbundet har du rätt relation. Därför ansågs det vara så viktigt att man höll sig inom Lagens ramar, uppfyllde minikraven, var i förbundet. Det gällde också de hedningar som ville leva gudfruktigt.

Vad är laggärningar?

James D.G. Dunn definierar "laggärningar" som de gärningar lagen kräver, se sid 135 i hans bok. Närmare bestämt de minimi-gärningar en jude måste göra för att räknas som sann jude. Det fanns emellertid delade meningar om vilka de var, enligt Dunn. Han anger esseernas föreställningar och definitioner som exempel. I praktiken kom det för dem att betyda att en jude skulle vara lojal mot den tolkning som de ansåg vara den rätta. På samma sätt resonerade fariséerna och saddukéerna. Allmänt ansågs emellertid de mest grundläggande "laggärningarna" vara sabbatsreglerna, iakttagandet av matföreskrifterna och omskärelsen. Detta var alltså ett minimum för dem som vill räknas "som judar".

Göran Larsson däremot hävdar att uttrycket "laggärningar" i Galaterbrevet alltid syftar på hedningarna och deras konvertering. Det är hedningarna som ska göra "laggärningar" för att bli "som judar". Traditionellt har kristna talat om judarna som lagiska. Det är de som håller på med "laggärningar". Förhållandet tycks istället vara det motsatta. Det är inte judarna utan hedningarna som har skäl att försöka bli upptagna i Guds folk. Judarna är ju redan Guds utvalda folk, 5 Mos 7:6ff. Hela resonemanget i Galaterbrevet, menar Larsson, handlar om hedningarnas väg framåt. Paulus argumenterar inte för att judarna ska sluta lyda lagen, utan för att hedningarna inte ska behöva göra laggärningar för att upptas bland Guds folk. Genom tron på Jesus har hedningarna adopterats in i Guds familj. Judaisterna såg inte denna Guds barmhärtighet utan ville upprätthålla den rättfärdighet som kommer av lagen. De ville därför tvinga hedningarna att iakttä åtminstone ett minimum av "laggärningar". Vägen för en hedning in i det utvalda folket såg för judaisterna ut enligt följande. När en hedning förklarat sin vilja att bli upptagen i Guds folk fick han lära sig att iakttä sabbatsreglerna och matföreskrifterna för att sedan döpas i vatten, komma upp på andra sidan dopgraven, hebreiska *mikva*, och motta ett nytt namn. Därefter

benämndes han av rabbinerna för "en ny skapelse" och ansågs som judisk. Det är dessa gärningar som Paulus nu menar är helt onödiga. Frälsningen kommer genom nåd, en Guds gåva är det, Ef 2:8f. Denna gåva gäller först juden, men sedan också greken. Frågan om judars, judekristnas och hednakristnas sätt att leva, moral, kvarstår. Paulus behandlar denna fråga i kap 5 och 6. När det gäller vem som kan förklaras rättfärdig ställer Paulus Jesus i centrum! Om vi återigen skulle inrikta oss på "laggärningar" leds vi helt fel.

För det andra; I den grekiska världen handlade det naturligtvis inte om förbundet utan uteslutande om livsstilen, det vill säga om en människas moral. Men, för det tredje, enligt Paulus behöver människan inte inneslutas i Guds förbund med Israel eller göra laggärningar, utan människan får Guds rättfärdighet som en gåva. Det skedde genom tron på Jesus.

v 17 **"Men om vi ... visar oss vara syndare"**. Det är bara syndare som behöver göra laggärningar. De behöver göra dem för att bli lite bättre än vad de är. Men Kristus har inte kommit för att hjälpa sådana på vägen. Han har kommit för att göra ett slut på deras kamp och istället ge dem nytt liv. Inte för att hjälpa oss i våra strävanden. **"... skulle då Kristus stå i syndens tjänst? Nej och åter nej!"**

Skulle Kristus komma och hjälpa oss med våra laggärningar? Ska han utgjuta sin Ande över oss för att ge oss kraft till nya tag? Skulle han bli en syndatjänare? Hjälpa oss på den gamla grunden? Är Kristus en pedagog som ska fostra den gamla människan? Nej, Han kom för att döda i, genom eller med sin död. I honom är det gamla överkorsat, förgånget och något nytt har kommit. Detta borde Petrus och de andra begripa. De borde inse att vi inte åstadkommer någon skada om vi äter med hedningarna. Jesus åt ju också med hedningar! Nej, risken är snarare att den gamla människan på nytt vill bygga upp den gamla tron, leva på det gamla sättet.

v 18 **"Men om jag bygger upp igen ... då står jag där som en överträdare"** eller som Giertz översätter: "Om jag däremot bygger upp den falska tron igen ..." I detta finns en antydning om förhållandet mellan judar och hedningar. "Laggärningar" var det som förenade hedningarna med Guds folk, men också den mur som skilde judar och hedningar åt. Denna "skiljemur", Ef 2:14, har Kristus rivit ner och att införa "laggärningar" är att bygga upp den muren igen. Om jag medverkar till det **"står jag där som en överträdare"**. För det är bara sådana som behöver göra laggärningar. Paulus kunde tydligen se sitt eget liv i tre faser:

- 1) när hans liv var kringgärdat av ett staket, lagen, och han var under dess beskydd,
- 2) när beskyddet togs bort och allt det han byggt upp rasade och han dog
- 3) perioden då han kunnat bygga upp muren igen.

Det senare skulle emellertid vara att försätta sig i den gamla situationen på nytt. Han skulle återigen bli fången under sina egna prestationer.

v 19 **"Ty jag har genom lagen dött bort från lagen"** Lagen beskriver Guds rättfärdighet och dom. Dess verkan är att den överbevisar om synd, bestraffa och döda det själviska. Du kan inte skydda dig mot detta genom att försöka blidka lagen med "laggärningar". Att göra "laggärningar" är att lura sig själv. Paulus hade levt oklanderligt enligt det gamla sättet att förstå lagen, Fil 3:6. Men till sist uppenbarades lagens syfte, lagens fullbordare för honom. Det blev hans död.

v 20 **"Nu lever inte mer jag"** Den gamle Saulus var genom mötet med Jesus, Lagens Herre, krossad och ihjälslagen. Något fullständigt nytt hade kommit. Han var nu

besegrad av Jesus Kristus, intagen i Hans död och uppståndelse för att nu likt Jesus själv leva bara inför Gud, vår himmelske Far. Att då på nytt bygga upp det som raserats är att gå tillbaka till det gamla. Istället vandrar han nu i trosgemenskap med den Uppståndne, i Anden, genom tron, på väg ut till de förlorade.

Här är det lämpligt att läsa igenom sidorna 14-19 för att få en större förståelse av begreppet lagen, hebreiska Torah. Jag skriver där om begreppet under rubrikerna

- A. Vad menas med lagen
- B. Hur förstår judarna lagen?
- C. Hur kom Paulus att förstå lagen efter sin omvändelse?
- D. Lagen är fortfarande Guds vilja
- E. Friheten från Lagen
- F. En översikt av lagens uppgift ur ett kristet perspektiv

Det nya livet kan beskrivas som ett liv "i Kristus", se till exempel Rom 6:11, 8:10, 12:5, 1 Kor 1:30, 2 Kor 5:17 eller Ef 2:13. Det är fördolt med Kristus, Kol 3:3f. Kristus bor i oss genom Anden, Rom 8:10. Andra ställen är Gal 4:19, 2 Kor 13:5, Kol 1:27, Joh 14:10. Detta liv är motsatsen till egen-livet.⁵

v 21 "**Jag förkastar inte Guds nåd**" Avsnittet 2:15-21 är huvudundervisningen i Galaterbrevet. Andra ledet av v 21 är en övergång till fördjupad argumentation, så att det efteråt inte ska finnas några tvivel. Vi går därmed över till den andra delen i den första av Galaterbrevets två huvuddelar.

Del 2, 3:1-4:7 Skriftens löfte och Lagens uppgift och plats

Paulus har nu klart och tydligt bemött den grundkritik han utsatts för. Han har talat om att han fått evangeliet från den Uppståndne och att Jerusalemsapostlarna bekräftat det. Han har antytt att hans kallelse gäller hedningarna, men inte att göra dem till judar utan att förmedla Guds gåva till dem fritt och för intet. Men han har mer att anföra. Förutom att Jerusalemsapostlarna är eniga med Paulus hänvisar han nu till Galaternas egen erfarenhet av Anden, 3:1-5. I 3:6-4:31 kommer han visa samma sak ur ett frälsningshistoriskt perspektiv. I 4:21-31 anför han Skriften själv som bevis och i 3:26-29 och 5:1-12 använder han sig av teologisk logik. Han är med andra ord mycket noggrann i sin bevisföring. Han vet vad som står på spel.

⁵ *Handbok för livet*, s 530-1 påstår "I mitt dagliga liv *måste jag gång på gång* på nytt korsfästa syndiga begär" och "I mitt dagliga liv står Kristi uppståndelsekraft *till mitt förfogande* i kampen mot Synden". Detta är att ha missat målet. Hur går det till att korsfästa sig själv? Kan JAG bruka kraften? Är inte det här laggärningar fast i kristen tappning. Förkasta inte Guds nåd genom att på nytt införa "laggärningar"!

3:1-14 Både Anden och Skriften vittnar om trons väg

v 1 "Å, ni dåraktiga galater!" Paulus är bestört över att de glömt att de fick rättfärdigheten genom tron, 1:6, 4:11, 19 f, 5:7-12. Hur kan de glömma något sådant? Galaterna har inte befästs *i tron* utan låtit sig manipuleras och var tydligen beredda att dra konsekvenserna av det – att omskära sig.

Den välsignelse som Gud lovat Abraham har kommit genom Jesus Kristus! Varför betar ni er som om Han/den inte kommit?! Hur kommer det sig att ni faller tillbaka (1:6) och åter vill leva på det gamla sättet? Vad har hänt? Vem har manipulerat er? Varför låter ni er förföras? Är ni förhäxade? Paulus använder sig av starka ord. Luther skriver:

En köttslig människa skulle snarare fatta detta som en skymf än som en faderlig tillrättavisning. Har alltså Paulus givit ett dåligt föredöme och farit ut i smädelser mot Galatiens församlingar, eftersom han kallar dem dåraktiga, förhäxade o.s.v.? Nej, ty för en apostel, herde eller lärare är det tillåtet att i kristlig nitälskan förebrå den menighet, som han förestår, och sådana tillrättavisningar äro faderliga och heliga ... På liknande sätt skymfar Kristus fariséerna, då han kallar dem huggormars avföda, djävulens barn o.s.v. Men det är den Helige Andes skymford, det är en faders, en moders eller trogen väns skymford, varom det heter i Orsdpr 27:6: Vännens slag givas i trofasthet, men ovännens kyssar i överflöd ... Då Kristus eller Paulus tillrättavisar är det berömvärd dygd. Då en världsvis man gör det eller då det icke sker på ämbetets vägnar, är det tadelvärd last. Samma handling och ord, som hos Paulus är en god gärning, är alltså en ond gärning, då det kommer från någon annan (s 164, 165).

Vad "häxeriet" beträffar skriver Luther:

Förhäxning är alltså ingenting annat än en sinnesförvirring, som djävulen åstadkommer genom att i hjärtat ingiva en falsk åsikt om Kristus. Förhäxad är den som är fångad i en sådan åsikt. (s 172).

v 2 "Tog ni emot Anden genom att hålla lagen eller genom att lyssna i tro?" I den grekiska texten står snarare: "Tog ni emot Anden av laggärningar ..." eller "genom att fullgöra lagen". Tänk efter, fortsätter Paulus, hur det var då ni tog emot Anden. Det är viktigt att komma ihåg Andens betydelse. Andens sändande var för de första kristna det avgörande beviset på att den nya tidsåldern brutit in, Jes 32:15, Hes 37:4-14, Joel 2:28f. Anden kom

- 1) dramatiskt, 3:5, 1 Kor 1:5ff, Apg 2:4, 8:17f, 10:45f, 14:6
- 2) på djupet, 4:6, Rom 5:5, 1 Tess 1:6
- 3) som befrielse, Rom 8:2, 2 Kor 3:17
- 4) gav följder för vardagslivet, 5:16, Rom 8:4ff

Ni tog emot "genom att lyssna i tro". Och ni prisade Gud, se 4:15. Men det gör ni inte nu. Av laggärningar prisar sig ingen salig. Denna gudomliga närvaro i deras liv var också Guds sätt att göra dem rättfärdiga. Det är en rättfärdighet inför honom (coram Deo) för Jesu Kristi skull. Luther skriver:

Och hör vad Kristus själv svarar Marta, som är mycket bekymrad och tar illa vid sig för att hennes syster Maria sitter vid Jesu fötter och lyssnar till han tal och lämnar åt

henne ensam att passa upp. Marta, säger han, du gör dig bekymmer och oro för mångahanda, men allenast ett är nödvändigt. Maria har utvalt den goda delen, och den skall icke tagas ifrån henne, (Luk 10:40ff). En kristen blir man alltså icke genom att göra utan genom att höra. Den som vill öva sig i rättfärdighet skall alltså först öva sig genom att höra evangelium. När han hört och fattat det, skall han glatt tacka Gud och sedan öva sig i goda gärningar, som äro förskrivna i lagen, så att lagen och gärningarna komma att följa på trons predikan. Och då skall han kunna vandra med säkra steg i ljuset, som är Kristus, och med säkert omdöme utvälja och göra gärningar, som icke äro skrymtade utan i sanning goda, och om vilka han vet, att de behaga Gud och äro befallda av Honom. Och samtidigt skall han veta att förakta de självvalda gärningarnas skenväsen. (s 185).

Luther bli tydligare längre fram:

Då alltså en Ordets förkunnare predikar så, att Ordet icke blir utan sin frukt utan är verksamt i åhörarna, det är, då tro, hopp, kärlek, tålmod o.s.v. bli följden, då förlämnar Gud Anden och verkar kraftgärningar i åhörarna. På samma sätt säger här Paulus, att Gud har givit Anden åt galaterna och utfört kraftgärningar genom dem. Han menar alltså: Genom min predikan verkade Gud icke endast, att ni kommo till tro, utan också, att ni levde heligt, buro många trons frukter och utstodo lidanden. Genom samma Andens kraft kan ni också från att ha varit giriga, äktenskapsbrytare, lättretliga, otåliga och fientliga blivit frikostiga, kyska, saktmodiga, tålmodiga och kärleksfulla mot nästan. Han ger dem också nedan, 4:14f, det betyget, att de mottagit honom, Paulus, som en Guds ängel, ja såsom Jesus Kristus själv, och att de visat honom en så stor kärlek, att de varit beredda att riva ut sina ögon och giva dem åt honom. (s 190).

v 3 **"Ni som började i Anden, skall ni nu sluta i köttet?"** Hos Paulus är Guds Ande och köttet varandras motsats. Men enligt Gärtner använder han inte orden här på samma sätt som när han i 5:16 ff talar om Andens frukt och köttets gärningar. Meningen med denna vers är: om ni tagit emot Anden, varför då inte fortsätta på samma sätt? Tror ni att ni kan gå vidare, sluta eller fullborda loppet i egen kraft? Lika lite som ni en gång kunde ta er Anden, lika lite kan ni göra det fortsättningsvis.

v 4 **"Har ni lidit så mycket förgäves, ja helt förgäves?"** Det grekiska ordet *pascho* har Bibel 2000 översatt "allt ni varit med om" och Giertz likaså. Ordet betyder erfara eller lida. Översättaren måste välja översättning. Gärtner menar att galaterna varit med om Andens kraftverkningar, se även v 5. Det är dessa kraftverkningar som står i centrum snarare än lidandet. Hur kunde de som erfårit dessa längta tillbaka till lagggärningar? Det var för Paulus obegripligt.

v 5 Frågan från v 2 upprepas. När Paulus kommit, hade han haft med sig och förmedlat den kommande, den messianska tidsåldern. Den finns i evangeliet. Den Helige Ande stadfäste apostlarnas förkunnelse med tecken och under och i Jesu namn botade de de sjuka, Apg 3:2ff, 9:32-41, 14:8ff. Det grekiska ordet *dynameis* används om Gudsrikets manifestationer genom Jesus. Dessa ingår i det uppdrag Jesus gav de sina, Mark 6:2-7, Luk 10:17, Matt 10:1,8, 14:2. Dessa tecken och under var kännetecknande för det "nya". Se till exempel Apg 10:38, Rom 15:19, Tess 1:5, 1 Kor 2:3ff, 12:6, 10 f, Kol 1:29, 1 Tess 1:5, 2 Tess 2:9, 2 Tim 1:7, Hebr 2:4, 6:4f. När Paulus kommit till församlingarna i Galatien hade dessa tecken och under följt i hans spår och galaterna lyssnade och satte tro till HERREN, precis som Abraham gjort en gång.

v 6 **"Han trodde Gud och det räknades honom till rättfärdighet"**. Abraham är en förebild, menar Paulus och säger just det alla vill höra. Han citerar först 1 Mos 15:6 som säger att Abraham blev förklarad rättfärdig genom tron och senare i v 8, 1

Mos 12:3 där det heter att ”I dig (Abraham) ska *alla folk* bli välsignade”. Paulus lägger ihop två bibelord för att visa att *alla som tror* (Gud) blir rättfärdiga genom tro. Det måste understödjas med ytterligare argumentation. Citaten är noggrant valda. Det första handlar om löftet till det judiska folket, men det andra löftet säger att också hedningarna ska få del av Abrahams välsignelse. Men innan vi går vidare lyssnar vi ännu en gång till Luther:

Vad själva beskrivningen angår är ju saken enkel, nämligen att rättfärdigheten inte är någon vår egenskap, såsom Aristoteles förfäktar, utan att den är utanför oss, består i Guds blotta nåd och tillräknande, att det icke finnes någon rättfärdighet såsom egenskap hos oss förutom den svaga tron eller trons förstling, som består i att vi börjat omfatta Kristus, medan alltjämt verklig synd finnes i oss. Men själva saken är icke någon lek, utan den är stor och allvarlig. Ty Kristus som gives oss och som vi gripa i tron, har icke gjort någon ringa sak för oss, och icke heller var det lek för honom, utan det var som Paulus förut sagt: Han har älskat oss och utgivit sig själv för oss; Han har för oss blivit en förbannelse o.s.v. Men det är ingen kraftlös tanke blott, att Kristus utgives för mina synder och blir en förbannelse för min skull, för att jag skall ryckas ur den eviga dödens käftar. Att gripa om denne Son och av hjärtat tro på Honom, vilket är Guds gåva, åstadkommer därför, att Gud räknar denna låt vara ofullkomliga tro för fullkomlig rättfärdighet. Och här befinna vi oss i en helt och hållet annan värld, utanför förnuftet, där det icke är fråga om vad vi skola göra, med vad slags gärningar vi skola förtjäna nåd och syndernas förlåtelse, utan här befinna vi oss i den gudomliga teologin, där vi höra detta evangelium, att Kristus dött för oss och att vi anses för rättfärdiga, då vi tro detta, fastän icke desto mindre synder och stora synder finnas kvar i oss.

v 7 **”Därför skall ni veta ...”** Nu drar Paulus en slutsats. Att vara Abrahams barn (säd) är judarnas stolthet. Ännu en gång har Paulus i sin argumentation funnit en gemensam grund. Men Paulus har inkluderat också hedningarna. Det måste han nu försvara. Det var tron på Gud som kännetecknade Abraham. Det var trosgemenskapen mellan Gud och Abraham som gjorde att han förklarades för rättfärdigh. Nu påstår Paulus att också detta är tillämbart på hedningarna. (Abraham själv var ju hedning vid kallelse). Abraham trodde att hans säd skulle bli talrik som stjärnorna, 1 Mos 15:4-6. I detta finns tanken, menar Paulus, att också hedningarna skulle komma att inkluderas.

Abraham kom att ”tro” fram sina barn. Abrahams barn är alltså trons barn. Härav slutsatsen att ”de som håller sig till tron”, på grekiska ”de som är av tro”, i motsats till ”de som är av lagen”, Rom 4:14 eller ”de som är av omskärnelsen” i Gal 2:12 ”de är Abrahams barn” och görs rättfärdiga. Orden är kraftigt betonade. Det är detta som kallas Abrahams välsignelse. I slutsatsen finns även tanken att vandrigen också fortsättningsvis är en vandring i tro.

Johannes döparen, Matt 3:9, Jesus i Joh 8:39 och Paulus är samstämmiga. Barnskapet får inte stanna vid något yttre utan ska förstås djupare än så. Se också i Rom 9:7ff. Det sanna barnskapet levs i trosgemenskap med HERREN, vilket innebär att ha en rätt relation till honom. Det hade Abraham. Detta är skälet till att han förklarades för rättfärdig. När Abraham kallades var han som sagt själv en hedning, en oomskuren, utan Lag och egen rättfärdighet.

När Paulus påmint dem om hur starkt Anden verkat går han över till att använda Skriften för att slutgiltigt avgöra saken.⁶ Versarna 8 till och med 14 innehåller inte mindre än fem citat från Skriften. En översikt av dem ser ut på följande sätt:

⁶ Se sidorna 12 och 13 om Saulus och Skriften.

1. v 6 + 8 Gud rättfärdiggör hedningarna genom deras tro, ett blandcitrat av 1 Mos 15:6 och 12:3.⁷
2. v 10 Alla som litar på laggärningar är under lagens förbannelse, ett blandcitrat av 5 Mos 27:26 och 28:1
3. v 11 Ingen blir rättfärdig genom lagen, Hab 2:4
4. v 12 Lagen bygger inte på tron, 3 Mos 18:5
5. v 13 Jesus friköpte oss genom att ta förbannelsen på sig, 5 Mos 21:23

v 8 Det är viktigt för Paulus att visa att Gud hade hedningarna i tanke redan från början. **"I dig skall alla folk bli välsignade"**. Citat är profetiskt. Det är sammansatt från 1 Mos 12:3, 1 Mos 22:18, 26:4 och 28:14. Det talar om vad som ska hända.

"Och då Skriften Skriften förutsåg ... förkunnade den i förväg detta glada budskap (grekiska *evangelion*) **för Abraham"**. Här framgår att Gud gav Evangelium till Abraham! Det var det han "tog emot" och "trodde". Det gav honom del i Guds rättfärdighet. Detta är också det sätt på vilket "alla folk" ska bli välsignade. Härmed har vi slagit fast några viktiga saker:

- 1) Evangeliet är ett resultat av löftet.
- 2) Löftets fulla uppfyllelse fordrar hedningarnas intagande.
- 3) Därför var Paulus en judisk missionär.
- 4) Paulus uppgift var Israels uppgift.

Detta behöver komma tillbaka i den judisk-kristna dialogen. Marcion uteslöt dessa verser ur sin Bibel. Han ville inte ha något samröre med judendomen. Marcion var starkt påverkad av gnosticismen och kom att gå dess ärenden och uteslutas ur Kyrkans gemenskap. Han levde på 200-talet e.Kr. och räknas som en av upphovsmännen till den så kallade ersättningsteologin.) Grundfelet var att han på ett felaktigt sätt spelade ut det nya mot det gamla, så att han kom att förkasta det gamla. Dessa tankar ledde till att Kyrkan på 300-talet kom att ersätta det gamla förbundet med det nya. Den anklagade judarna för att ha dödat sin Messias. Den kom att säga att Gud därför förkastat judarna. Vidare att omvändelse och dop till kristendomen var nödvändiga för judarna och judarnas historia var ett varnande exempel på Guds dom.

Ersättningsteologi

När Evangeliet spelas ut mot lagen på ett felaktigt sätt vi får ersättningsteologi. Paulus såg vad som skulle hända om han förkastade lagen. Vi skulle då få en ny religion. Därför kämpar Paulus för att hålla ihop GF och NF. Han vill förklara att NF är uppfyllelsen av GF. Han anstränger sig för att visa sambandet, till exempel i 2 Kor 3:6. Tyvärr, i historiens perspektiv, tycks detta sätt att tänka i ersättningstermer både dröjt kvar, rotat sig och växt till inom Kyrkan, så det idag är förhärskande. Psalm 33:6 kan tyvärr ses som ett exempel. Emellertid håller Gud nu på att avslöja det och

⁷ Paulus sätt att använda sig av citaten är mycket rabbinskt och följer vissa regler. Rabbinen Hillel hade sju tolkningsregler och enligt den sjätte får man tolka ett bibelställe genom att jämföra med ett annat. Den sjunde regeln säger att tolkaren måste ta hänsyn till sammanhanget. Det är lätt att förstå att tolkningen av bibelcitrat ständigt fortgår. Några västerländska exegeter har menat att Paulus plockar bibelcitrat som han själv vill. Det är klart att han gör, men det är inte fel. Det avgörande är utgångspunkten. Det är Gud som inspirerat Skrifterna. Paulus tolkar i ljuset från den uppståndne. Hela Skriften ska läsas utifrån att Jesus är Messias, uppstod från de döda och är Herren över Skriften. Jesus är den hermeneutiska nyckeln, det vill säga tolkningsnyckeln till all Skrift.

återigen visa oss vår samhörighet med det judiska folket. Judarna är, som P-I Storm brukar säga "våra andliga fäder", vilka ska hedras och äras. Inte därför att de har rätt, utan därför att de är våra föräldrar.

Göran Larsson visar i sin kommentar till 2 Mos *Uppbrottet* hur besvärligt det är för oss kristna att förklara vårt förhållande till lagen. Martin Luther var tydlig i en predikan "En undervisning i hur de kristna ska förhålla sig till Moses", där han skriver: lagen är inte för oss, utan för judarna." Men skriver ändå, i samma predikan; "Här har Mose lag sin plats. Den är inte längre bindande för oss, ty den gavs endast till Israels folk". Men, frågar GL i *Uppbrottet*, s 234: "Hur kan den vara "inte längre bindande för oss" om den gavs "endast till Israels folk"?"

Här har vi ersättningsteologins hörnsten. Det är viktigt att se att Paulus inte är emot lagen, än mindre försöker avskaffa den. Paulus är, som Jesus, för lagen! I lagen står att vi ska vara "heliga som Han är helig", 3 Mos 19:2 och Jesus bekräftar med orden "Ni ska vara fullkomliga som er himmelske Far är fullkomlig", Matt 5:48. Men detta är inte möjligt för oss eftersom vi är syndare. Problemet är sålunda inte lagen utan vi. Vi bejakar lagen och dess uppgift, men förnekar våra möjligheter att hålla den. Rom 3:31, 15:8f.

Varför är ett rätt förhållande till lagen så viktigt? Därför att lagen är av Gud, och därför att vårt förhållande till Honom och Hans folk, det judiska, är viktigt.

Sex skäl varför Moses är viktig för oss hednakristna:

1. lagen är en makt som finns nerskriven i allas hjärtan, Rom 2:14f.
2. den skrivna lagen finns löftena om Kristus, 1 Mos 3:15, 22:18, 5 Mos 18:15.
3. den skrivna lagen ger fina exempel på tro och kärlek, liksom varnande exempel.
4. lagen beskriver hurudan Gud är.
5. Skrifterna kan tjäna oss som handbok för livet.
6. Kännedom om GT är nödvändig för att kunna förstå NT.

Att "såga" Israel är att bryta mot fjärde budet. Det har fått fruktansvärda följder för Israel och skapat stor förvirring i Kyrkan. Vi har inte förstått utkorelsens två faser och att det finns två olika sätt att förhålla sig till Gud, genom lagen och genom "tron".

v 9 "Alltså blir de som tror välsignade tillsammans med Abraham som trodde."

Den tro som Abraham hade på löftet förenar judar och hedningar. (Laggärningar åtskiljer, tron förenar.) Vi har förstått att Gud är den som frälsar, men kan nu också se hur utkorelse och tro hör samman. Från begynnelsen är ju också hedningarna utkorade. Tänk på hur vi alla är skapade till Guds Avbild, 1 Mos 1:27, 3:15, och hur Gud först ingick förbundet med Noa. I denna fas 2 blir detta synligt. Att tro Gud är att tro att Han fullföljer sin plan. "Alltså blir de..."

v 10 "Men alla som håller sig till laggärningar, ..." Här talas om att hålla sig antingen till tron (v 7, 9) eller till laggärningar (v 10) Här går skiljelinjen. Kom ihåg det rätta motsatsförhållandet. Det är inte lagen som står emot Evangelium. Tvärtom: de förhåller sig som blomknoppen till den utslagna blomman. Inte heller är det gärningar som står emot tron. Nej, det är ditt och mitt förhållningssätt, vår drivkraft och dess möjligheter som är avgörande. Antingen håller du dig till tron och låter Anden vara källan och drivkraften i ditt liv eller håller du dig till laggärningarna. Att följa laggärningarnas väg är att förneka Evangelium, bejaka sin egen syndighet och förtrösta på sin egen kraft. Dessa två förhållningssätt kan inte existera sida vid sida. Guds verk måste alltid sättas högt över vårt. För att bättre förstå vad tro är, se kommentaren nedan till 3:11. Vi ska hålla oss till tron.

De som håller sig till laggärningar "**de lever under en förbannelse.**" Dessa ord måste ha chockerat motståndarna. De ansåg ju att hedningar, som stod utanför lagen, stod under förbannelsen, Joh 7:49, Ef 2:12. De däremot som höll sig till lagen levde under välsignelsen. För dem var ju laggärningarna vägen till välsignelsen, vägen till gemenskap med Gud. Och nu säger Paulus precis tvärtom. De spetsade öronen. (Se 1 Mos 3:14,16...Mal 2:2. Jak 2:10.) Hur kan detta att "hålla sig till laggärningar" leda till förbannelsen? För en hedning eller hednakristen kan det vara begripligt, men knappast för en jude eller jude-kristen.

Kommentatorerna försöker lösa det här på olika sätt. Det enklaste i förhållande till texten redovisas av **James Dunn**. Han hänvisar just till orden "att hålla sig till", det vill säga "att förlita sig på". Om juden lägger för stor vikt vid laggärningarna, förlitar sig på dem och spelar ut dem mot hedningarna, så bedrar han sig själv. En sådan högmodig inställning diskvalificerar honom från att vara ett Abrahams barn och leder honom därmed in under förbannelsen.

Göran Larsson påminner om att orden är riktade till hednakristna. Det är dem som inte ska ge sig in på laggärningar. Paulus skulle alltså inte här uttala sig om judekristna.

(**Ragnar Bring** förstår Paulus här på ett mer traditionellt lutherskt sätt. Han menar helt enkelt att människan är så syndig att hon inte har möjlighet att "fullgöra lagen". Jag vill avfärda den tolkningen av två skäl. För det första står det faktiskt i lagen att "den som fullgör lagen ska leva genom av den". Är detta ord ett nonsensord? Kan man eller kan man inte "fullgöra lagen? Enligt det judiska sättet att förstå kan man "fullgöra lagen", älska Gud med hela sitt hjärta. Paulus skriver också så i Fil 3:6 där han talar om sig själv som "en ostrafflig man, mätt efter "Lagens mått."

För det andra läser Bring här med "lutherska" glasögon. Det som Paulus senare kom att utveckla i Romarbrevet 5-8, nämligen att kontrastera Guds vrede och Guds kärlek, synden och nåden, lagen och friheten och döden och livet och som blev ledmotivet i luthersk tradition finns inte i det tidigare skrivna Galaterbrevet. Tankegången här är en annan. Jag ansluter mig till James Dunn.)

Paulus ska försöka visa det som sedan skulle komma att utvecklas i Romarbrevet, nämligen att lagen straffar och förbannar. För judarna var detta ett konststycke, men Paulus citerar frimodigt just lagen, nämligen 5 Mos 27:26. "**Det står skrivet ...**" Paulus såg mer av Lagens uppgift än han gjorde innan sin omvändelse. Han såg att den vittnar om vår synd, (inte om vår rättfärdighet) och om Guds rättfärdighet. Därför talar den emot oss och inte för oss. Rom 7:13. Detta är inte Lagens fel, utan Syndens. Se också Jes 42:18-20 och Joh 9:40f. Även om det inte utvecklas i Galaterbrevet lyser det tydligt igenom att vår synd är problemet och att lagen inte kan förändra detta faktum, dels i det här citatet, dels i 3:21f. Har Paulus nedvärderat lagen? Nej, han har gett den sin rätta plats. Han har uppgraderat den!

Paulus hade förstått att han var "en ostrafflig man, mätt efter Lagens mått" eller åtminstone med det mått som fariséerna alltid mätt. Men när det "nya" infann sig hos Paulus fick han en ny förståelse. Från den stunden talade han inte om "sin egen rättfärdighet", utan om Guds. Han menade att vi människor aldrig mer kan använda lagen för våra egna syften, som till exempel att förvärva rättfärdighet, eller spela ut den mot andra människor. Istället är det så att lagen "har sak" med oss. Paulus förstod nu detta. Kanske gjorde rabbinerna själva det också trots allt. Det kan ha varit ett skäl till att de betonade "förbundet" så starkt.

Paulus fortsätter tankegången med orden "**Under förbannelse står den som inte håller fast vid allt .. och gör därefter**". Det lilla ordet "allt" har vållat huvudbry, eftersom det inte finns i 5 Mos 27:26 utan är ett tillägg. Tillägget finns i

några texter och hos några rabbiner och diskussionen kunde då handla om hur mycket som krävs för att undvika förbannelsen. (Ordet "allt" finns med i den masoretiska texten, den hebreiska bibeln, men inte i den grekiska som Paulus vanligtvis använder. Det visade sig vid min genomgång att FB har tagit med ordet i sin översättning och därmed faller kommentarerna nedan. Jag har ändå låtit dem finnas kvar i denna kommentar för att belysa frågeställningen.) Den strängare Shammai menade att det krävdes 99%, medan rabbinen Hillel kunde nöja sig med 51%. Andra menade att det var tillräckligt att vara intagen i förbundet eller bo i landet. Juden i allmänhet menade att det räckte med att "göra så gott man kunde". Sedan skulle Guds nåd och barmhärtighet överskylla resten. I den meningen tänkte inte judarna att de skulle behöva göra "allt" i bokstavlig mening, utan de behövde bara göra så gott de kunde. Dessutom säger inte lagen att vi behöver göra "allt". Men Paulus hade med tillägget. Han kan ha citerat den version som FB använt. Hursomhelst har han en tanke med det lilla ordet "allt".

Det finns andra lösningsförslag. Gärtner framhåller två sådana. Enligt det första är alla människor under förbannelsen och ingen kan fullborda lagens krav, jämför denna tanke med Jak 2:10. Enligt det andra förslaget menar Paulus att var och en som förlitar sig på Lagen snarare än på Gud kommer under förbannelsen. Det var också Paulus egen erfarenhet. Han hade menat sig vara "felfri" med lagens mått mätt. Han hade tjänat Gud med hela sitt hjärta, men det hade visat sig vara otillräckligt inför Gud.

Här vill jag återvända till Bring som tar fasta just på det lilla ordet "allt" och menar att juden var förpliktad att hålla "allt". Bring konstaterar också att det lilla ordet "allt" inte finns i 5 Mos 27:26, det kapitel som talar om förbannelserna, men det finns i nästa vers, 5 Mos 28:1, i det kapitel som innehåller alla "välsignelserna."

Förbannad vare den som inte håller denna lags ord och inte gör efter dem. Och allt folket skall säga "Amen." Om du hör Herrens, din Guds, röst, så att du håller *alla* hans bud ...

Bring menar att Paulus genom att koppla samman kap 27 och kap 28 får med "allt", det vill säga alla "förbannelserna" och alla "välsignelserna". Den hebreiska bibeln (LXX) har inte någon kapitel- och versindelning som vår bibel. Man kan alltså inte direkt säga att Paulus citerat fel, utan tvärtom att han gjort något mycket medvetet här. Han har slagit ihop de två kapitlen och så fått med "allt".

Judaisterna ville framstå som de som ville hålla "allt" och det är detta Paulus tar fasta på i ett genialiskt citat hämtat från 5 Mos 27:26 + 5 Mos 28:1. Paulus har i och med denna utläggning verkligen fått judaisternas uppmärksamhet. De hotas dessutom av talet om "allt". Paulus har inte nedvärderat Lagens betydelse, tvärtom. Han har uppgraderat den och förberett utläggningen av vad det innebär att Jesus blev "en förbannad". Jag har redogjort för Brings exeges därför att den har en poäng som vi kommer att ha nytta av när vi kommer till v 13.

v 11 **"Att ingen förklaras rättfärdig inför Gud genom lagen ..."** Här klarläggs än en gång att lagen inte kan förklara oss för rättfärdiga. Gud är den som rättfärdiggör. Lagen talar om Guds krav och vårt förhållande till Gud. Paulus har nu lämnat den traditionella judiska tolkningen av lagen i allmänhet och 5 Mos 27-28 i synnerhet. Han har fått nytt ljus över skrifterna. Ljuset från den Uppståndne skiner in i textrullarna. Lagen har närmast fått en parentetisk uppgift som vi ska se i avsnittet 3:23-25. Den kom till efter Abraham och dess uppdrag är fullbordat när målet, Kristus, nåtts. Det betyder inte att den varit eller ens är onödig. Lagen är fortfarande i

full verksamhet. Men för den kristne fullkomnas den och förverkligas den genom tron. Då får den också den plats och betydelse Gud menat. Lagen verkar men att den inte frälsar **"är uppenbart, eftersom ..."** Paulus hämtar nu ytterligare skriftbevis, denna gång från Hab 2:4, denna gång från Profeterna, inte från lagen. Också denna vers är vald med omsorg. Här visar han på tron, tron i hebreisk mening.

Vad är det att tro?

Att tro heter på grekiska *pisteuo*. Paulus använder detta verb 50 gånger i sina brev. Substantivet heter *pistis* och förekommer 139 gånger i Paulusbreven. För bibelläsaren är det av vikt att veta vad det betyder. Fyller du *pisteuo/pistis* med ett hebreiskt innehåll eller ett grekiskt?

Tro i biblisk mening är att tro på Gud. Det hebreiska ordet för detta är *emunah* eller *aman*. Det betyder snarast trofasthet. Att hålla fast vid något stadigt och pålitligt och det leder tankarna till Gud. Endast Han är sådan. (Hebr 12:2). Människan är ostadig och falsk, men Gud är trofast. Det är tro.

När profeten Habackuk uppträdde ca 600 f Kr var Israel ett skövlat land. Efter en tid av materiell välfärd hade folket vänt Gud ryggen. Landet hade råkat i krig. Gud var inte längre med dem. De kunde inte höra Hans röst. De var ensamma och övergivna. Jerusalem låg öde och templet var rivet. Situationen var omöjlig. Då talar profeten Habackuk och säger "tro på Gud", Hab 2:4. Gud kan frälsa och upprätta. Nu gäller det att förlita sig på Honom!

Bakgrunden är också en känd rabbinsk utläggning där de 613 buden sammanställs i Ps 15 till 11 bud, sedan, via Jes 33:15, Mika 6:8, Jes 56:1, Amos 5:4, slutligen till Hab 2:4. Paulus går ännu längre och stryker under att denna tro inte är en lagggärning, utan just avsaknaden av sådana. Människan kan till sist "bara" tro på Gud. Så förstods Hab 2:4. I LXX från 200-talet f Kr översätts Hab 2:4 på följande sätt: "den rättfärdige skall leva genom (min) tro (-fasthet) därför att så förstods den versen. Paulus rättar till detta och kommer närmare den hebreiska texten, men meningen är ju helt uppenbar. Den rättfärdighet och välsignelse Gud vill skänka, ges alltså genom tron.

Har Paulus gjort rättvisa åt Hab 2:4? Ja, tre skäl talar för det 1) Han har samma tolkning som översättarna av LXX 2) citatet är en illustration, inte grundvalen för en ny lära och 3) han upphäver inte den ursprungliga betydelsen. Han gör därmed inte våld på Hab 2:4. Jfr Rom 1:17, Hebr 10:38

Paulus har nu lyft fram trons avgörande betydelse. Han har därmed fått oss att flytta blicken från lagen till Gud. Vi ska sätta vår tillit till Honom.

v 12 **"Men lagen säger inte 'av tro'"**. För femte gången på sex verser talar Paulus om trons betydelse, 3:7, 8, 9, 11, 12. Han säger att lagen står för sig själv, oavsett om du tror eller inte. Han menar lagen i bokstavlig mening. Han talar inte negativt om den, tvärtom. Han citerar 3 Mos 18:5 där det står: "Den som fullgör dessa bud, han skall leva genom den." Men nu handlar det *inte* om lagen *utan* om dig och mig och vem som ska förklara oss för rättfärdiga.

Lägg märke till att i Galaterbrevet knyter Paulus an till allt det positiva lagen står för. Tanken som jag fört fram tidigare om "Paulus förståelse av lagen och Brings sätt att tillämpa Lagens uppgift att förbanna och döma är paulinsk och definitivt biblisk, men den är av senare datum. Först fem år senare, när Romarbrevet skrivs, utvecklas detta. I Galaterbrevet framhävs fortfarande den positiva synen på lagen och

dess uppgift. Men ändå, – redan här ger Paulus tron företräde framför lagen. (Alltså tvärtom vad rabbinerna gjorde då de gav lagen företräde, se vidare 3:19)

"utan den som håller dessa bud skall leva genom dem." Det råder inget motsatsförhållande mellan att hålla buden och att tro, tvärtom hör det samman. Udden är istället riktad mot dem som överskattar sin egen förmåga och förbiser hedningarnas utkorelse. Judaisterna förhåver sig på hedningarnas bekostnad och därmed underskattar de det viktigaste, nämligen tron. Därigenom missar de egentligen "allt".

Märker ni inte, skriver Paulus i Galaterbrevet, att judaisterna inte leder er framåt, utan bakåt? Tillbaka till laggärningar? Märker ni inte hur de vill lägga beslag på er? Hur de förvrider evangelium, skrymtar och predikar laggärningar. De misstror och förnekar 1) löftet 2) trons avgörande betydelse och 3) förbannelsen. De säger att de tror "allt", men egentligen tror de inte alls. Judaisterna sågar av den trons gren de själva sitter på. De "fullgör" inte själva det viktigaste av "allt". De är blinda för hedningarnas utkorelse, de förstår inte Guds löfte till Abraham, förnekar trons avgörande betydelse och kraft och förstår inte heller vad förbannelsen innebär.

Jesus anvisar tron, Matt 6:33, utan att omintetgöra lagen. Paulus likaså, Apg 24:14, Rom 3:31, men judaisterna missade målet då de föredrog laggärningar framför tro. De missade det viktigaste och därmed "allt". Paulus är verkligen på offensiven.

Gärningar och tro

Det är viktigt att förstå att det inte råder något motsatsförhållande mellan gärningar och tro i NT. Gärningar är bra, ja, de åläggs oss Matt 19:17, Luk 10:28, men de ger ingen rättfärdighet! Du kan aldrig vinna gunst inför Gud genom dina gärningar. Om du gör de rätta gärningarna har du bara gjort vad du är skyldig att göra, Luk 17:7-10. NT lär alltså gärningar, men då uppkommer en annan viktig fråga, nämligen vilken är den första, den viktigaste gärningen? Jesus fick frågan, Matt 22:34-40, och lyfte fram hjärtat! Det var Guds hjärta, bibelns hjärta och det hjärta du och jag är kallade att bära. För att kunna göra gärningar som behagar Gud förutsätts ett rätt hjärta, det vill säga ett frälsningens under. De gärningar som sedan springer fram springer inte fram ur den mänskliga naturen, utan är ett spontant uttryck för det nya hjärtat. Har du inte täckning för dina gärningar, genom tron, kallas de hyckleri. Tron har alltså en mer grundläggande roll än lagen och gärningarna. Med andra ord; endast den rättfärdige kan göra rättfärdiga gärningar!

När Paulus senare kom att betona Lagens destruktiva makt över våra liv och varna oss för den, tog de hednakristna över denna förståelse och tappade bort den grundläggande judiska förståelsen av lagen. Det kom att bli förödande. Det har som vi vet drabbat judarna på ett oerhört sätt och ligger bakom praktiskt taget all antisemitism, men det har också åstadkommit en stark förvirring bland de kristna. Så här tar den sig uttryck i olika översättningar av v 12. Den grekiska texten säger: *o de nomos ouk estin ek pistews, all o poiäsas...*

"*O de...all*" hos oss översatt "Men ... utan ..." anger inget motsatsförhållande mellan lagen och tron, utan säger endast att lagen inte förutsätter tro. Lagen står för sig själv oavsett om du tror eller inte tror. Paulus säger att den som tror *och* gör lagen bekräftar lagen. Tron tar sig uttryck i gärningar. Han påstår inte att vi ska stanna vid tron. Paulus är mån om att visa att den tro han förkunnar inte är emot lagen, utan för. Detta förhållande blir ofta oklart i översättningarna.

1917 års översättning säger: "I lagen beror det icke på tro; tvärtom..." "Tvärtom" betyder att det i huvudet på översättaren finns ett motsatsförhållande mellan lagen och dess gärningar å ena sidan och tron å andra sidan. Men Paulus menar inte så.

Bibel 2000 säger: lagen bygger inte på tron: det heter ju att den som fullgör buden ..." Det är svårt att förstå vad översättarna menar. Det är sant att lagen står för sig själv utan tro, men så tycks översättarna motsäga sig själva när de fortsätter citera från 3 Mos 18:5: "det heter ju ..."

Giertz har lyckats något bättre: "Men i lagen beror det inte på tro, utan det..." Formuleringen är mildrad och motsättningen borttagen. Giertz stryker under att lagen står för sig själv. Den är inte beroende av tron. Samtidigt lämnas en öppning för att tron kan finnas i lagen och att den tar sig uttryck i gärningar, just som lagen säger.

Svenska Folkbibeln skriver: "Men lagen säger inte "av tro", utan den som håller fast..." Detta tycks vara ett förvirrat återfall till ersättningsteologin, där motsatsförhållandet är återinbyggt.

King James New Version: "The law is not of faith, but the man who does them shall live by them." Denna översättning framstår som dubbeltydig och oklar, jämför med noten i Bibel 2000.

Det är viktigt för den judisk-kristna dialogen att göra upp med ersättningsteologin och försöka förstå den judiska tankegången för att sedan kunna förstå texter, tolkningar och tillämpningar rätt.

Vi går vidare. "**Den som fullgör dessa bud...**" Citatet är valt med omsorg. Det återfinns också i Rom 10:5. Där tycks Paulus vara ännu mer positiv till Moses. Det verkar nästan som om han uppmuntrar judarna att fortsätta på den inslagna vägen. I Rom 10:3 knyter han an just till judarnas försök att ta sig fram med hjälp av gärningar. Se Rom 10:2. "De brinner av nit för Gud." Men han ger dem inte rätt i sak. Tvärtom. Paulus säger att insikten fattas dem. Han ger dem alltså det erkännandet att de ärligt söker och att så länge denna längtan finns de är "på rätt väg". Han erkänner att det finns tro också hos dem. Han uppmuntrar dem att fortsätta dessa "trons gärningar",

MEN, i samma stund de stannar vid eller "håller fast vid" laggärningar, t.o.m. berömmar sig av dem eller rentav avvisar tron, blir de fiender till Gud och därmed också till lagen själv. De kommer under förbannelsen, blir såsom syndare och hedningar. Och där har han nu placerat dem, jfr 1:6, 8 och 9.

v 13 "**Kristus friköpte oss från Lagens förbannelse**". Ordet för friköpa används även i 4:5 och ska förstås som ett bildspråk eftersom friköpande av slavar inte förekom inom Israel. Paulus använder bilden också i 1 Kor 6:20 och 7:23.

Som vi såg i kommentaren till v 10 menade judarna att de som stod utanför lagen stod under förbannelsen. Men Paulus har nu ändrat detta till att gälla alla dem som står utanför tron. Lagg märke till att Paulus inte säger att de står under Guds förbannelse utan under lagens förbannelse. Gud förbannar inga människor. Han försonar dem med sig genom Jesu korsdöd.⁸

När Jesus hängdes upp på trä ansågs det inte närmast som ett kroppsligt martyrium, utan som en social utstötningsmekanism. Kristus utesluts ur det utkorade folkets gemenskap. Han förs utanför lägret, där han korsfäst, likt ett orent djur som offras, 2 Mos 29:14, 3 Mos 4:11, 21 16:27. Där ute, bland de förbannade, är förbannelsen som makt verksamt i Hans kropp, som giftet i en giftbägare är verksamt i någons kropp. Han blir gjord till en förbannad när han får del av förbannelsen.

⁸ Lagen är främmande för korsfästelsen. Citatet från 5 Mos 21:23 handlar om att den som avrättats genom stenkastning kan få ännu ett straff genom att den dödes kropp hängs upp på trä till allmänt hån. Korsfästelsen infördes av ockupationsmakten, romarna. I en skrift från Qumran sägs att 5 Mos 21:23 är tillämpligt också på korsfästelsen.

Gud har alltså, genom Kristus, gått till dem som stått utanför. Det är dem Han försonar med sig. Genom uppståndelsen har Gud visat att Han godkänt Kristi verk och accepterat dem som tidigare stått utanför, de förbannade, de hedniska syndarna. En översikt av händelseschemat skulle kunna se ut så här:

- 1) Kristus, född av kvinna, ställd under lagen, Gal 4:4, förblev under den till dess den gjorde honom till en förbannad, Fil 2:8.
- 2) Kristus hade iklätt sig köttslig gestalt, då får han också ta följderna av det. Jes 53:12, Luk 22:41-44.
- 3) Kristus fullbordade "allt" lagen talar om, också förbannelsen, Joh 19:28-30.
- 4) Kristus var oskyldig, men rättfärdigade inte sig själv. Matt 26:39, 27:14 "Likt ett lamm..." Han kunde försvarat sig, men av flera skäl låter han bli. Han har makt att ge sitt liv, Joh 10:17f. Det var hans uppgift att gå hela vägen och att bli en förbannad. Han svek inte sin kallelse. Han utlöste Lagens förbannelse över sig - för vår skull, **i vårt ställe**.
- 5) Kristus "blev en förbannad". 5 Mos 21:23. Jfr Rom 3:24ff, 4:25, 5:6f, 11, 8:32, 1Kor 15:3 och 2 Kor 5:20f.
- 6) Härmed fullgjordes "allt som är skrivet", målet uppnåddes och rättfärdighetens mått fylldes. Lagen blev fullbordad och tömd på sin kraft. Detta skedde just genom korsfästelsen.
- 7) Det paradoxala har inträffat att Lagens dom bara rätt kunde mottagas av den som ej själv förtjänat straffet. Lagen kunde med andra ord blott fullgöras i allt av den helt Rättfärdige.
- 8) Detta skedde "för vår skull"! Han fullbordade allt och har rätt att frikänna oss.
- 9) Så förverkligades välsignelsen som utlovats Abraham, Gal 3:14. Fas 2 har inletts.
- 10) Muren som skiljer hedningar från judar är i Kristus borttagen.
- 11) Nu får hedningarna del av Anden, av fullbordandet, genom tron på Jesus Kristus.

Fas 1 i frälsningshistorien fullbordad och fas 2 tar vid: "Gå ut och gör alla folk till lärjungar ..."

v 14 **"Så skulle välsignelsen från Abraham nå ut till hedningarna ..."**, Giertz översättning. Folkbibeln säger att Jesus korsfästes "för att den välsignelse Abraham fått ... skulle komma till hedningarna." När Kristus gick ut utanför lägret, gick han, "den Välsignade", ut med välsignelsen till oss, sin död och uppståndelse. Gud förenade sig med oss genom Jesus Kristus och **"för att vi genom tron skulle få den utlovade Anden"**. Formuleringen innehåller flera härliga poänger. Paulus knyter an till kapitlets inledning. Galaterna hade ju själva erfarit hur Anden, enligt Skriften, kommit till hedningarna. När Paulus här skriver "vi" åsyftas "alla folk" i v 8, det vill säga alla som genom tron tagit emot Anden. Den nuvarande tidsåldern går alltså mot sin fullbordning, den messianska har brutit in då HERREN nu utgjuter sin Ande "över allt kött", Joel 2:28. Abrahams välsignelse har kommit till dem som tror. Argumentet slår samtidigt hårt mot dem som håller sig till laggärningar. De får nämligen inte del av Anden (se 4:15), vilket visar att deras förståelse inte är den rätta. (Se vidare kommentaren till 4:4f).

3:15-25 Lagens uppgift och plats

Judaisternas kritik mot Paulus är att han gjort lagen onödig, tycker de. Han har brutit mot Guds lag och nu försöker Paulus förklara att det inte alls är så. Det löfte Gud hade gett Abraham gavs emellertid innan lagen fanns. Lagen är sekundär i förhållande till löftet, till det testamente han utfärdat. Gud måste uppfylla de löften som finns i hans testamente oavsett lagen.

v 15 "inte ens en människas testamente ... kan göras ogiltigt". Paulus förenar här hebreiskt tänkesätt med grekiskt. Paulus har översatt det hebreiska *berit* som betyder testamente eller förbund till det grekiska *diatheke*. I det gamla Israel ingås förbund inför Gud. När GT översätts till grekiska borde översättningen därför bli grekiska *syntheke* som är det grekiska ordet för testamente eller förbund, men det blir det inte. Varför? Därför att ett förbund i grekisk mening inte ingås inför Gud. Ett förbund kan ju i den grekiska världen ingås utan att Israels Gud är inblandad, så dock inte i Israel. Alltså kan ordet *syntheke* inte användas. LXX använder då istället ordet *diatheke*. Det grekiska ordet *diatheke* betyder testamente, det vill säga helt enkelt en människas yttersta vilja. Här finns nu plötsligt dubbla betydelser vilka berikar varandra. Ordet *diatheke* innehåller därför både den hebreiska tanken att Gud vakar över förbundet *och* den grekiska tanken att det är Hans yttersta vilja. Paulus menar att Guds löften, en gång givna åt Abraham, är Hans yttersta vilja. Det blir omöjligt att tänka sig att Gud skulle svika detta, se v 17 och 1 Mos 15:18, Rom 4:17f.

Lagens uppgift kan aldrig vara att upphäva detta ursprungliga förbund, detta ursprungliga Guds löfte. Paulus vill med denna bild visa att både Löftet och lagen är av Gud. Båda är lika giltiga och får inte spelas ut mot varandra. De måste förstås rätt. Men löftet är viktigare än lagen därför att det kom först.

Paulus är medveten om att bilden haltar något. Det kan man förstå av den vädjande inledningen: "**Bröder, låt mig ta ett exempel ur vardagslivet.**" Han vill inte bli missförstådd. För det första kan inte Gud dö i vanlig mening. För det andra kunde ett testamente under romersk lag faktiskt ändras. För det tredje ingick lagen om omskärelse" i det förbund Gud ingick med Abram, se 1 Mos 17:10. Därför justerar han detta när han senare skriver Romarbrevet, se Rom 4:9-12. Men ändå - Gud gav löftet om välsignelsen till Abram och hans säd. Paulus tänker tveklöst på det återupprepade löftet, se 1 Mos 13:15, 15:18, 17:8, 24:7. Här lovar Herren såväl Landet som Sonen, mer om Israel som territorium nedan.

v 16 "**Det heter inte 'och åt dina avkomlingar' som när man talar om många, utan som när man talar om en enda ...**". Paulus säger att ordet syftar på "säden" i singularis och inte pluralis. Han använder sig av en rabbinsk spetsfundighet. Ordet "säd", "barn" eller "avkomling" är en så kallad kollektiv singularis, det vill säga många i en.

Kanske tar han här upp en tanke från profeten Jesaja där det heter att blott "en rest" och i sista hand "en telning" är bärare av Guds frälsning. Tanken är att människor arbetar alltid i plural, men Gud i singularis. Gud är en. Gud verkar genom sin suveräna utkorelse. Han utväljer vem Han vill från Abel, Abram (Rom 4:17, 18), Isak... Jes 54:1, Rom 9:27, 29. Se också Gal 4:27. Paulus förnekar inte att det finns många avkomlingar, utan stryker under att välsignelsen kommit från eller genom "en". Denna utläggning av "de många" och "en" återkommer i v 20, där Moses representerar "de många", men Kristus "den ende".

v 17 "**ett testamente som Gud själv i förväg har gett laga kraft, kan inte upphävas av lagen ... så att löftet skulle sättas ur kraft.**" Ordet "löftet"

förekommer åtta gånger i detta kapitel, plus en gång som verb. Paulus citerar från 1 Mos 12:7 och 13:15. Hans poäng är att Gud lovat. Och ett löfte måste Gud uppfylla. Paulus talar om utfästelsen, löftet och i v 18 om ”**arvet Gud har gett**”. Arvet handlar till stor del om landet. Paulus tycks förbise det här, men i Rom 4:13 nämner han det. Det talas överhuvud inte mycket om landet i NT. Mest omnämns detta i Hebréerbrevet, men då som ett andlig land som ska intas, se Hebr 3-4, 11:8-16. Paulus åsyftar främst Sonen. Det är Han som är Abrahams välsignelse.

Paulus har tidigare tagit bort muren mellan judar och hedningar. Nu tar han itu med ett annat problem. Han menar att judarna "övervärderar" lagen och därmed gör lagen orättvisa. Det fanns rabbiner som talade om lagen som pre-existent. För Paulus var detta inte bara fel utan kränkande gentemot lagen. De gav ju lagen en ställning den inte hade. Varför gavs då lagen?

v 19 "**Den blev tillagd ... för att gälla tills avkomlingen skulle träda fram**". Härmed avvisas de rabbiner som menar att lagen varit prexistent. Paulus säger att "den lades till", jämför med Rom 5:20, 7:9. Dessutom heter det att "**Den utfärdades genom änglar**". Några vill nedvärdera lagen med denna vers genom att säga att den inte kom från Gud utan "bara" från änglarna, men påståendet i Apg 7:53 talar i motsatt riktning. De första kristna höll lagen för hög och helig, se också Apg 7:30, 35, 38. Det är en judisk tanke att naturfenomen, liknande dem vid berget Sinai, är änglars aktiviteter. I LXX 5 Mos 33:2 är "mångtusen heliga" översatt med "änglar", jämför med Gal 4:14. Vad är då Paulus ute efter? Bilden klarnar när vi fortsätter. "**... i en medlares hand**". Medlaren här är Moses och denne har sin plats, men också sin tid. Man får se upp här så att man inte kommer i strid med Paulus. Det gör vi om vi sätter Kristus i motsats till Moses, om de båda spelas ut mot varandra. Paulus polemiserar inte här. Han ger bara lagen dess rätta plats. Uttrycket är en försiktig antydning om att lagen inte är Guds högsta eller slutliga uppenbarelse. Tjänsten att förmedla lagen hade sin härlighet, 2 Kor 3:7, men var inte slutlig, 2 Kor 3:11. I 2 Kor 3:7 står det visserligen att den tjänsten dödar, men blott i jämförelse med "målet" kan vi tala om lagen som något lägre.

En annan judisk tanke som Paulus kan ha i tanken är att lagen liknas vid en skyddande ängel som vakar över Israels nation. I sådana fall är det detta som återkommer i 3:23-25, där "övervakaren" alltså är ängeln som beskyddar.

v 20 "**Denne medlare företräder inte bara en part. Men Gud är en.**" Här finns många olika tolkningar. Exegeten Lightfoot säger sig känna till mellan 250 och 300 stycken. Det visar att Paulus varit lite otydlig här även om poängen tycks klar. Gud behöver inte förhandla med någon. Han behöver ingen medlare, underförstått vare sig Moses eller lagen är nödvändiga ur Hans synpunkt.

Bring menar att vi i är tillbaka till tanken från Jesaja om "de många" och den "ende", se 3:16. Lagen ställs bland "de många", mot Herren vår Gud, "Gud är en". Orden i 5 Mos 6:4f börjar med orden "Hör Israel, Herren är *en* ..." räknas av judarna som det förnämsta av alla ord. Vad skulle detta i sådana fall kunna betyda? Jo, talet om "en" visar på Guds verk.

- 1) Gud och alla människor är *ett* i Kristus. Lagrättfärdigheten däremot delade upp människorna. Därmed bröt man mot det förnämsta budet i lagen, 5 Mos 6:4.
- 2) I Kristus blev judar och hedningar förenade i *en* Gud. Skiljemuren blev nedriven och Guds löften förverkligas.
- 3) I tidens fullbordning blir Gud *allt i alla*. Jes 42:6, 49:6, Sak 14:8f.

- 4) Alla som tillhör Kristus utgör *den enda* säden. Detta är en andlig enhet, Joh 14:10f, 17:11, 21f. Denna enhet kom till uttryck i ett dop och en nattvard som ger oss delaktighet i *ett och samma* bröd.
- 5) Först i *en och samme* Ande förenas vi med Gud och varandra. Endast så kan det nya förbundet uppfyllas, Jes 31:31ff, Heb 8:8ff .
- 6) Guds *enhet* kom inte fram så länge Han var dold bakom lagen.

v 21 "**Om vi hade fått en lag som kunde ge liv...**" Paulus har redan visat att lagen inte kan, än mindre laggärningarna, förverkliga enheten mellan Gud och oss. Bara Gud ensam kan göra det. Här säger han ytterligare att lagen inte kan skänka liv, jämför med 2:21, Det betyder att när lagen förmedlades genom Moses gavs inte förutsättningen för att kunna uppfylla lagen, nämligen det nya livet. Det skulle komma genom Anden, genom tron på Kristus. Lägg återigen märke till att inget nedsättande sägs om lagen. Den får bara sin rätta plats.

v 22 "**Men nu har Skriften inneslutit allt under synd**" Här lyser det igenom vad Paulus senare utvecklar i Romarbrevet, nämligen att lagen också är, för oss, en destruktiv, verksamt makt som överbevisar om synd. För oss syndare blir den ett fördärv. Men han går inte så långt här, utan vill bara visa att lagen är begränsad i sin makt. Den håller oss på plats tills dess att tiden är inne. Den är som ett staket runt oss som skyddar oss.

v 23 "**hölls vi i fängsligt förvar**". Den var faktiskt som en skyddsängel för oss, som höll människan i förvar. Fortfarande är Paulus i sak positiv över Lagens roll. Han "upphöjer" här dess viktiga uppgift. Den vakade över oss. Den beskyddade oss i en ond värld. Med "oss" menar Paulus naturligtvis judarna. Detta skedde "**innan tron kom**" eller "**tills**" tron kom. Orden har både final och temporal betydelse. Om du läser bara temporalt hamnar vi lätt i ersättningsteologin igen. Då översätts det grekiska *paidagogos*, övervakare med "tuktomästare" eller "uppfostrare", ord med starkt negativ laddning vilka vi gärna förkastar och ersätter, som till exempel i 1917. Men det kan lätt missförstås. Kom ihåg att Torahn är Guds gåva till sitt folk som vakat och vakar över det judiska folket. Den finala betydelsen är att *paidagogos* leder oss till Kristus. Det är en fin uppgift som dock får sitt slut i Kristus. Uttrycket "**tills tron skulle uppenbaras**" visar Paulus eskatologiska tänkande. I ändens tid skulle ju hemligheten uppenbaras. Guds rike har nu kommit. Frälsningsplanen är uppenbarad.

v 24 "**Så blev lagen vår övervakare fram till Kristus ...**" Det är trots allt ofrånkomligt att Israels folk här står under förmyndarskap. Bilden är hämtad från antiken. *Paidagogos* är i det romerska medvetandet övervakaren. I allmänhet syftar det på den slav som hade som uppgift att vaka över barnens grundläggande fostran. När barnen var sex år gamla börjar deras fostran. Då tog den romerske slaven över och då kunde judiska barn få unversivning i lagen. Paulus använder ordet också i 1 Kor 4:15 använder Paulus ordet igen och där kontrasteras det mot "fadern". Endast han kunde ge liv.

v 25 "**Men sedan tron har kommit...**" har förhållandena förändrats. Vi har lämnat det gamla och något nytt har kommit. Vi "**står vi inte längre under någon övervakare**". Juden har i Kristus blivit myndig och lagen skyddar honom inte längre, utan Kristus själv. Inte heller håller den längre honom borta från hedningarna. Förändringen gäller naturligtvis de judar som kommit till tro. De övriga är fortfarande beskyddade av HERREN:s lag. Nu är det dags för en sammanfattning.

3:26-4:7 Genom tron får judar och hedningar lika del i arvet

v 26 **"Alla är ni Guds barn"**. Nu övergår Paulus från "vi", det vill säga judarna till "ni", det vill säga alla som tror på Jesus. Tidigare var Israels barn Guds son eller Guds söner, 2 Mos 4:22f, Jer 31:9, Hos 6:1, men här åsyftas alla som tror. Kristus är "avkomlingen" i vilken vi är intagna. Vi är nu söner i Sonen. Den ursprungliga avsikten med skapelsen är nu uppfylld. Vi är alla skapade till den osynlige Gudens Avbild, till Kristus, Kol 1:16, Upp 1:17.

v 27 **"Alla ni som har blivit döpta till Kristus,"** är införlivade till gemenskap med den Uppståndne. Genom dopet lämnar vi, dör vi bort från, Synden och lagen, tillsammans med Jesus Kristus. Se Rom 6:3, 7:6a, Kol 2:12a. Men genom tron uppstår vi också tillsammans med Honom, Rom 6:4, 7:6b, Kol 2:12b. Vi har gått in i en ny fas. Där regerar inte HERREN längre genom lagen utan genom trosrelationen, genom den Helige Ande. Därför ska inte längre lagen tala till den kristnes samvete. Det är synnerligen viktigt att komma ihåg för varje kristen.

Med andra ord har ni **"blivit iklädda Kristus."** Paulus använder det grekiska ordet *enduo* vilket betyder "ikläda sig", "inhölja sig med", "tränga in i", "sänka sig ned i" eller "dyka in i". Vi ska "ikläda oss" Kristus. I LXX används ordet om Andens kraft, Dom 6:34, 1 Krön 12:18. I Jes 61:10 syftar det mer allmänt på den andliga förnyelsen. Det är lätt att associera vidare till den förnyelse av förbundet som skulle leda fram till det nya förbundet och likaså till den Andens kraftbevisning vi bevittnar i Apg 1:8 och sedan på Pingstdagen.

Men *enduo* var också det ord som användes om den romerska sed där barnen fick "lägga av sig" barnkläderna och ikläda sig *toga* då de blev vuxna. Med detta menas att de överlämnades (kom in bland) de vuxna, jämför med dopklädnaden. Därmed blir vi också förenade med varandra, se också Ef 4:24. Paulus skriver att vi *har iklänts* Kristus, Gal 3:27, Kol 3:10, men på andra ställen använder han också ordet som en uppmaning, nämligen att vi *ska ikläda oss* Kristus, Ef 4:24, Kol 3:12. Ibland får det också en strikt eskatologisk klang, som i Rom 13:14, 1 Kor 15:53f.

v 28 **"Här är inte jude eller grek, slav eller fri, om man och kvinna"**, i tron och dopet är vi jämställda, med lika värde inför Gud. De sociala skillnaderna består visserligen i den här världen men övervinns så att säga inifrån. De sociala skillnaderna har betydelse för denna världen men samtidigt saknar de betydelse inför Gud. Paulus satte inte upp något program för det ena eller det andra.

OBS orden "här är icke man och kvinna" Med det lilla ordet "och" i stället för "eller" sker dels en association till skapelseberättelsen där det heter att Gud "skapade människan till man och kvinna. Dels bibehålles könsskillnaden. Skillnaden har ingen betydelse inför Gud, därför att Gud skapade dem båda. Men i den här världen har kön en avgörande betydelse av kända skäl.

v 29 **"Och tillhör ni Kristus, så är ni avkomlingar till Abraham och arvingar till löftet."** Ni är ett i säden, avkomlingen Kristus. Jfr "säden" i 3:16. Detta är slutsatsen av v 28 (se också 3:14, 16, 19, 22, 24, 26f) och härmed har Paulus avslutat den argumentation som påbörjades i 3:7 och samtidigt gjort en ny övergång till det följande. Han vill tala om att vi bemyndigats i och med att Herren Jesus regerar i och genom oss.

v 1 "**Jag menar ...**" Ordagrant står det "alltså", "Jag menar" eller "Men, jag säger er". Paulus vill sammanfatta och understryka vad han tidigare sagt i 3:23-29. I Rom 7:1ff utvecklar han också detta. "**Så länge arvingen är omyndig ...**" det vill säga det fanns en tid ... och den var viktig, men nu har en ny tid kommit. Jfr Jesu ord i Mark 2:19ff. Tidigare talade Paulus om att stå under övervakaren. Nu säger han samma sak men med en annan bild, bilden av en "omyndig". Den är mer tillämpbar på hednakristna. "**... är det ingen skillnad alls mellan honom och en slav**" Det fanns ett avsnitt i den romerska lagstiftningen som gick under namnet *patria potestas* i vilket förhållandet arvingen-arvet reglerades. I det var förhållandet mellan slavar och barn i stort sett jämförbart. Paulus har detta i bakhuvudet och det lyser igenom även i v 3, 5, 7, 8-9.

v 2 "**Han står under förmyndare ... fram till den dag ...**". Det omyndiga barnet var satt under *patria potestas* till den dag "**hans far bestämt.**" Självklart finns inget nedvärderande i detta.

v 3 "**På samma sätt ... slavar under världens stadgar**" De flesta i Galatiens församlingar var trots allt hednakristna. De hade aldrig stått under lagen, men under "denna världens makter" som Giertz översätter det, vilket här i sak jämföras med att stå under lagen. Grekiskan har här *ta stoicheia tou kosmou*, jämför v 8, Kol 2:8, 20. Vad menas exakt med världens stadgar, världens makter eller kosmiska makter? Paulus använder det i sin vidaste betydelse. Det betyder bokstavligen de grundläggande element (jord, vatten, luft och eld) som håller samman jorden, men också de religiösa makter och kosmiska kroppar som ansågs utöva inflytande över människorna. Men detta hade sin tid, jämför med Paulus tal på Aeropagen i Apg 17:30. Samtidigt måste vi inse att den tiden är vår tid.

v 4 "**Men när tiden var fullbordad**", det vill säga den dag hans far har bestämt. Jfr 3:25, 4:2, anger ett eskatologiskt skeende. Något nytt har kommit. Paulus använder ordet *pleroma*, här översatt fullbordad, varigenom vi får bilden av ett kärl som fylls upp till kanten och slutligen rinner över. Han använder samma ord när han talar om att bli fylld av Anden. När tiden fullbordats "**sände Gud sin Son.**" Valet av ordet och bilden av en "son" är lätt att förstå. Ända sedan 1:16 då han talade om att Gud "uppenbarat sin Son i mig" har det funnits en växelverkan mellan Abraham och hans säd och arvingar å ena sidan och Guds barn och arvingar å andra sidan, se 3:7 och 3:26. När nu hedningarna kommit till tro på Jesus Kristus och blivit hans barn, se 4:6f, är också de Abrahams barn. De har blivit "söner i Sonen", friköpta med "rätten att vara barn hos Gud". Här används inte det grekiska orden för småbarn, grekiska *nepios* eller för omyndiga, grekiska *pais*, utan betoningen ligger på söners, grekiska *hyios*, rätt. Om de är *hyios* ska de också behandlas därefter och inte utsättas för barnuppfostran. "**född av kvinna ...**" är ett enkelt judiskt uttryck och anger bara att han var en vanlig människa. Se till exempel Job 14:1, 15:14, 25:4 eller Matt 11:11. Det här uttrycket står samman med orden i v 5 "för att ...vi (skulle) få rätten att vara barn hos Gud". Det betyder att Gud blev människobarn för att vi skulle, tillsammans med Honom, få rätten att bli barn hos Gud. "**och ställd under lagen.**" Jesus var inte bara människa, vilken som helst, utan han var jude! Han var under Lagens beskydd, ända fram till dess den fullbordades. Då blev han "en förbannad". Men då nådde han också fram till gemenskapen med hedningarna. Därför gäller försoningen både för judar och hedningar. Jfr Rom 15:8-13. Han skall alltså

v 5 "**friköpa dem som stod under lagen.**" Här används samma verb som i 3:13, men med en tydligare dragning åt betydelsen "friköpa" i samma mening som trälar kunde friköpas. Orden syftar främst på judarna, men hedningarna finns också i åtanke. Vi skulle "**få rätten att vara barn hos Gud**". Det ord som Paulus här

använder för "rätten" att vara barn, använde romarna vid adoption. Utan tvekan har Paulus här *patria potestas* i tankarna. Det barn som adopterades hade samma ställning som de biologiskt födda barnen. Tanken är att visa att också vi, hedningar, är barn, berättigade till arvet. Jfr Rom 8:15ff. Vi är inte bara förklarade rättfärdiga utan gjorda rättfärdiga!

v 6 "**Och eftersom ni är söner har Gud sänt ... sin Sons Ande**" Sambandet framträder i mottagandet av Anden, vilken skulle ges genom tron, i ändens tid. Se Joel 2:28f, Jes 44:3. Detta har Han gjort "**i våra hjärtan**". Se också Rom 2:29, 5:5, 6:17, 10:8-10, 2 Kor 1:22, 3:2f, 4:6, Fil 4:7 och 1 Tess 3:13. Detta är själva "beviset" på att vi är söner. Det är också orsaken till att vi "**ropar: Abba, Fader**" och till den etik vi kommer att få del av i kap 5. Följden kan nu preciseras med enkelhet och klarhet: v 7 "**är du son är du också arvinge, insatt av Gud.**"

Del 3, 4:8-5:12 Att hålla sig till laggärningar leder till trældom

Paulus har visat hur vi alla, judar som hedningar, varit slavar men också hur Gud har friköpt oss. Nu vädjar han till adressaterna att hörsamma hans ord. Den här delen sönderfaller naturligt i tre delar, nämligen

- 4:8-20 En personlig vädjan
- 4:21-5:1 De två förbunden
- 5:2-12 Att hålla sig till laggärningar är att förkasta Kristus

4:8-20 En personlig vädjan

v 8 "**Tidigare, då ni inte kände Gud, var ni slavar under gudar ...**" Detta är det allra tydligaste avsnittet som visar att Paulus skriver till hedningar, till dem som "inte kände Gud". De var "utan Gud och utan hopp i världen". När de gav sig under makterna blev dess såsom gudar för dem, "**som egentligen inte är några gudar**". Följden blir egentligen densamma för den messianske juden om denne låter Lagens yttre bestämmelser, enligt Paulus endast en "skuggbild av det som skulle komma", Kol 2:17, på ett felaktigt sätt regera i hans liv. Skuggan är inte den "sanne Guden". Det är inte den som ska döma oss, Kol 2:16. Föreskrifterna är inte till "sitt väsen gudar", Gal 4:8.

v 9 "**Men nu då ni känner Gud**" Uttrycket "känner Gud" ska kopplas samman med Paulus hebreiska bakgrund, inte grekiska, även om uttrycket finns inom den grekiska filosofin. Jfr Rom 8:29f. Att bli känd av Gud är att

- 1) förstå vem Gud är och vad Han vill.
- 2) ha en personlig relation till Honom.
- 3) vara "utvald" i honom, Jer 31:31ff (Se också 2 Mos 33:12f, 1 Kon 8:39, 2 Sam 7:20ff, Ps 1:6, Jer 1:5, Jes 42ff).

"hur kan ni då vända tillbaka..." Att vilja lämna denna utkorelse och återvända till okunnigheten är dårskap. Paulus preciserar sig genom att säga

v 10 **"Ni iakttar noga dagar och månader och särskilda tider och år!"** Orden är tillämpliga på såväl judekristna som hednakristna. Vi vet inte om Paulus syftar på GT-liga föreskrifter eller astrologisk tro eller både bådadera. Judarna skulle iaktta 2 Mos 31:16f, 5 Mos 5:15 och Jes 56:6f. Förutom sabbatsdagen skulle de iaktta Försoningsdagen och en del andra högtidsdagar. Bestämda månader syftar säkerligen på de s.k. nymånaderna, se 4 Mos 10:10 och 28:11ff. I Kol 2:16 är han än tydligare. I 2 Mos 23:14 talas om de tre stora högtiderna, Påsk-, Pingst- och Lövhyddohögtiden. Vad detaljerna beträffar diskuterade judarna dessa sinsemellan.

v 12 **"Jag ber er ..."** Han vädjar som en far. Han hade kommit till dem i svaghet och de hade tagit emot honom som en sann apostel. Paulus glömmer inte det. Nu talar han innerligt till sina bröder, v 12, och till sina barn, v 19. Han påminner dem om det första besöket, förmodligen det som återges i Apg 13 och 14.

v 13 **"Ni vet att det var på grund av kroppslig svaghet ..."** Den kroppsliga svaghet, grekiska *asteneia* som omtalas, tolkas vanligen som en akut sjukdom och sammanförs då med 6:11 och 2 Kor 12:7. Det är emellertid inte alls säkert att ordet ska förstås som sjukdom. Det kan även betyda kroppslig svaghet som FB översatt. Det är därför inte nödvändigt att koppla dessa bibelställen till en ögonsjukdom. Paulus blev faktiskt stenad så de trodde han var död när han var i Galatien enligt Apg 14:19. Hur som helst hade galaterna tagit emot honom som en apostel. Se också kommentaren till 6:17.

v 14 **"Fastän min svaga kropp kunde ha inneburit en frestelse för er, så föraktade ni mig inte eller avskydde mig"** Det senare verbet antyder demoniskt inflytande. Det betyder "spotta ut" och används i befrielsesammanhang. Paulus antyder inte att han var besatt, utan att galaterna kunde ha frestats att tro så. Men **"ni tog emot mig som en Guds ängel"**.

v 15 **"att ni då hade rivit ut era ögon och gett dem åt mig"**. Galaterna kunde ha givit honom det dyrbaraste de hade - "sina ögon". Detta kan ha varit ett vanligt sätt att uttrycka sig. Jfr Matt 5:29, 18:9, Mark 9:47. Eller finns i detta en antydning om att Paulus hade haft en ögonsjukdom, men det stannar vid en spekulat.

v 16 **"Har jag nu blivit er fiende därför att jag säger er sanningen?"** Paulus ger uttryck för sin vända.

v 17 **"Dessa människor är ivriga att vinna er, men har inte rätt iver"** Han ironiserar över judaisternas iver, grekiska *selos*. Det är en dålig iver då de försöker avskärma galaterna från Paulus. Ordet *selos* finns med i uppräknningen av köttets gärningar i 5:20, där översatt med avund. Redan i 1:14 använde han sig av det. I Apg 20:21 återfinns också ordet *seletai*. Där använder judaisterna det om sig själva. Se också min inledning under rubriken: Varför var Paulus så upprörd? I Rom 10:2 förekommer också ordet. Ironin är tydlig. De **"vill skilja er från oss"**, det vill säga antingen lägga beslag på er för egen räkning eller utesluta er, nämligen om ni inte ställer upp på deras villkor.

v 18 **"Det är bra att vara ivrig för det som är gott..."** Paulus fortsätter ironin. Giertz översätter med "Bryr sig om", på grekiska *selostai*. Ordleken fortsätter med andra ord. Kanske säger han här samtidigt att "det är bra att ni utsätts för iver", men låt det då vara så också när jag talar till er.

v 19 **"som jag nu än en gång med smärta föder, tills Kristus har tagit gestalt i er"**. Uttrycket är vanligt hos Paulus, se 1 Kor 4:14f, 17 och 2 Kor 6:13, 12:14, Gal 6:15, Fil 2:22 och 1 Tess 2:7,11. I och med att han lämnat bilden av ett barn som blir myndigt och istället nu talar om en födsloprocess får han med nya tankar av förståelse. Vi talar om mer eller mindre utdragna processer. Det vanligaste sättet att tala hos Paulus är att tala om frälsningen som en förvandlingsprocess, se 1

Kor 1:18, Rom 12:2 och 2 Kor 3:18. Ibland talar han som vi tidigare sett om att "klä av sig" resp "klä på sig". Andra gånger framställer han skeendet som en eskatologisk process, det vill säga förvandlingen är fortfarande i sin början och väntar på fulländningen. Se 2 Kor 4:16-5:15, Rom 8:23 och 2 Kor 1:22. En tredje gång talar han om att återställa det som förlorats i syndafallet, också kroppen. Se 1 Kor 15:45ff och Fil 3:10f, 21. Hans tanke är ändock att vi fått del av den kommande tidsåldern på ett sådant sätt att vi redan nu kan vandra i den frihet och glädje som HERREN Jesus gett oss, se Gal 2:20f.

v 20 "**Jag skulle önska ... kunde ändra mitt tonfall**" Det grekiska ordet *fone* betyder egentligen "ändra sin stämma" eller sitt språk! Jfr 1 Kor 14:10, Herb 12:26. Vad tänker Paulus på nu? Är det en övergång till nästa avsnitt?

4:21-5:1 De två förbunden

Paulus är en andlig fader för galaterna. Sedan han utgjutit sitt hjärta för dem återvänder han nu till Skriften. Han fortsätter på samma tema som tidigare. Han har talat om löftena som gavs till Abraham (namnet betyder "en fader för många folk") och om hans barn. Dessa barn inkluderar alla dem som tror, också hedningar. Genom Jesus Kristus adopteras dessa in i Guds familj genom tron utan laggärningar. De blir också av Honom myndigförklarade. Paulus har anförtrotts uppgiften att förkunna detta glada budskap för hedningarna och kan därför sägas vara den som föder fram dem. Han fortsätter nu med en välkänd berättelse och gör en allegorisk utläggning av den. Också den handlar om födande och barn.

v 21 "**Lyssnar ni inte på lagen?**" Lägg märke till att det står "lyssnar ni inte". Folket läste i regel inte lagen utan lyssnade till den. Det gjorde de varje synagoggdienstjänst. Återigen ställer han sig på folkets sida, men nu ger han dem också en utläggning som ska hjälpa dem att förstå vad han menar. Se vidare "Paulus och Skriften". I Egypten var Israels folk trälar, men de hade Löftet att hålla sig till. Detta följde med dem också till Sinai och lagen som gavs dem vittnade om detta löfte och Gud bekräftade sitt förbund. Men om de nu glömmet löftet och börjar orientera sig mot lagen istället, kommer de att förlora målet i sikte. I Egypten var de trälar, men nu höll de på att göra sig själva till riktiga trälar - i andlig mening!

v 22 "**Där står skrivet ...**" Referensen är till 1 Mos 16:15 och 21:2. Paulus kontrasterar nu de två sönerna. Den första fick Abram med sin slavinna. Den andra med den fria kvinnan. Den första födde han s.a.s. i egen kraft. Den andra kom till genom Guds löfte. Paulus anspelar på en rabbinsk utläggning, i vilken Sara kallas just den "Fria". Hon betraktas som Israels moder. Paulus plockar upp detta, men låter henne bli symbolen för det Israel som tror på sin Gud. Precis som Abraham är en fader för dem som tror, blir nu Sara en moder för alla dem som tror.

v 23 Den son som Abraham fick med slavinnan var "**född av mänsklig vilja**", men den han fick med den fria hustrun "**föddes i kraft av ett löfte**". Giertz översätter inte "av mänsklig vilja" utan mer bokstavligt "efter köttet". Här, som på så många andra ställen, finns hos Paulus en negativ laddning i orden "efter köttet". Så är det särskilt vid de tillfällen då det kontrasteras mot anden, som vi också ska se i 5:17. Det handlar här *inte* om köttet *i moralisk mening*. Visserligen fick Abraham barn med Hagar på grund av svaghet och tvivel. Han försökte att själv fullgöra Guds plan i mänsklig kraft. Men det är inte därför Paulus här talar om köttet. *Inte* heller syftar Paulus på köttet *i andlig mening*, även om det under ytan kan finnas en anspelning på

judaisterna som ju var så måna om "köttet". Vad Paulus vill ha sagt är främst att Gud gjort ett mirakel, att Isak var född efter Guds löfte, 1 Mos 17:15-17.

Men precis som Abram här kom fel, kommer judaisterna fel. Att bara bejaka sin köttsliga härstamning till Abraham, men inte tro Löftets Son, är att bli som en ismaelit. Ismael härstammade visserligen kroppsligen från Abraham, men Löftet var inte knutet till honom. Paulus fortsätter.

v 24 **"Detta har en djupare mening: de två kvinnorna betecknar två förbund."** En djupare mening heter på grekiska *allegorei*. Den allegoriska bibelutläggningen är väl känd från denna tid. Förmodligen var den starkast i Alexandria i Egypten. Samtidigt med Paulus lever den något äldre Philo, en väl känd bibelutläggare som kom att bilda skola i allegorisk bibelutläggning. Nu levererar alltså Paulus den "djupare meningen" med de två kvinnorna. De syftar på två förbund, säger han. Här är det frestande för oss att återigen falla in i ett ersättningsteologiskt tänkande, det vill säga spela ut de två förbunden mot varandra. Men det är en förrädisk fallgrop. Paulus tänker inte bokstavligt på två olika förbund. Gud ingick aldrig något förbund med Ismael! Nej, han tänker bildligt på två olika sätt att svara på Guds löften, genom laggärningar eller genom förtröstan (grekiska *pistis*). Vi ska inte prestera gärningar för att få del av Guds rättfärdighet. Lika lite som det var tänkt att Abraham skulle prestera löftesson. Ett sådant handlande leder till trädöm. Gud har ingått ett förbund med sitt folk och lovat att ge oss en Son, vilken ska vara vår befriare. Låt oss därför inte falla tillbaka till tron på den egna kraften utan istället tro på Gud.

v 25 **"Ordet Hagar betecknar Sinai berg i Arabien och motsvarar det nuvarande Jerusalem, eftersom det lever i slaveri med sina barn."** Textarten är här något osäker och det finns en del olika tolkningsförsök. Detta är också förklaringen till olika översättningar. Vad menar Paulus egentligen? Den enklaste och tydligaste förklaringen är att Paulus här kopplar samman Hagar med berget Sinai som på arabiska heter *Agar*, berget där Gud gav lagen. Hagar och Ismael fick senare lämna Abrahams läger och bege sig ut i öknen. Han förlänger alltså tankekedjan från Hagar till Agar/Sinai, hon som föder sina barn till lagträdöm. Samtidigt som han gör detta jämför han denna lagtro med ismaeliterna. Tidigare jämförde han dem som håller sig till laggärningar med hedningar under denna världens makter, v 3. Nu jämför han dem med araber, avgudadyrkare.

v 26 **"Men det himmelska Jerusalem är fritt, och det är vår moder."** Vi vet att Paulus har judisk apokalyptik i huvudet. Han använder den hebreiska stavningen på Jerusalem, *Ierousalem*. Det gör han inte i 1:17 eller 2:1 när han talar om det jordiska Jerusalem. Då använder han den grekiska stavningen *Hierosolyma*. Inom den judiska apokalyptiken talas ofta om det himmelska Jerusalem, till exempel i 2 Baruk 4:2-6, 4 Ezra, 2 Enok 60:2. Dessa böcker finns inte med i vårt GT, men du finner samma apokalyptiska tankegångar i till exempel Hebr 8:5 där det refereras till den mönsterbild Moses fick av tabernaklet, 2 Mos 25:40. Det finns alltså en mönsterbild av Guds befriade barn i himlen som reflekteras här på jorden. Detta använder sig nu Paulus av när han på känt rabbinskt manér gör det himmelska Jerusalem som är fritt till vår moder. Här finns med andra ord två tankegångar. I den ena föder den fria kvinnan löftesson och i den andra föder det himmelska Jerusalem löftesson. Dessa två tankar möts i Sara och löftesson Jesus Kristus. Sara är därmed vår moder. Hon föder löftesson och sina barn till frihet. Isak är förebilden för Jesus Kristus som har fullbordat vårt och hennes hopp. Men alla vi "som håller oss till tron" är intagna i denna Guds familj, medborgare i det himmelska Jerusalem. Paulus fortsätter:

v 27 **"Det står skrivet ..."** och Paulus citerar Jes 54:1ff. Det nya rikets medborgare som Jesaja profeterat om, skulle födas på ett andligt sätt, jämför med Jesu undervisning i Joh 3:5ff. Den barnlösa Sara skulle genom Guds kraft få **"många ... barn"**, det vill säga många som tror. Så uppstår ett "jubel" utan like. Se också 4:15. Så får Sara, den ensamma, genom sin Säd/Avkomling många barn, det vill säga blir furstinna i ett förbund som bygger på Löftenas fullbordning, se 3:16.

v 28 **"Ni är ju löftets barn ..."** Paulus började med att tala om de två barnen, men höll på att glida iväg och tappa bort sig i allegorin, men återvänder här strax till poängen: Ni är ju löftets barn ... Ni är alla vi som tror på Sonen, judar såväl som greker. Han fortsätter:

v 29 **"Den gången förföljde den som var född efter köttet honom som var född efter Anden."** Här måste sägas att det inte står så i Skriften. Påståendet bygger på en muntlig tradition. Bibel 2000 säger i 1 Mos 21:9 att Ismael *lekte* med Isak. Det hebreiska verbet kan emellertid också översättas med *skratta*. Lek och skratt hör som bekant ihop. Med den böjning verbet har här kan det ändå närmast förstås som *hånskratta* och så står det översatt i FB. Det är från denna förståelse den judiska traditionen menade att Hagar och Ismael fördrevs. Traditionen säger till och med att Ismael senare blev en avgudadyrkare. Hagar hade inte funnit sig i situationen genom att vänta på Löftets son, utan ringaktat Sara. 1 Mos 16:4f berättar mera om Hagar och Ismael och i 16:12 beskrivs Ismael som en vildåsna som står emot alla.

Paulus fortsätter **"så är det också nu."** Han hade skäl att säga detta efter erfarenheterna i Galatien, se Apg 13:50 och 14:2-5, se också Gal 5:11 och 6:12. Judaisterna hade hånskrattat åt och förföljt Paulus.

v 30 **"Men vad säger Skriften? Driv ut slavinnan och hennes son. Ty hennes son skall inte ärva tillsammans med den fria hustruns son!"** Efter Isaks födelse fördrevs Hagar och hennes son. Paulus säger alltså till judaisterna att de gjort ett felval och att de visserligen kroppsligen är Abrahams barn, men andligen hör de samman med Hagar och Ismael. De föraktar Paulus och förföljer honom, men de kommer att drivas bort, menar han. Detta finner han förutsagt i berättelsen, 1 Mos 16:12 och 25:18. Kanske finns här också ett eko ifrån Jesus själv när denne på väg till Golgata säger till de gråtande och förtvivlade kvinnorna: Gråt inte över mig, ni Jerusalems döttrar, utan gråt över er själva och era barn. Ty det skall komma dagar då man säger: Lyckliga de som inte fick barn, de moderliv som aldrig födde och de bröst som ingen näring gav. Då kommer man att säga till bergen: Fall över oss och till höjderna: Ge oss ert skydd. Ty gör man så med det friska trädet, vad skall då inte ske med det torra? (Luk 23:28ff).⁹

v 31 **"Alltså, bröder, är vi inte barn till slavinnan utan till den fria hustrun."** Paulus har grundligt argumenterat för vår frihet. När det nu är så borde vi sist av allt återvända till trældom. Israels barn hade yvts över sina privilegier och varit stolta över allt de fått att förvalta, men de hednakristna som han nu skriver till, hade ju fått allt av nåd. Denna borde de nu förvalta rätt.

5:1 **"Till denna frihet har Kristus gjort oss fria."** Människan har inte frihet i sig, utan hon har köpts fri av Kristus och ställts i den frihet han vunnit. Här finns några olika läsarter, men av sammanhanget att döma torde denna vara den bästa. Det betyder att vi köpts till och fått den frihet som hör arvingen till. Börja då inte uppföra

⁹ Somliga exegeter menar att allegorin slutar här och att v 31 i själva verket är inledningen på en ny tankegång. I Bibel 2000 är det markerat genom att 4:31 utgör första versen på kapitel 5. Men då har tankegången fått ett abrupt slut. V 31 bör förstås som en avslutning på allegorin där ordet alltså blir en sammanfattning. Andra exegeter menar att inte bara 4:31 ska föras till slutet utan också 5:1. Här kan vi ta till oss båda tolkningarna genom att säga att 4:31 och 5:1 utgör en övergång till 5:2-12.

er som omyndiga barn igen, 4:5. Denna frihet är ledmotivet i Galaterbrevet och vi ska strax se närmare på vad den innebär för oss och hur vi ska handskas med den.

Redan här kan emellertid sägas att frihet innebär:

- 1) frihet från lagens fördömelse, se Rom 8:1.
- 2) frihet att göra (slav-)tjänst hos Kristus, Rom 6:18, 22. Verbet betyder "göra en livegens tjänst", som i Rom 6:22, 14:18 och Kol 3:24.
- 3) Denna slavtjänst är av hjärtat, frivillig. Detta är den kristnes frihet.
- 4) Friheten åtföljs av rättfärdighet, frid och glädje i den Helige Ande.

V 2-12 kan förstås som en parentes, eftersom temat om vår frihet fortsätter först i v 13. Vi kan också förstå v 2-12 som ett slutord eller som en slutvarning. Paulus skröder här inte orden innan han övergår till brevets andra huvuddel, tillämpningen av hans undervisning. Men först ska vi studera slutvarningen.

5:2-12 Att hålla sig till laggärningar är att förkasta Kristus

v 2 "om ni låter omskära er ..." Precis som i 1:6f och i 4:9f tycks vi här kunna förutsätta att Paulus trots allt har det hoppet att han inte arbetat förgäves. De har ännu inte omskurit sig, vilket är slutsteget i judaiseringen. Om Paulus nu bara kunde rädda dem innan dess skulle evangeliet segra. Se vidare 5:10. Det budskap som Paulus förkunnade innebar att den kristne kom att tillhöra en ny värld i vilken inga åtskillnader finns. Att ändock skilja jude-kristna och hednakristna är ett förfärligt misstag. Det är mycket som står på spel. Paulus uttrycker sig auktoritativt "Se jag Paulus säger er ..."

v 3 "Jag försäkrar er än en gång ..." Han uttrycker sig som sagt väldigt starkt och återigen är det viktigt att förstå vad han inte säger, likaväl som vad han säger. Paulus talar här inte om lagen eller dess krav, utan om judisk livsstil. Det gamla ersättningsteologiska tänkandet säger att lagen är hopplös och att judar som försöker hålla den är under en förbannelse, men Paulus tänker inte alls så. Paulus talar om judisk livsstil. Ska du vara jude ska du vara det helhjärtat. "**... är skyldig att hålla hela lagen**" betyder inte att det är möjligt eller ens nödvändigt att fullgöra allt i meningen att vara perfekt eller syndfri, utan det handlar om en livsinställning. Att vara under lagen är att vara helt orienterad mot den och därför ha ett förhållande till den som påverkar *hela* livet, jämför med 3:10. Om därför nu de hednakristna låter omskära sig handlar det inte om en enskild akt, utan om en ny livsstil. Det handlar om hjärtats vilja att "hålla allt".

v 4 "Ni har kommit bort från Kristus ..." I ljuset av v 3 förstår vi orden bättre. Om hedningarna börjar "leva som om de var judar" vad blir det då med dopet? Dopet betyder ju att bli död och begravnen för att uppstå tillsammans med Kristus och leva inför Gud. Denna rit bli tom och utan poäng om vi trots detta ska behöva "bli som judar", se även 2:14. Vi har blivit friköpta och förklarade rättfärdiga, varför då ändock försöka bli förklarade rättfärdiga genom lagen? Paulus är mån om att jämnställa den hednakristna med en fullvärdig proselyt. Att vara i Kristus är mer än nog. Det är ju Guds eget verk vi talar om. Vi ska inte efter att ha blivit kristna orientera oss bort från Kristus tillbaka till övervakaren, se 3:23-25. "**Ni har fallit ur nåden**". Nu ligger en fråga i luften och Paulus ger sig genast i kast med den. Betyder detta att vi nu inte behöver bry oss om Guds lag? Kan vi leva som vi själva vill? Jag

kan höra Paulus sucka. Det tycks ibland som om de talar förbi varandra, "ivrarna" och Paulus. Men Paulus talar inte främst om gärningar, utan om tro och om livsstil!

v 5 **"Vi däremot väntar i Anden genom tron på den rättfärdighet som är vårt hopp"** Paulus skriver på grekiska *ek pistis* vilket snarare borde översättas "av, från, ut, ur tron" än "genom tron". Skillnaden kan verka obetydlig, men kan också visa att vi efter att tagit emot Kristus kan *leva av Honom*. Kristus är Livet i våra liv och vi lever av honom, se 2:19-20. Det nya livet kommer från Honom. Det är inte en fråga om att ta emot Honom på nytt och på nytt som vore Han inte redan hos oss. **"Vi"** är här betonat. Vi har tagit emot framtiden, men samtidigt, skriver Paulus här, väntar vi på dess fullbordan. Genom att leva i gemenskap med Honom kommer den rättfärdighet vi tagit emot att gå i uppfyllelse. Strax ska han tala mer om detta nya liv och hur det ska levas, men först ger han oss ännu en utsaga om detta nya liv.

v 6 **"Ty i Kristus beror det ... på om vi har en tro som är verksam i kärlek."** Paulus använder sitt favorituttryck "i Kristus". Han talar om ett nytt och annorlunda liv, ett som är "i Kristus". Observera att Paulus han inte ersätter omskärnelsen med en annan ritual - dopet, utan han talar om ett annat liv. Detta nya liv är verkligt och präglad av Guds närvaro. Det tar sig alltid uttryck "genom kärlek". Det är den kärlek som Gud uppenbarade för oss i och genom Jesus, fullbordad på Golgata, se 2:21. Den kärlek som först kom till juden men sedan rev gränserna gentemot andra människor. Denna "kärlek" är utgjuten över oss, Rom 5:5. Det nya livet handlar om att den är verksam inom oss. Här anslås nu toner som han utvecklar i den andra huvuddelen av brevet, 5:13-6:10.

v 7 **"Ni började bra. Vem har nu hindrat er, så att ni inte längre lyder sanningen?"** Paulus talar återigen direkt in i situationen. Jfr 1:6, 3:1 och 4:12. Paulus använder sig här av bilden av en löparbana, där tron kan ses som en löpning framåt. Det är en van och kär bild hos Paulus, hämtad från Ps 119:32, se också 5:16. Tron är här alltså inte passiv, utan en verksam kraft som leder framåt. Galaterna hade nu stannat upp i sin löpning. De låter sig inte längre ledas framåt. De lyder inte sanningen.

v 8 **"Till det har ni inte blivit övertalade av honom som kallade er."**

v 9 **"Litet surdeg syrar hela degen"**. Här kommer en ny metafor. Jesus använde den vid ett tillfälle om felaktig lära. I Matt 16:5-12 varnar han för saddukéernas och fariséernas surdeg. Lärjungarna förstod först inte vad han menade men sedan, att han talat om deras lära. Saddukéer och fariséer hade tagit emot Torahn men sedan anpassat den efter sina egna förutsättningar och därigenom reducerat den. Surdegen hänsyftar på olydnaden. Uttrycket finns också i 1 Kor 5:6. Här i Gal 5:9 blir meningen att om man intar en felaktig ståndpunkt till Guds rättfärdiggörelse, kommer detta sedan att visa sig överallt.

v 10 **"Men den som skapar förvirring bland er skall få sin dom, vem han än är."** Paulus hoppas att de kommer att lyssna till honom. Därför är det den som förvillat dem som bär skulden. (Jfr 1:8f.) Det betyder inte nödvändigtvis att personen i fråga kommer att gå förlorad, men att han kommer att straffas på något sätt, jämför med Rom 1:18ff, 2:2, och 13:2. Det faktum att Paulus skriver i singularis kan betyda att han har någon särskild i åtanke, dock utan att namnge honom. Jfr med 2:6.

v 11 **"Bröder, om jag fortfarande predikade omskärelse, varför skulle jag då bli förföljd?"** Detta anses vara en svårtolkad vers. Hade Paulus predikat omskärelse? Eller var det ett rykte, stammande till exempel från Apg 16:3 då han omskurit Timoteus? Vad betyder orden "alltjämt" och "fortsatt"? Syftar de kanske på hans förkunnelse innan han mötte Kristus Jesus? Exegeten James Dunn förespråkar en tolkning enligt vilken Paulus värjt sig mot dem som menade att han haltade på

båda sidor i den meningen att han skulle ha predikat fortsatt omskärelse för judar, men inte för hedningar. Han omskar till exempel Timoteus i Apg 16:3 och i 1 Kor 9:20f, 7:18f säger han att han blivit som en jude för judar och som en hedning för hedningar. Göran Larsson däremot hävdar att just denna vers mest av allt talar för att Saulus redan före sin omvändelse varit missionär, en sådan som han nu vänder sig emot, en fariséer av rabbinen Shammais skola som farit omkring och gjort proselyter. Jag håller mig här till Göran Larsson och menar att Paulus talar om hur det var innan han blev kristen, men det är också möjligt att kritikerna anklagat Paulus för att vara otydlig. Då torde Galaterbrevet ha täppt till munnen på kritikerna. Se Inledningen, rubrik V, sidan 11: Varför var Paulus så upprörd? Jesus vänder sig emot sådana som "predikar omskärelse" i Matt 23:15. Paulus var en sådan men nu betraktade judaisterna honom som en svikare och led förföljelse för den sakens skull.

Paulus preikan om Jesu korsdöd bröt ned den judiska exklusiviteten. Därför gillade inte heller judarna talet om korset. Det var för dem en grekiska *skandalon*, 1 Kor 1:23. Detta var "**korsets anstöt**". Vi noterar också att Paulus ännu en gång använder ordet " förföljelse". Det är här fråga om den strid i vilken judar eller judekristna (?) försökte tvinga in hednakristna under lagen, en strid som senare komma att slå tillbaka på ett så fruktansvärt sätt. Jag tänker på hur den kristna Kyrkan behandlat det judiska folket genom historien. Men striden börjar redan här under NT:s tid. Se också 4:29, Rom 8:35ff, 1 Kor 4:12, 2 Kor 4:9, 11:24, 12:10, 1 Tess 2:14ff och 2 Tess 1:4.

v 12 "**De som uppviglar er borde gå och stympa sig.**" Utan tvekan ser Paulus här en total motsats mellan omskärelsen, som bygger upp skiljemuren, och korset, som river ner skiljemuren. Sarkastiskt uttalar han också att de som omskar sig lika gärna kunde göra det till avstympning. En sakral kastrering förekom inom de hellenistiska mysteriereligionerna. Det var för judarna en av de mest avskydda och föraktade sederna. Bl.a. kan det ha förekommit i Galatien där man dyrkade Attis och Kybele. Prästerna i denna kult lät kastrera sig. För Israel var kastrering förbjuden, 5 Mos 23:1. Se också 3 Mos 21:20 och 22:24. Paulus jämför här omskärelsen, efter Kristus, med hedendom, något som måste avvisas med avsky. Detta sätt att uttrycka sig säger något om Paulus upprördhet. Jfr Matt 5:30, 18:8. Bilden uttrycker alltså att avstympning är bättre än laggärningar. Paulus har inte skytt de våldsammaste och mest kränkande ord. Genom omskärelsen bryter dessa människor dessutom förbindelsen med Kristi kropp. De skär s.a.s. bort sig själva från Kristus. Avsnittet 5:2-12 var på en gång avslutning på första delen och början på andra delen, särskilt v 6, där orden "För livet i Kristus Jesus betyder det ingenting, om vi är omskurna eller oomskurna" sammanfattar den första delen och orden "utan om vi har en tro som är verksamt genom kärlek" inleder den andra. Vi går alltså nu vidare till den andra huvuddelen.

ANDRA HUVUDDALEN, 5:13-6:10

I den andra huvuddelen påstår Paulus att evangeliet fullbordar Lagen och att dess kraft dödar köttets gärningar. Han gör det i två slutdelar

5:13-24 Striden mellan Anden och köttet

5:25-6:6 Vandrigen i Anden

6:7-10 Bedra inte er själva

5:13-24 Striden mellan Anden och köttet

v 13 "Ni är kallade till frihet." Galaterbrevet kan sägas handla om en kristen människas frihet, grekiska *eleutheria*. Det är inte en köttslig frihet vi talar om, utan om en kristen. Detta ska nu belysas. Det finns ett samband mellan laggärningar och köttslig frihet och att Paulus därför nu måste varna för denna libertinism, denna själviskhet är naturligt. "Använd inte bara friheten så att den onda naturen får något tillfälle, utan tjäna varandra i kärlek." Paulus uppmanar dem att tjäna. Det grekiska verbet *doulein* betecknar att göra slavtjänst. Det är en livegens tjänst inför sin herre. Paulus använder ett ord som för en västerlänning tycks vara motsatsen till frihet, jämför med Rom 6:18, 7:6. På denna tid fanns ett grekiskt ordstäv som sa: "En fri man är den som kan leva som han själv önskar." Ett ord som lika gärna kunde vara hämtat från vår egen tid. Här är skillnaden mellan grekisk och hebreisk etik tydlig.

v 14 **"Ty hela lagen är uppfylld i detta enda budord: Du skall älska din nästa som dig själv."** Återigen citerar Paulus lagen, 3 Mos 19:18, som motsats till köttslig frihet. Återigen framkommer att Paulus aldrig vill upphäva lagen, utan tvärtom ge den sin rätta plats, se Rom 3:31. Riktig frihet är att ha satts i stånd att tjäna som Gud tjänar. Också rabbinerna kunde sammanfatta lagen i ett kärleksbud. Såväl rabbinen Hillel, som kom att bilda skola vid sidan om rabbinen Shammai, som den senare rabbinen Akiba, talar om just 3 Mos 19:18 som Lagens sammanfattning. Paulus påstående här, och i Rom 13:8ff, kan ses som inlägg i den debatten. Men för Paulus är denna kärlek inte en prestation, utan främst en gåva från Gud till oss, jämför med 1 Joh 4:11. Budet att älska är således inte en lag i vanlig mening, som kan uppfyllas, utan snarare ett liv, en kallelse.¹⁰ Också här är det viktigt att lägga märke till den underliggande erkänsla, respekt och önskan Paulus har att lagen faktiskt ska uppfyllas. Skillnaden jämfört med hans undervisning innan han blev kristen är att kraften nu är Kristus, det nya livet - och det är ingen liten, utan en avgörande skillnad. Sedan han blev kristen talar han om Kristus som det nya livet och till och med om Kristi lag som en verksam lag inom honom. Se Rom 8:2ff.

Ordet från 3 Mos 19:18 återfinns även i Mark 12:31, Matt 5:43, 19:19, Rom 13:9 och Jak 2:8 och betraktas därför som ett viktigt ord, förmodligen därför att det var vanligt i Jesu egen undervisning. V 14 ska inte uppfattas som ett enklare alternativ till detta att "fullgöra hela lagen, därför att det är det inte. Snarare är det att förstå som en underliggande och bärande tanke i utläggningen av att "göra hela lagen. Men som vi redan sett: det är mer än en ny infallsvinkel; det är, genom Guds kärlek till oss, ett nytt liv, kallat "Kristus i oss". Många har uppfattat Paulus som om han först framlägger sin dogmatik, sedan sin etik. Det är fel. De utgör ett helt liv

¹⁰ I boken *Texter och tolkningar* redogör Tryggve Kronholm på sidan 80-88 för hur livet tillsammans med Gud är Skrifternas medelpunkt.

tillsammans. Kanske syns detta tydligast i hans sätt att tala om *dia pisteos* och *ek pisteos*.

Rättfärdiggörs vi genom tro eller av tro?

Paulus skriver i sina brev, fem ggr, nämligen i Rom 3:22, 25, 30, Gal 2:16, Fil 3:9 (jfr även Ef 2:8), att vi RÄTTFÄRDIGGÖRS GENOM TRO (gr *dia pisteos*). Här är tron skild från gärningarna och Guds rättfärdighet kommer till människan genom tron. Tron är medlet genom vilket vi tar emot rättfärdigheten. Vi förlitar oss på Guds gärning. Paulus är en mästare i att skilja mellan tro och gärningar. Detta är en huvudpunkt i hans teologi och i luthersk tradition. MEN han är också en mästare i att hålla ihop tro och gärningar, vilket alltför sällan lyfts fram. Han använder då uttrycket RÄTTFÄRDIGGÖRAS AV, eller PÅ GRUND AV (gr *ek pisteos*) TRO, eg rättfärdiggöras ur tro. Uttrycket finns tio ggr, nämligen i Rom 3:30, 5:1, Gal 2:16, 3:8, 24, Rom 1:17, 9:30,32, 10:6 och Gal 5:5. Han tänker sig alltså att rättfärdigheten kommer fram ur tron. Annars är det mest Jak 2:14-26 som används när vi vill visa sambandet mellan tro och gärningar. Tron är en verksam kraft.

v 15 **"Men om ni biter och sliter i varandra, se då till att ni inte blir uppslukade av varandra."** Mitt i deras lagiver visar de upp ett nästan "djuriskt beteende", en rovdjursmentalitet. Men Paulus syns inte förvånad. Köttets självliv, laggärningarna, prestationerna och uppdelningarna hör samman. Därför, som en följd av undervisningen, kommer Paulus i v 20 även att visa på andra köttliga yttringar.

v 16 **"Vad jag vill säga är detta: vandra i Anden .."** Denna bild är judisk snarare än grekisk. De visste vad som menades med att vandra i Guds lag eller efter Guds lag. Paulus adresserar här judaisterna och dem som påverkats av dem, se 2 Mos 16:4b, 3 Mos 18:4, Jer 44:23, Hes 5:6f. Bibel 2000 översätter "låt er ande leda er" vilket lätt kan leda tankarna fel. När det står ande med litet a och när anden gjorts till subjekt blir betydelsen snarast "följ ditt hjärta". Det var knappast vad Paulus avsåg.¹¹ Det är den Helige Ande som ska vägleda oss. Som redant tidigare påpekats liknas det kristna livet vid en löpning eller vandring. I Apostlagärningarna talas ofta om "den Vägen", Apg 9:2, 19:9, 23, 22:4 och 24:14, 22.

När talar Paulus om att "vandra i Anden" i stället för "vandra i/efter Guds Lag" och fördjupar han samtidigt förståelsen av att vandra efter lagen. Att vandra efter Guds lag/efter Anden betyder djupast att leva i, av och vandra i enlighet med Guds kärleks vilja. Detta är syftet med och uppfyllelsen av lagen. Men det sker inte i egen kraft utan i enlighet med den kraft Han har givit oss genom Jesus Kristus och den Helige Ande. Det handlar för vår del om en ny livsriktning.

Samtidigt finns här en anknytning till 3:3. Såsom galaterna började sin kristna vandring, så ska de fortsätta. Genom tron fick de den utlovade Anden, 3:14, de fick barnskapets ande, 4:6, de fick friheten, 5:1, 13 och nu ska de få vägledningen. Detta

¹¹ Det grekiska ordet *pneuma* kan syfta på såväl Guds som människans ande. Enklast att förstå detta är att låta dem smälta samman. När Guds Ande kommer in i dig blandas Hans Ande och din ande som två glas vatten blandas när de hålls i en tillbringare. Läsaren får då själv avgöra om det ska vara Guds eller människans ande. Oftast har detta ingen betydelse, eftersom de två hör samman. Många kommentatorer menar dock att Paulus överallt i Galaterbrevet, utom i brevets sista vers, talar om Guds Ande.

det nya förbundet är förutsagt av profeten Jeremia i hans bok 31:31ff. Här finns en inbyggd etik. **"så kommer ni inte att göra vad köttet begär."**¹²

Det kan tänkas att galaterna slappnat av i sin etik, och att några bibellärare försökt strama upp det hela med lite regler. Sådana kan vara av godo så länge de inte görs till grundval. Risken med dem är emellertid alltid att människor lyckas eller misslyckas, att hennes gärningar strider mot hennes bekännelse, att hon blir en hycklare. När detta sagts ska också varnas för att låta etiken stanna vid "något inre". Det finns tydliga yttre kännetecken också på en andlig människa. Paulus benämner dem som ett resultat, som en frukt av livet i Anden. Tidigare har han skrivit att de tagit emot evangelium, 1:9 och att de ska fortsätta att vandra i enlighet med det, 2:14. Kärleken till nästan är normen, 5:14, men köttet gör motstånd, 5:17.

v 17 **"Ty köttet söker det som är emot Anden och Anden söker det som är mot köttet. De två strider mot varandra för att hindra er att göra det ni vill."** Här framgår att "köttet" står i motsats till "anden". Vi får bilden av en kristen som dras åt två olika håll. Det är alltså en kristen människa vi här har att göra med. Ofta har det diskuterats huruvida Rom 7:14-25 beskriver Paulus' liv före eller efter det att han blivit kristen. I samklang med dessa verser menar jag att det både här och där handlar om en kristen människa. Samtidigt ska det sägas tydligt att en kristen inte är delad i sitt inre. Hon är inte andligt schizofren, utan det är "bara" det att hon dras åt två olika håll. I enlighet med Rom 7:23 ses också här "köttet" som en makt som håller människan fången, tills dess hon blir befriad från köttet eller arvssynden.

v 18 **"Men om ni leds av Anden ..."** Här använder Paulus ett annat uttryck än han gjorde i v 16. Han talar om att ledas av Anden. Giertz översätter "drivs av Anden". Paulus adresserar här de hednakristna. I den grekiska världen är det känt att vi människors *drivs av våra lustar och begärelser* och att vi kan ledas av våra känslor. Det kan väl inte vara det Bibel 2000 har i åtanke när det står att "anden" med litet a ska "styra" oss?

Paulus talar om den Helige Ande som en inre drivkraft, en lust att göra Guds lag. Paulus menar att när vi tagit emot Ordet, införlivas vi "i Kristus" och kan vända blicken bort från de onda makterna mot Kristus i stället. Om vi bejakar Andens vittnesbörd inom oss och ger rum för den levande Kristus kan Anden bli motorn i vårt liv och då är vi fria från lagen. Då ansvarar Kristus för oss, "så står ni inte under lagen." Här gäller nu att din förståelse av lagen är riktig. Paulus använder inte här ordet lag för att beskriva vem som är en jude eller hur den ska uppfyllas. Det han säger är: för att uppfylla lagen ska du inte ställa dig under lagen, utan under Kristus! Bara i och genom Honom uppfylls lagen. Att börja orientera sig mot lagen för att försöka göra den är att agera efter köttet. En människa som är i andens gemenskap med HERREN behöver inte agera så.

v 19 **"Köttets gärningar är uppenbara: de är otukt, orenhet, lösaktighet;"** Här följer nu exempel på köttets gärningar, en hel lista, en syndakatalog. Sådana listor var mycket vanliga i den grekiska världen, där det ju ansågs viktigt att kämpa med och mot sin karaktär. Kritiker har därför sagt att Paulus influerats av grekiskt tänkande, stoicismen till exempel som har många last- eller dygdskataloger. Men så är det knappast, utan han gör endast en anknytning till känt tankestoff och fyller det med kristet innehåll. Paulus åsyftar ju *inte något vi ska övervinna* utan resultatet av den själviskhet som finns i oss. "Köttets gärningar är uppenbara", skriver han. De är lätta att känna igen. Ingen behöver tveka om dem. Han gör en liknande lista i Rom 1:18 ff.

¹² Inom etikforskningen skulle detta sannolikt beskrivas som en sinnelagsetik. Jag tror inte Paulus skulle ha bejakat detta därför att etiken inte bottnar i sinnet eller hjärnan utan utgår från hjärtat, varifrån livet i sin helhet utgår. Vi ska förstå den kristna etiken som en "det-nya-livets-etik".

Bakom denna Paulus uppfattning ligger inte en asketisk syn, inte heller är han emot sinnlighet. Nej, hans analys går djupare än så. Han frågar efter drivkraften i vårt inre, Anden eller köttet. Omnämmandet av de tre först uppräknade gärningarna riktar sig särskilt till hedningarna. Bland dem var sexuell lösaktighet vida utbredd, ungefär som idag. Judarna har en helt annan moral, byggd på trohet.

<i>porneia</i> , otukt	1 Kor 5:1, 6:13, 18, 7:2, 1 Tess 4:3, sexuella utsvävningar
<i>akatharsia</i> , orenhet	2 Kor 12:21, Ef 5:3, Kol 3:5 är motsatsen till helgelse
<i>aselgeia</i> , lösaktighet	Rom 13:13, 2 Kor 12:21, Ef 4:19 syftar på hämningslöst utsvävande

v 20 "**avgudadyrkan, svartkonst, fiendskap, kiv, avund, vredesutbrott, gräl, splittringar, villolärer**" Inom judendomen var trohet en rådande dygd och därför kan avgudadyrkan och svartkonst eller trolldom på ett särskilt sätt tala till judarna. Judendomen är strängt monoteistisk och magi och trolldom är strängt förbjudet. All tillit skulle sättas till Israels egen Gud.

<i>eidolatria</i> , avgudadyrkan	1 Kor 5:10, 6:9, Ef 5:5 ligger nära orenhet och lösaktighet
<i>farmakeia</i> , svartkonst, trolldom	2 Mos 7:11, 22, 5 Mos 18:10, Jes 47:9, 12, Joh Upp 9:21, 18:23f, en sorts drogmissbruk

De följande gärningarna talar säkerligen mer direkt in i galaternas situation, jfr 5:15.

<i>exthrai</i> , personlig fiendskap	
<i>eris</i> , kiv, gräl	Rom 1:29, 1 Kor 1:11, Fil 1:15, 1 Tim 6:4, Tit 3:9, står ofta tillsammans med
<i>selos</i> , avund	Rom 13:13, 1 Kor 3:3, 2 Kor 12:20, en fanatisk inställning, hetsighet
<i>thumoi</i> , vredesutbrott	Ef 4:31
<i>eriteiai</i> , gräl, självhävdelse	Rom 16:17
<i>dichostasiai</i> , splittring, söndring	
<i>aireseis</i> villolärer, partiväsen	

v 21 "**illvilja, fylleri, utsvävningar och annat sådant. Jag säger er i förväg vad jag redan har sagt: de som lever så ska inte av få ärva Guds rike.**"

fhthonoi, illvilja, missunnsamhet

Missunnsamheten var säkert också för handen i församlingarna i Galatien, men sedan återvänder Paulus till några mer allmänna exempel på köttets gärningar.

<i>metai</i> , fylleri	Rom 13:13
<i>komoi</i> , utsvävningar	Rom 13:13

Paulus kunde säkert ha fortsatt om det varit intressant. Philo, den tidigare omnämnde alexandrinske filosofen och bibelutläggaren, räknar upp 140 köttsliga gärningar i en av sina syndakataloger. Paulus nöjer sig med "**och annat av samma slag**". När dessa

gärningar uppenbarar sig är de tecken på att livsriktningen är fel. Paulus är inte ute efter att moralisera, utan efter att tala om livsriktningen och vad den leder till. Han vill också avvisa libertinismen. Om han inte skulle tagit med denna syndakatalog, hade han lämnat fältet öppet och andra hade fått föreskriva galaterna vad man får eller inte får göra. Paulus måste alltså exemplifiera. Han drar också ut sin framställning till en spets, när han säger att **"de som gör sådant, de kommer inte att få ärva Guds rike."** Ett ord som säkert skrämmer mer än en kristen. Ordet är formellt, både formuleringen "ärva Guds rike" och tankegången. Du finner det först i Mark 10:17 och senare i Matt 25:34 och Luk 10:25. Läsvärda i sammanhanget är också Jesus-orden i Mark 7:21f.

Det finns skäl att anta att Paulus går tillbaka till Jesus och hans undervisning. I evangelierna talas ofta om att Guds rike ska komma och om hur vi kan ärva eller missa det. Sedan vi blivit kristna har emellertid situationen förändrats. Vi har redan, genom Anden, tagit emot Guds rike! Paulus är inte ute efter att sprida osäkerhet om den saken, utan tvärtom efter att uppmuntra galaterna att leva utifrån detta faktum. Ett annat skäl till att Paulus skriver som han gör är naturligtvis att vi ännu inte nått ända fram. Den kristna vandringen har börjat men vi är ännu inte framme i saligheten. Se hans vidare utläggningar om detta i Rom 8:14ff, 1 Kor 6:9ff, Gal 4:6f, Ef 1:13f och Tit 3:6f. Fortfarande finns risken att falla in i en livsstil motsatt den andliga. Men här finns ännu ett skäl. Genom att tala om **"att ärva Riket"** knyter han ännu en gång an till Israels förhoppningar. Den judiska identiteten är knuten till Guds löfte till Abraham och hans säd om hur de ska få "ärva Landet". Paulus lyfter fram detta och säger indirekt ännu en gång att det nu först är en andlig fråga, inte en köttlig.

v 22 "Andens frukt däremot är kärlek, glädje, frid, tålmod, vänlighet, godhet, trohet, ..." Nu kommer kontrasten till köttets gärningar. Uttrycket "Andens frukt" kan ha gett andra associationer för de kristna i Galatien än för oss. Vi tänker nog att kontrasten består i att köttets gärningar var något som människor presterade av sig själva, medan "Andens frukt" betyder att det nya livet växte fram spontant ur den andliga gemenskap de kristna hade med Gud. I mysteriereligionerna bar man gärna fram frukt till gudomen. Kanske antyder Paulus i sådana fall att de "gärningar" vi gör ytterst bärs fram inför Gud! Resultatet av det kristna livet, frukten eller de goda gärningarna är vår rätta gudstjänst. De är det rätta offret inför Gud. Ingenting hindrar att vi tar med oss bägge dessa förståelser av Andens frukt. Så ges ett antal exempel på Andens frukt som också är Kristi sinnelag eller karaktär.

agape kärlek, är Guds kärlek (jfr Rom 5:8, 2 Kor 13:13, Ef 1:4f, 2:4, Kol 3:12, 1 Tess 1:4, 2 Tess 2:13, 16) och Kristi kärlek (Rom 8:35, 37, 2 Kor 5:14, Ef 3:19, 5:2, 25, Gal 2:20) eller Guds kärlek "i Kristus", Rom 15:30. Den är "utgjuten i våra hjärtan", Rom 5:5, och är en verksam makt i oss, 1 Kor 16:24, 2 Kor 2:4, 8:7f, 24, Fil 1:9, Kol 1:8, 1 Tess 1:3, 3:6, 5:8. Denna kärlek växer fram hos den kristne. Den är till sin art eskatologisk.

chara glädje är också en kontrast. Se 4:15. Glädjen är lätt att iaktta när en människa förlossas. I Apg 8:8, 2 Kor 7:4, 13, 8:2, Fil 1:4, 2:29, Filem v7 och 1 Petr 1:8 vittnar om detsamma. Paulus påminner galaterna om detta.

eirene frid hör hemma i den utlovade, kommande tidsåldern, men genom Anden får vi del av den redan här, Rom 14:17, 1 Tess 1:6, Fil 3:1,

4:4,10.

<i>makrothumia</i>	tålmod är också Guds egenskap, Rom 2:4,9:22, Luk 18:7. Också en kristen ger prov på den, 2 Kor 6:6, Kol 3:12, Ef 4:2f.
<i>chrestotes</i> 2:4, 2	älskvardhet, mildhet förbinds ofta med tålmod, till exempel i Rom Kor 6:6, Kol 3:12. Godhet kallas för Ljusets frukt, Ef 5:9, och sammanställs med rättfärdighet och sanning, Rom 15:14.
<i>agatwsune</i>	godhet
<i>pistis</i>	pålitlighet, trofasthet eller tillitsfullhet, ej försanthållande. Motsvarar hebreiska <i>emunah</i> .

v 23 **"mildhet och självbehärskning. Mot sådant är inte lagen**

<i>prautes</i>	vänlighet, saktmod, se 6:1, jfr Matt 5:5, 11:29
<i>egkrateia</i>	självbehärskning, återhållsamhet. Denna senare karaktär saknas nästan helt i judiskt tänkande och ingenstans förekommer ordet i evangelierna. Först senare, i det andra århundradet, dyker det upp upp mer regelbundet. Vill Paulus kontrastera denna egenskap mot köttets mer okontrollerade gärningar?

För att nu återkomma till situationen i Galatien säger han, för det första, till judaisterna: "mot sådant är inte lagen, det vill säga lagen dömer och förbannar inte sådant. Kanske finns något av ironi i det här uttalandet. Kanske menar han tvärtom, det vill säga att lagen djupast sett syftar till sådant. Eller vill han möjligen visa att det inte behövs någon lag för att påpeka dessa självklarheter. Detta Andens liv och frukt hänger, för det andra, samman med delaktigheten i Kristus. Man har, som jag tidigare nämnt, menat att Paulus påverkats av gnosticismen, främst av stoicismen. Men, som också sagts är för det första innehållet och sammanhanget helt annorlunda. För det andra handlar det inte här om, som inom gnosticismen, att försöka övervinna sig själv eller komma bort från skapelsens plan; tvärtom ska Gud nu återupprätta det liv vi skapats till. Det betyder också, för det tredje, att all libertinism (laglöshet) avvisats. Vi kan inte leva som vi själva vill, utan som Han vill. För det fjärde talar Paulus inte alls om mänskliga prestationer eller egenskaper, utan om det eskatologiska hopp som nu ska förverkligas genom gemenskapen med Kristus.

v 24 **"De som tillhör Kristus Jesus har korsfäst sitt kött med dess lidelser och begär."** Här varnar Paulus för att våra emotionella karaktärer, om de får leda oss, lätt kan dra oss ner i passioner och begär. Här används orden negativt. Att vi har "korsfäst köttet" är ett ovanligt uttryck för den här tiden. Korsfästelsen var ju den mest avskyvärda akt. Uttrycket är att likna vid galghumor. Det föraktfulla avrättnings sätt som Jesus drabbades av, när han blev gjord till en förbannad, används nu om oss. Genom detta uttryck ges Jesu korsdöd en eskatologisk betydelse. Den är avslutningen på den nuvarande onda tidsåldern. Mer konkret syftade Paulus förmodligen på dopet. Som du lägger märke till är tempusformen perfektum (på grekiska aoristus). Akten har ägt rum. När människor på den här tiden kom till tro blev de döpta. Dopet var en akt i vilken Gud handlade och besvarade människans bön om frälsning, m.a.o. ett sorts bönesvar. I dopet begravdes hon och efter dopet skulle

hon leva i Jesus Kristus, genom Anden, inför Gud Fadern, som Jesus gjort. Hur detta mer konkret tänks gå till ska vi nu se vidare på.

5:25-6:6 Vandrigen i Anden

Evangeliets liv liknas vid en vandring. v 25 **"Om vi har liv genom Anden, låt oss då även följa Anden."** Introduktionen gavs redan i 5:13 där det talas om att vandra i kärlek. Förmaningen att vandra i ande, måste alltid ljuda. Vi har Andens liv och är därför mottagliga för uppmaningen att vandra i anden. Fil 2:12, 3:10-14. 1 Kor 9:24f. Kom ihåg att här inte begärs något av dig som du inte har möjlighet till. Det är tvärtom så att eftersom du har tron kan du vandra i enlighet med den. Det handlar inte om inspiration, utan om delaktigheten i ett nytt liv. Gal 2:20. Det betyder inte att viljan är bortkopplad. Tvärtom, också den är besegrad av tron. Det gäller nu bara att vara konsekvent, att vandra, grekiska *stochein* i en bestämd ordning, i angiven riktning.

Det har för många varit ett problem att Paulus å ena sidan talar om frälsningen som en frihet från laggärningar, och å andra sidan så starkt uppmanar till att vandra i anden. För Paulus är det tvärtom självklart. Du har nämligen förstått vad

- 1) det är att vandra i köttet.
- 2) Du har fått Anden
- 3) du uppmanas nu att vandra i anden.

Appellen, se också Rom 12:2, innebär inte att du ska bygga upp något i egen kraft, utan tvärtom; du ska ta vara på Hans närvaros kraft. Jfr Rom 5:2, Ef 2:18. Men även om du inte åstadkommer det nya livet själv behöver du

- 4) ledning och förmaning

Vägledningen och förmaningens nödvändighet låter oss förstå att vi inte är syndfria. Men eftersom utgångspunkten är Kristi seger blir den inre förvandlingen aldrig en fråga om prestationer eller laggärningar, men inte heller om viljelös passivitet. Förvandlingen kostar lidanden och ansträngning och kräver engagemang av oss.

v 26 **"Låt oss inte söka tom ära, inte utmana varandra och inte avundas varandra."** Paulus varnar särskilt för att tävla om fåfäng ära (1917), vara inbiliska (NT81) eller framhålla oss själva. Genom fikandet efter egen-ära binds du och skadar du förhållandet till din medmänniska. Detta sätt att leva är motsatsen till vår kallelse. Det kan leda till att vi äter upp varandra enligt 5:15.

v 1 **"Bröder, om ni kommer på någon med att begå en överträdelse, då skall ni som är andliga människor i mildhet upprätta en sådan."** Vem, mer exakt, tilltalar Paulus här? Det finns flera alternativ. Det kan vara så att han talar till den som kommer på någon med en överträdelse och menar att denne själv direkt ska hjälpa honom eller henne och inte gå till andra. Se Matt 18:15 och Jak 5:19. Detta är beviset på sann andlighet. Det kan också vara så att Paulus talar till de galater som står på hans sida i de stridigheter som pågår. De ska tänka på att bevara sig i ödmjukhet och inte använda detta brev som ytterligare tillhygge i den pågående diskussionen. Är de så upplysta ska de också bete sig som sådana. Det kan också, för det tredje, vara så att kristna i allmänhet varnas för frestelsen att döma andra. Att göra

så är ett sjukdomstecken i ditt eget liv, Fil 2:3. Paulus kämpar själv inte i den andan utan hans kamp är en kamp för evangeliet.

v 2 "**Bär varandras bördor: ...**" Förmodligen tänker han inte på några särskilda bördor, utan rent allmänt på "bördor". "Bördor" ger ju en del olika associationer i den bibliska världen. "Bördor" kan vara svagheter och lidanden, men också "bördor" av ansvar för såväl sig själv som andra. Paulus har nog allt i åtanke. Men för hans inre blick framträder synen av ett hushåll, av ett oikos. Det är i den lilla gemenskapen bärandet är möjligt. Se vidare 6:10. Vittnesbördet om de första kristna var entydigt: de var ett hjärta och en själ, de hade allting gemensamt och om dem sades: Se, så de älskar varandra! När det gäller vårt förhållande till andra ska vi gå in under varandras bördor och lyfta av dem. "**då uppfyller ni Kristi lag.**" Kristi lag tycks här stå i motsats till juadisternas lag. Ordet lag är naturligtvis inte lag i yttre mening. Ännu en gång ser vi hur bred förståelsen är av lagen. Kristi lag är inte lag i bokstavlig mening, utan LIV. Jfr Rom 8:4, Gal 5:14.

Samtidigt är det klart att levernet inte alls kunde se ut hursomhelst. Jesus var mycket etisk i så måtto att han ofta talade om hur det nya livet syntes. Denna etik var Paulus noga med att vidarebefordra, till exempel i 1 Kor 11:2, 1 Tess 4:2 och 2 Tess 2:15. I Rom 12:14ff kan vi se ett exempel på vad som förmodligen var gemensamt gods, kommet från Jesus själv. I Gal 5:14 verkar det som om Paulus var på väg in i den undervisningen, men att han avbröt sig själv. Här finns dock ytterligare en del av det och innan vi går vidare ska vi stanna ännu en stund vid uttrycket "då uppfyller ni Kristi lag." Vad för sorts lag är "Kristi lag"? Och hur uppfylls den?

Redan i Gal 5:14 har Paulus sagt att hela lagen har sin uppfyllelse i ett enda budord: Du skall älska din nästa som dig själv. Det verkar tveklöst som om denna undervisning kommer från Jesus själv, vilken i sin tur här står i samklang med traditionell judisk uppfattning. Lägga till exempel märke till den skriftlärdes svar i Mark 12:38ff när Jesus påstår att det dubbla kärleksbudet är det viktigaste. Jesus deifinierar den största kärleken i Joh 15:12f som den kärlek "som ger sitt liv". Den yttersta konsekvensen av tillämpningen av Paulus undervisning i Galaterbrevet kan därför bli att tvingas ge sitt liv i tjänsten för sin nästa. Han talar om detta även i Romarbrevet. I Rom 13:8ff skriver Paulus att "den som älskar sin nästa, han har uppfyllt lagen." Se också Rom 15:2f. Uttrycket är så unikt judiskt att det måste kopplas samman med den judiska lagen. Kärleksbudet är inte en annan lag, inte heller stannar det vid att vara den rätta infallsvinkeln, utan kärleken till Gud och nästan är uppfyllelsen av lagen. Jfr Rom 8:4, där det sägs att "Så skulle den rättfärdighet som lagen syftar till bli verklighet i oss, som inte drivs av köttet utan av Anden." Återigen förstår vi att Paulus inte ersätter lagen med evangelium, utan att evangelium är uppfyllelsen av eller målet för lagen. Här finns en kontinuitet också i så måtto att lagen förblir en etisk norm.

Kristen etik får emellertid inte förväxlas med lagen eller laggärningar. De goda gärningarna är resultatet av gemenskapen med den Uppståndne, de är spontana och naturliga. De är till för medmänniskan snarare än för Gud. De har ingenting med frälsningen att göra men de hör samman med vandrigen i anden. Den kristna etiken finns således både i människans inre och som yttre norm. Som vi förstätt av det tidigare sagda gav Paulus företräde åt det inte livet, utan att fördenskull överge de yttre normerna.

v 3 "**Ty den som tror sig vara något, fast han ingenting är, han bedrar sig själv.**" Här upprepar Paulus varningen från 5:26. Jfr också 2:6 där han talade om "dem som ansågs vara något." Vårt "värde" består i stället i att tjäna andra, såsom Kristus tjänade oss. Därför fortsätter Paulus med att tala om att

v 4 **"Var och en ska pröva sina egna gärningar."** Detta är motsatsen till att förhäva sig. Förutom att detta är en dygd ska var och en dömas efter sina gärningar, Rom 2:6, 14:12, Gal 6:8 och 2 Kor 5:10. Här gäller det att kunna urskilja vad som är rätt och riktigt. Det gäller också när Paulus skriver:

v 5 **"Ty var och en skall bära sin egen börda."** Paulus är medveten om att var och en har sina ansvarsåtaganden, lidanden och svagheter. Vi har olika förutsättningar. Men påståendet är mer än en information. Det innehåller en förmaning till observans. Är din börda, här uttryckt i allmänna ordalag, något HERREN vill att du ska bära, är den pålagd av Honom eller självpåtagen? Är din medmänniskas börda en börda du kan eller ska lyfta av? Ordet "bära" står i futurum. Kanske har Paulus också Domens dag i åtanke, Rom 14:12. Vissa bördor får bäras fram till dess. Den tanken stärks av fortsättningen. Men innan vi tar upp den tråden i v 7 ska vi se närmare på v 6.

v 6 **"Men den som får undervisning i ordet bör dela med sig av allt gott till den som undervisar honom."** Denna vers erbjuder svårigheter och många kommentatorer är frågande över varför denna vers plötsligt dyker upp. Min förståelse är den att Paulus inte vill gå in i avslutningen av det här brevet endast med att tala om att vi ska dela varandras bördor, utan också att vi ska dela det som är gott med varandra för det är vad han talar om här. Ordagrant står det, att den som får undervisning i Ordet ska ha gemenskap i allt gott med den som undervisar. Det kan förstås på två sätt, vilket påverkar översättningarna. Jfr med NT-81. Ska den som lyssnar få del av allt andligt gott eller den som undervisar få del av allt materiellt gott blir frågan när man läser de två översättningarna av Giertz' och Bibelkommisionen (NT 81). Svaret är förmodligen ett både och. (Se också Luk 12:18ff, Fil 4:15, 2 Kor 9:12f och tanken i Rom 15:27 och 1 Kor 9:11

Av denna vers, och de inom parentes angivna, har man också slutit sig till att det redan nu fanns ett utbildat läroämbete i de paulinska församlingarna. Redan tidigare har vi förstått att evangeliet var tydligt formulerat i ord. Det var avgränsat. Här verkar det som att det också utvecklats ett mer eller mindre särskilt ämbete just för att garantera evangeliets ord. Den som får undervisning, på gr katecheo, jfr kateketik, syftar på undervisningen av katekumener, instruktionerna av fr.a. de nykristna. Denna viktiga uppgift kräver både kunskap och intresse, se till exempel 1 Tess 2:9f.

Paulus skriver här att dessa män är värda materiellt bistånd. Det gör han också i till exempel 1 Kor 9:11ff, en rättighet han själv oftast avstod ifrån. Men förmånen att få vara en givare vill han inte ta ifrån någon.

6:7-10 Bedra inte er själva

v 7 Uttrycket **"Bedra inte er själv"** låter oss förstå allvaret i situationen. Du kan inte ta emot det nya livet och leva på det gamla sättet. Tar du inte vandrigen i anden på allvar, utan fortsätter det gamla sättet att leva kommer du obevekligen att skörda död. Jfr 5:113, 22-25. **"Gud bedrar man inte: det människan sår skall hon också skörda."**

När Paulus här talar om att också vi som lever i anden ska vara noggranna med vårt leverne har han ofta missförstått. Vi tänker att det nu finns två olika vägar att välja mellan, köttets och andens och återupplever därför slitningarna i våra liv. Denna "valsituation" är emellertid opaulinskt. Om så vore fallet skulle vår vilja återigen mana oss till prestation. Nej, Paulus menar att Kristus lever sitt liv i den kristne. Förutsättningen är alltså given. Och därför kommer trons liv att uttrycka sig i

"gärningar". Det råder fortfarande ingen motsättning mellan tro och gärningar, tvärtom fullkomnar gärningarna tron.

När Kristus är i den kristne är alltså fortsättningen given. Det finns "ingen fördömelse", vi "vandrar efter Anden" och "köttets gärningar dödas". Därigenom finns inte heller någon svårighet med tanken att vi först tror, men sedan ändock döms efter våra gärningar. Jfr Ef 2:9f och Fil 2:12f. Tvärtom blir domen en naturlig fortsättning.

Det är så vi ska förstå orden "Vad man sår, får man också skörda." Detta är en välkänd metafor, hämtad från naturen. Se Job 4:8, Ordsp 22:8, Jer 12:13 och Hos 8:7. Bilden är känd också utanför bibelns miljö. Det kan vara värt att tänka på att vi här har att göra med en metafor med vilken Paulus vill stryka under vad han sagt. Det är inte rätt att utifrån denna bild undervisa om en särskild "lag om sådd och skörd", genom vilken vi kan bestämma vår framtid. Icke desto mindre fortsätter Paulus med bilden.

v 8 **"Den som sår i sitt köatts åker skall av köttet skörda undergång, men den som sår i Andens åker skall av Anden skörda evigt liv"**. Med detta menar, som sagt, inte Paulus att vi kan hantera en lag om sådd och skörd och så påverka eller styra domen. Men hans antagonister, judaisterna, hade lagt stor vikt vid "köttet" och Paulus har tidigare sagt att om vi gör det, kommer vi också med lätthet att känna igen "köttets gärningar". Det är detta som upprepas här.

Men om utgången är given då vi vandrar efter "köttet", är den lika given då vi vandrar efter Anden. När Kristus regerar i den kristne, genom Anden, är det Han som verkar "vilja och gärning". Just därigenom att Paulus kontrasterar "köttet" och "Anden" förstår vi enkelt att han har Guds Ande i åtanke, och inte den mänskliga anden. Således; när Kristus regerar, genom Anden, i oss, följer av det inre livet med naturnödvändighet "det eviga livet". Det kan inte uppnås genom att man i egen kraft försöker förvärva det, utan genom att Kristus "lever i mig".

I 5:22f talade han om Andens frukt. Här har Paulus helt klart vridit bilden, från att ha talat om frukt till att tala om "att så i Anden", men de två nyanserna får anses komplettera varandra. De handlar om att Gud ger växten, men också om människans gensvar och vandring. Därför kan han fortsätta med orden

v 9 **"Låt oss inte tröttna på att göra gott."** Återigen är vi tillbaka till den självklara kristna etiken. De upprepade förmaningarna påminner oss om nödvändigheten att engagera sig i den goda kampen! Lagg märke till uttrycket "den goda kampen". Vår kamp är kampen för och tillsammans med Jesus, Segraren.

v 10 **"... och framför allt mot dem som delar vår tro."** Som vi såg redan i kommentaren till 6:2 är detta inte tomma ord. Orden är riktade till människor som brottades, inte bara med livets vanliga problem, utan också med de bördor judaisterna lade på dem. Paulus uppmanar dem att hjälpa och stödja varandra. I den grekiska texten relaterar ordet syskon till ordet *oikos*, hushåll. Åkessons översättning talar om "trons husfolk". "Vem är min nästa?" var en vanlig frågeställning på Jesu tid. Det hebreiska ordet *rea* betyder "de som står mig nära". Min nästa, med vilken jag ska dela bördorna är alltså de som ingår i mitt *oikos*, i mitt hushåll. Samtidigt låter Jesus oss förstå i liknelsen om den barmhärtige samariten, se Luk 10:25-37, att mitt *oikos* inte kan vara en stängd gemenskap, utan att vemsomhelst kan i en given situation bli min nästa. Paulus skriver därför här att vi ska **"göra gott mot alla människor"**.

BREVETS AVSLUTNING, 6:11-18

6:11-18 Paulus sammanfattar

v 11 **"Se här med vilka stora bokstäver jag skriver till er med egen hand."** Det var en vanlig sed i antiken att brevet skrevs efter diktamen och efter genomläsning skrev Paulus själv egenhändigt några rader. (Jfr Rom 16:22, 2 Tess, 3:17, 1 Kor 16:21 och Kol 4:18). I det här fallet har man diskuterat om Paulus skrivit hela brevet eller börjat vid 5:2 eller här med stora bokstäver, vilket kan ha varit ett sätt att markera vikten av att han själv står bakom brevet.

v 12 **"Alla som vill ha gott anseende genom något yttre försöker tvinga er till omskärelse, och detta bara för att de inte skall bli förföljda för Kristi kors."** Om de låtit omskära sig hade visserligen en stötesten varit undanröjd. De nykristna hade blivit accepterade av judaisterna, men å andra sidan hade den gamla skiljemuren återigen rests. Här insinuerar Paulus också att judaisternas skäl till att vilja införa omskärelse inte är vanlig lag-nitälskan, utan inställsamhet. De vill inte bli utsatta för förföljelse genom att vara konsekventa i den kristna tron. Den förföljelse som här åsyftas är inte den från hedniska syndare utan den från nitälskande judar, en sådan som Paulus själv en gång gått i bräsch för.

v 13 **"Ty de som låter omskära sig kan inte ens själva hålla lagen."** Vilka Paulus åsyftar här kan vara oklart. Likaså vad som menas med att de inte själva håller lagen. Var det något judaisterna var måna om var det just att hålla lagen. Troligt är att Paulus här har samma tankar i sinnet som han uttrycker i 3:10, det vill säga att han syftar på dem som "håller sig till laggärningar", i bemärkelsen att de har dessa som grund för sitt andliga liv, se kommentaren till 3:10. **"för att de ska kunna skryta med att ni är omskurna."** Judaisterna ville gärna "berömma" sig. Det betyder att kunna vara stolta över sin tro. Om de kunde få de hednakristna omskurna skulle det bekräfta deras uppfattning.

v 14 **"För min del vill jag aldrig berömma mig av något annat än vår Herre Jesu Kristi kors, genom vilket världen är korsfäst för mig och jag för världen."** Judarna berömde sig, som sagt, av lagen och omskärelsen. Paulus, som också var omskuren, hade däremot numera sitt fäste i en annan värld. Det gjorde "den gamla världen" till något förlegat. Den var en gång för alla överkorsad. Lagg alltså märke till att detta är långt mer än en personlig idé eller tanke. Det är en helt annan världsbild Paulus nu ger uttryck för. Att detta paradigmskifte skulle ske genom en korsfästelse var en stötesten för judarna och en dårskap för grekerna. Korsfästelsen betraktades som det största misslyckande, en förnedrande akt, ja, en förbannelse. Det är det sätt på vilket Gud avfärdar den fallna mänsklighetens stolthet.

v 15 **"Det har ingen betydelse om man är omskuren eller oomskuren. Det som verkligen betyder något är en ny skapelse."** Paulus dödförklarar och begraver det gamla sättet att hålla sig till laggärningar men inte på ett självgott eller överlägset sätt. Det hade haft sin tid och sin plats men något nytt har nu kommit. De gamla löftena är nu uppfyllda och HERREN själv regerar nu sitt folk genom Anden. Paulus har flera gånger inkluderat sig själv i det gamla undergång och fall. Han talar gärna i apokalyptiska termer, om "en ny värld", en "ny tidseon" och "en ny skapelse".

Judaisternas sätt att försvara den gamla tron visar att de fortfarande är en del av den fallna skapelsen. Just genom att de försöker berömma sig avslöjas deras blindhet. Jfr Jesu ord till fariséerna i Joh 9:41.

Att vara **"en ny skapelse"** är ett rabbinskt uttryck. Att vara en ny skapelse var för rabbinerna en bild vilken beskrev en proselyts tillstånd när denne blivit som en riktig jude. Även om Paulus tagit uttrycket från rabbinerna har det nu fyllts med ett nytt innehåll. Jfr Gal 2:20 och 2 Kor 5:17. Det är hos honom inte längre en symbol utan en verklighet. Personen ifråga hade verkligen blivit upptagen i det himmelska Jerusalem. Detta är löftets uppfyllelse och Lagens fullbordan. Samtidigt som det hänger samman med det gamla framstår det som något helt nytt.

Skälet till att omskärelsen försvunnit är således inte bara att evangeliet nu riktas till hedningarna, utan också att en kamp för den strider mot evangeliets natur. Guds evangelium skänker oss, genom Jesus Kristus, allt det vi längtat och strävat efter.

v 16 **"Frid och barmhärtighet över dem som följer denna regel, ja, över Guds Israel."** I sluthälsningen finns ingen besvikelse eller bitterhet över judaisternas otro. Att han varit så skarp sin analys och rättfram i sin framställning har ingenting med personlig aversion att göra utan är en del av kampen för evangeliet. Tvärtom slutar han med välgångsönskningar, över alla dem som delar tron med honom "och över Guds Israel". Sluthälsningen är starkt judisk till sitt innehåll med tillönskan om "frid" och "barmhärtighet" och den är även riktad till "Guds Israel". Säkerligen har Paulus det utvalda folket i tanke. Hans kärlek till dem går inte att ta miste på. Jfr Rom 10:1f.

v 17 **"Nu må ingen plåga mig längre"** Ordet "plåga" här är svagt. Det grekiska ordet *kopos* talar om en som blivit som lagen eller om de bekymmer man har till följd av detta. Det finns i Paulus ett bekymmer som tagit honom fysiskt. Kanske är det denna "svaghet" (gr *asteneia*) som förväxlats med den sjukdom han misstänkts för? Se 2 Kor 6:4f eller 11:23ff. Han fortsätter med att skriva **"eftersom jag bär Jesu märken på min kropp."** Det grekiska *stigmata* bör översättas med sårmärken. Fortfarande är det oklart exakt vad som åsyftas. Frågan om det här handlar om psykisk press, fysisk misshandel, kroppslig svaghet eller sjukdom står öppen.

Det är ovanligt att Paulus endast använder Herrens personliga namn som här. Han talar om Jesus, utan titeln Kristus eller något annat attribut. Många forskare menar att detta var vanligt bland de första kristna. "Jesus är Herren" löd den första kristna bekännelsen. Gud blev människa!

v 18 **"Vår Herres, Jesu Kristi nåd vare med er ande, mina bröder. Amen"** En typiskt paulinsk avslutning. När han skriver "ande" åsyftas den mänskliga anden, för övrigt enda gången så är fallet i Galaterbrevet. Kanske är det ännu en gång en påminnelse om den nya identiteten. Det är inte "omskärelsen", utan gemenskapen i Anden som fogar oss samman. Det är vi som är bröder. Ordet "Amen" betyder "må det ske!".

C. SÄRSKILD KOMMENTAR

Paulus uppenbarelser (på grekiska <i>apokalypsis</i>)	24
Barnabas betydelse för Paulus	27
Titus – en hednakristen biskop (församlingsföreståndare)	27
Jakob – ”Herrens broder”	29
Måltidsföreskrifterna	31
Lagrättfärdighet och trosrättfärdighet	33
Vad är laggärningar?	34
Ersättningsteologi	40
Vad är det att tro?	44
Gärningar och tro	45
Rättfärdiggörs vi genom tro eller av tro?	62

D. APPENDIX

1. PAULUS LIV - EN ÖVERSIKT

År	född i Tarsus	Apg 22:3
	utbildad i Jerusalem	Apg 22:3, 26:45
	rabbin, ivrig farisée	Apg 23:6, Fil 3:5
	förföljare av Kyrkan	Apg 9, 22, 26
31	omvänd på väg till Damaskus,	Apg 9, 22, 26
32	besök i Arabien	Gal 1:17
34	Första besöket i Jerusalem	
	(efter omvändelsen)	Apg 9:26ff, Gal
34	tillbaka till Tarsus	Apg 9:30
35-44	mission i Syrien och Kilikien	Gal 1:21ff
39	kallad som lärare och profet	
	till Antiokia i Syrien	Apg 11:25, 26
44	till Jerusalem med	
	”hungersnödsbidrag”, enligt	Apg 11:29, 12:25
45-46	FÖRSTA MISSIONSRESAN	Apg 13:1 - 14:28
48	skriver Galaterbrevet från Antiokia/Jerusalem	
49	Apostlamöte i Jerusalem	Apg 15, Gal 2:1ff
49-52	ANDRA MISSIONSRESAN	Apg 15:36-18:22
50	skriver 1 Tess från Korint	Apg 18:11
51	skriver 2 Tess från Korint	Apg 18:18
53-57	TREDJE MISSIONSRESAN	Apg 18:23-21:14
54	skriver 1 Kor från Efesus	Apg 19:10
56	skriver 2 Kor från Grekland	Apg 20:3
56	skriver Rom från Grekland	Apg 20:3
57	till Jerusalem med kollekten	Apg 21:15ff
57	ställer till tumult i templet	Apg 21:27ff
58-59	förs som fånge till Caesarea	Apg 23:23ff
	skriver under tiden de s.k. fångenskapsbrevnen, Ef, Fil, Kol samt brevet till Filemon	
60	RESAN TILL ROM	Apg 27:1-28:28
60-61	Husarrest i Rom	Apg 28:16, 30
	Här slutar Apg och vi hänvisas till de s.k. pastoralbrevnen, 1 och 2 Tim samt brevet till Titus. I dessa antyds att Paulus gör ytterligare några resor.	
62-64?	Spanien: Rom 15:24, Kreta, Tit 1:5, Makedonien, 1 Tim 1:3, Mindre Asien: 2 Tim 4:13 och Korint: 2 Tim 4:20.	
63	skriver 1 Tim	
64	skriver brevet till Titus	
64	skriver 2 Tim	
64-67?	fångenskap och martyr i Rom. Troligen avrättad genom halshuggning.	

2. MARTIN LUTHERS FÖRELÄSNING

M Luther föreläste uteslutande från bibelböckerna. 1516-1517 föreläste han från Galaterbrevet. Dessa föreläsningar resulterade i "Lilla Galaterbrevskommentaren", som utgavs 1519. Den andra föreläsningsserien sträckte sig från juli 1531 till årets slut. Dessa föreläsningar nedtecknades av den 40-årige diakonen Georg Rörer, Stora Galaterbrevskommentaren.

Luther menar att Galaterbrevet handlar om den egna rättfärdigheten (lagrättfärdigheten) kontra Guds rättfärdighet. I sitt förord sätter han upp "50 lysande förtjänster hos den egna rättfärdigheten", se nedan.

Luther gör inte någon åtskillnad mellan judar och hedningar. Denna åtskillnad som var så viktig för Paulus saknas helt. I våra dagar har denna åtskillnad visat sig vara mycket viktig för den rätta förståelsen av Galaterbrevet. Den egenrättfärdighet som Luther talade om kom att tillskrivas det judiska folket, inte bara av Luther utan av de flesta bibelteologerna.

Han skriver vidare att det finns flera olika slag av rättfärdighet, till exempel den civila, samhällets krav och den moraliska, omgivningens krav och sedvänjor. Vidare finns Lagens rättfärdighet, den som Moses lär. Den lär också vi, men efter trons rättfärdighet, fortsätter han. (sid 17).

"På ett högre plan än alla dessa står trons rättfärdighet eller den kristna rättfärdigheten, som till varje pris måste skiljas från de nämnda. Ty dessa äro raka motsatsen till den kristna rättfärdigheten, både därför att de härflyta ur kejsarens lagar, påvens stadgar och Guds bud (lagen) och därför att de bestå i våra gärningar och deras anspråk kunna uppfyllas av oss, antingen med våra naturliga krafter...eller med Guds hjälp." (sid 18)

"Trons rättfärdighet är något helt annat... Här är icke fråga om att vi handla eller giva Gud något, utan vi stå rent mottagande och låta en annan verka i oss, nämligen Gud." (sid 18)

"Ty liksom jorden icke själv kan frambringa regn...utan endast mottaga det såsom en gåva från himlen, så gives oss...denna himmelska rättfärdighet från Gud." (sid 19)

"Följaktligen består de kristnas högsta konst och vishet i att icke veta av lagen, gärningarna eller hela den aktiva rättfärdigheten, liksom det utanför Guds rike är den högsta vishet att känna och betrakta lagen, gärningarna och den aktiva rättfärdigheten. Men för världen ter det sig besynnerligt och oerhört att man lärde kristna glömma lagen och inför Gud leva som om det icke alls funnes någon lag. Ty om man icke glömmet lagen och uteslutande riktar sina tankar på nåden, som om ingen lag funnes utan allt vore idel nåd, kan man icke bliva frälst. "Ty vad som kommer genom lagen är kännedom synden", Rom 3:20. (sid 19)

Nyckeln är här alltså att skilja den aktiva rättfärdigheten (egna) från den passiva (mottagandet av Kristi). På vilket sätt ser Gud på dig? Du själv?

Vi måste alltså predika evangelium, i dess renhet och klarhet. Går denna artikel förlorad är det ute med hela den kristna kyrkan. Evangeliet står och faller med Kristi rättfärdighet. Det är denna förkunnelse som är evangeliet. Kyrkan uppstår ur denna förkunnelse.

Du måste alltså lära dig att skilja mellan dessa två olika slag av rättfärdighet. Djävulen uppmuntrar gärna den aktiva rättfärdigheten (den egna) på bekostnad av Kristi rättfärdighet. Han gör det genom att driva lagen emot dig och om du lyckas avvärja honom, brukar han citera Jesus mot dig. Inte för dig, utan mot dig. Djävulen har tillåtelse att citera Guds lag och så hålla köttet på plats.

50

lysande förtjänster hos den egna rättfärdigheten, ur Galaterbrevet

kap 1

1. Egenrättfärdigheten leder bort från nåden
2. omfattar ett annat evangelium
3. förvillar troende själar
4. förvänder Kristi evangelium
5. är en förbannelse
6. den söker vinna människor
7. är människor till behag
8. är icke Kristi tjänare
9. kommer av människor, icke av uppenbarelse
10. den är ett intet
11. ödelägger Guds församling

kap 2

12. omöjliggör rättfärdiggörelsen
13. gör de rättfärdiga till syndare
14. gör Kristus till en syndatjänare
15. återuppbygger den nedbrutna skiljemuren
16. gör oss till överträdare
17. förkastar Guds nåd
18. anser att Kristus dött förgäves

kap 3

19. gör oss oförståndiga
20. förhäxar oss
21. lyssnar inte
22. korsfäster Kristus på nytt
23. anser sig ha sina gärningar att tacka för Anden
24. överger Anden och slutar i köttet
25. är under förbannelsen
26. gör tillägg till Guds testamente och föraktar det
27. kommer synden att överflöda
28. inneslutes under synd

kap 4

29. Den trälar under eländiga makter
30. gör förkunnelsen fåfäng
31. gör all erfarenhet och allt arbetet förgäves
32. gör oss till tjänstekvinnans trälar
33. gör oss arvlösa
34. åstadkommer att Kristus är till intet gagn

kap 5

35. Den innebär att vi är skyldiga att hålla ”allt”
36. att vi mister Kristus
37. faller ur nåden
38. Den hindrar oss att löpa
39. är en maning, som inte kommer från Gud
40. är en fördärvets surdeg
41. Den som lär sådant ska bära sin dom
42. Den får oss att äta upp varandra
43. räknas bland köttets gärningar

kap 6

44. Den kommer den att anse sig något vara, som ingenting är
45. berömmar sig av annat än Gud
46. behagar på köttsligt sätt de köttliga
47. hatar korsets förargelse
48. håller själv icke lagen
49. berömmar sig av dem som lär köttets gärningar
50. duger till intet och gäller intet.

Slut.

I augusti månad år 1538

3. GALATERBREVETS TEXTER ORDNADE - efter den Svenska evangelieboken

Kyrkodag	I årg	II årg	III årg
3 i Advent			3:21-29
3 ef Trett		2:16-21	
Sönd ef Jul	4:4-7		
5 ef Påsk			5:13-18
4 ef Tref			6:1-7
12 ef Tref			4:31-5:6

4. CD-ROM eller www.bibelforklaring.nu

1. Inledning
2. 1:1
3. 1:2-5
4. 1:6-10
5. 1:11-24
6. 2:1-10
7. 2:11-16
8. 2:17-21 om laggärningar
9. 3:1-7 Paulus och Skrifterna
10. 3:8-10 om ersättningsteologi
11. 3:11-13
12. 3:13-25
13. 3:26-4:11
14. 4:12-26
15. 4:27-5:6
16. 5:7-12
17. 5:13-20
18. 5:21-24 om vår nya livssituation
19. 5:25-6:6 om vår nya livsinriktning
20. 6:7-18

5. LITTERATURLISTA

- Ahlberg, A. *Paulus brev till Galaterna*, Stockholm. SKDB 1916.
Beijer, Erik. *Pauli värld och verk*, Stockholm. SKEAB 1986.
Bentzer, Tage. *Lagen och nåden*, Stockholm, SKS 1964.
Bring, Ragnar. *Galaterbrevet - tolkning av NT, del VIII*, Lund. SKDB 1958.
Cole, A. *Galatians - The epistle of Paul to the Galatians*, London 1969.
Dunn, James D.G. *The epistle to Galatians*, Massachusetts, USA. Peabody 1993.
Gärtner, Bertil. *Galaterbrevet, Kommentar till Nya Testamentet, del 9*, Kristianstads Boktryckeri. EFS 1998.
Hugédé, N. *Paulus och Grekland*, Borås. Verbum 1992.
Kronholm, Tryggve. *Texter och tolkningar*, Stockholm, EFS 1985.
Ladd, George Eldon. *A theology of the NT*, Michigan, USA. Grand Rapids 1993.
Longenecker, R N. *Galatians*, Dallas Texas, USA, 1990
Luther, Martin. *Stora Galaterbrevskommentaren*, SkeabVerbum
Madsen, P. *Galaterbrevet, kapitel 1-2*, Odense, Danmark, 1973
Mitternacht, Dieter & Runesson, Anders (red). *Jesus och de första kristna – inledning till Nya Testamentet*, Kristianstad. Verbum 2006.
Neill, S. *Ande eller lag*, Gummessons, Falköping 1963
Roos, M.F. *Pauli brev till Galaterna*, Bonniers förlag, Stockholm 1895
Sanders, E.P. *Paul and Palestinian Judaism*, Minneapolis 1977
Sjöholm, J. *De gammaltestamentliga citaten i Galaterbrevet*, Uppsala 1907
Solomin, Nina. *Ok, amen – om kärlek och fientlighet i chassidernas New York*, Danmark. W&W2001.
Stendahl, Krister. *Paulus bland judar och hedningar*, Berlings Arlov. Verbum 1985.
Stott, John. *The Message of Galatians*, Great Britain. IVP 2000.
Stott, John. *Essential freedom*, Suffolk, England, IVP 1988.
Wiersbe, W.W. *Be free, an expository study of Galatians*, Wheaton, Ill, USA 1980

ÖVRIGA KÄLLOR

Bensow, O	Biblisk Ordbok, Stockholm 1965
Handbok för livet	BTA, Avesta 1994
Illustrerat Bibelllexikon	Oslo, 1967
Larsson, Göran	Föredrag på S.t Sigfrids fhsk, Växjö, 1986 (kassetter)
NIV	Zondervan, Grand Rapids, Michigan, USA, 1984
Novum Testamentum	Nestle-Aland
Reader´s Digest	Bibelns länder och folk, kartorna på sid 10, 17
Westerholm, S	Israel´s law and the Church´s faith, (stencil)